

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΘ'.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1956

ΑΡΙΘ. 170.

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΣΜΟ» ΩΣ ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΦΙΑΜ

Α'.

“Οχι, βέβαια, δὲν εἶχε δίκην ὁ Σπένσερ, ὅταν ἐθεωροῦσε τὴν ἐπιστῆμην ὡς τὸν θεμέλιον καί, ὡς ποῦμε ἔτσι, τὸ ἀποκλειστικὸ περιεχόμενον τῆς ἀγωγῆς, μὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γενικά(1). Αὐτὴ ἡ ἰδέα πὼς ἡ ἐπιστῆμη εἶναι τάχα ἡ ἀξία κατ' ἐξοχὴν, ἢ μᾶλλον ἡ μοναδικὴ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὸς ὁ «ἐπιστημονισμός», ὁ scientisme δὲν ἐκράτησε βέβαια(2). Ὡστόσο γεγονός ἐστὶν ὅτι πὼς ἡ ἐπιστῆμη ἐκυβέρνησε τὸν πολιτισμὸν μᾶς, τὸν νεότερον πολιτισμὸν τουλάχιστον, σὺν περασμένῳ κυρίως ἀλλὰ καὶ σὲ τοῦτον τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, ἀπετέλεσε καὶ αὐτὴ ὄχι τὸν μοναδικόν, ὄχι ἀκόμα τὸν πρῶτον, ὅμως ἕνα σπουδαιότατον παράγοντα τοῦ πολιτισμοῦ μᾶς. Διεμέρφωσε, ἂν ὄχι ἡ ἐπιστῆμη, τουλάχιστον καὶ ἡ ἐπιστῆμη τὸν πολιτισμὸν μᾶς· στὴν ἔρευνά μᾶς ἄρα ἔρχεται τώρα τὸ αἶτημα νὰ καταθέσῃ καὶ αὐτὴ τὸν πολιτιστικὸν ἰσολογισμόν της, ὥστε νὰ ἐξετασθῇ καὶ αὐτὸς μᾶζυ μὲ τοὺς ἄλλους πού εἶδαμε ὡς τώρα.

Β'.

Στὸ ἐνεργητικὸν τοῦ ἰσολογισμοῦ τῆς ἡ ἐπιστῆμης θὰ μπορούσε νὰ φέρῃ... μὰ δὲν θὰ πρόφθανε κανεὶς νὰ μετρήσῃ τοῦ ἐνεργητικοῦ αὐτοῦ τὰ πολυάριθμα καὶ πλουσιώτατα κονδυλία. Βέβαια, στὸ πολὺ κοινὸν ἐντύπωσιν κάνει, πρὶν ἀπὸ ὅλα, ἡ πο-

λιτιστικὴ συμβολὴ τῆς ἐπιστῆμης στὴν πρακτικὴ τῆς ἐφαρμογῆς. Τίποτε ἄλλο, ὡς σκεφθοῦμε τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ τὴν πενικιλίνη. Ὅμως σφάλμα θάταν μεγάλο νὰ νομισθῇ πὼς ἡ συμβολὴ τελειώνει μὲ τὶς τεχνικὰς, ὡς ποῦμε, καὶ θεραπευτικὰς προόδους. Ἰσα-ἴσα μ' αὐτὰς ἀρχίζει. Γιατί οἱ ἐνεργεῖες προχωροῦν πολὺ πάρα πέρα.

Ἔτσι, καὶ γιὰ κείνον πού θὰ ἤθελε νὰ σταθῇ στὶς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς, στὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἡ πρόοδος αὐτὴ φέρνει καὶ ἄνησιν τοῦ πολιτισμοῦ σὲ τομεῖς κάθε ἄλλο παρὰ «τεχνικὰς». Ἡ δουλεία καὶ ἡ κατάργησις τῆς κάθε ἄλλο παρὰ τεχνικὸν βέβαια ζήτημα μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ. Ὅμως τὴν κατάργησιν τὴν ἔκαμε δυνατὴ ἡ ἐπιστῆμη στὴν τεχνικὴν τῆς ἔστω, ἐφαρμογῆς. Σαῖτες στοὺς ἀργαλειοὺς πού νὰ ὑφαίνουσαν μόνες τὸς ἐξητοῦσε ὁ Ἀριστοτέλης, γιὰ νὰ καταργηθῇ ἡ δουλεία(3). Καὶ τοὺς ἀργαλειοὺς πού δουλεύουσαν χωρὶς δούλους τοὺς ἔδωκε σὸν ἄνθρωπον ὁ αἰτμός καὶ ὁ ἠλεκτρισμός, δηλαδὴ ἡ ἐπιστῆμη. Καὶ τοὺς ὑγιεινοὺς ὁρους ἐργασίας καὶ τοὺς θερμοστάτες πού δουλεύουσαν μὲ air conditioning ἀντὶ γιὰ τὴν κόλασιν πού εἶχαν πρῶτα, ἡ ἐπιστῆμη μᾶς τοὺς ἔδωκε. Κι' αὐτὸ βέβαια, ἡ βελτίωσις τῶν ὁρῶν ἐργασίας, δὲν ἔχει μόνον «τεχνικὴν» ἀξία!

Γ'.

Δὲν ἐξαντλεῖται ὅμως σ' αὐτὰ τὸ πολιτιστικὸν ἐνεργητικὸν τῆς ἐπιστῆμης. Προχωρεῖ στὸ πεδίου τοῦ καθαροῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ εἰδικώτερα στὴν διαμόρ-

(1) Herbert Spencer, Ἡ ἀγωγή. Ἑλληνικὴ μετάφρασις Δ. καὶ Π. Λασκάρεως. Ἐκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων. Βλ. σύνοψιν τῆς σχετικῆς θεωρίας στὶς σελ. 83 ἐπ.

(2) Βλ. σχετικὸν ἄρθρον μου, «Ἀκτίνες» 1948, σ. 497 ἐπ.

(3) Ἀριστοτέλους, Πολιτικά, βιβλ. Α' κεφ. β' παρ. 5.

φωσι τοῦ ἀληθινὰ πολιτισμένου ἀνθρώπου. Στὴν πνευματικὴ του ἀνωσι, στὴν ἠθικὴ τὼνωσι, στὴν καθολικὴ ἀρτίωσι. Πόσες ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ, ἂν δὲν θεμελιώνωνται, ὅμως, προάγονται μὲ τῆς ἐπιστήμης τὴν πρόοδο!

Ἔτσι, ἄς ἀναφέρουμε ἓνα, τὸ σπουδαιότερο: Τὴν ἐλευθερίαν! Ἄπο τίς πῶ ἀρμονικῆς συνθέσεις εἶναι, ἀλήθεια, ἡ ἐλευθερία στὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα κ' ἡ καθ' ὅλου ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, πὼς ἡ δευτέρα εἶναι ἡ μητέρα τῆς πρώτης. Ἴσως! Μητέρα ὅμως, πὼς ἐκτρέφεται ἀπὸ τὴν θυγατέρα τῆς. Γιατί ἡ ἐπιστημονικὴ ἐλευθερία ἀνοίγει τὸν δρόμο στὴν ἐλευθερία τοῦ στοχασμοῦ, στὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, στὴν ἀβίαστη, ἀνυπόκριτη, εἰλικρινῆ, τίμα ἔρευνα κ' ἀντιμετώπισι τῆς ἀλήθειας καὶ ἐκδήλωσι τῆς γνώμης μας. Κι' αὐτὴ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐκδηλώσεως ἡ ἐλευθερία, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὴν ὑπαρξί πολιτισμοῦ. Ἄν αὐτὴ δὲν ὑπάρχη, οὔτε πολιτισμὸς ὑφίσταται. Ὅσο, ἀντίθετα, ἡ ἐλευθερία αὐτὴ εἶναι πραγματικότης, μὴ ἀπεπλίζεσθαι γιὰ τὸν πολιτισμὸ!

Ἡ ἐπιστήμη ὅμως εἶναι καὶ παράγων γιὰ τὴν ἀρτίωσι τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν ἀγωγή. Τὰ παραλέει βέβαια, στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ὅπως καὶ σὲ τόσα ἄλλα, ὁ Σπένσερ. Ἄλλὰ πόση ἀλήθεια ὑπάρχει πίσω ἀπὸ τὴν ὑπερβολή! Καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα, πόσο συντελεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στὴν ἀρτίωσι τῆς προσωπικότητος, ὄχι ὁ καρπὸς μόνον, μὰ κ' ἡ ρίζα κ' αὐτὴ ἡ σπορά, ὁ ἐπιστημονικὸς πόνος, ἡ ἀφοσίωσις στὴν μελέτη, ἡ ἐργασία τοῦ μεγάλου σοφοῦ μὰ κ' ἡ ἀφοσίωσις πὼς δείχνει τῆς ἐπιστήμης τὸ νεαρὸ ξεπεταροῦδι, ὁ φοιτητὴς μὰ κ' ὁ μαθητὴς ἀκόμα, κλεισμένος στὴν μαθητικὴ, ἔστω, μελέτη του καὶ γι' αὐτὴν «σκύβαλα ἠγοῦμενος» τῆς ζωῆς «τίς χαρές»! Δύσκολα ξεχωρίζεις, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποψι, τὸν ἀφωσιωμένον ἐπιστήμονα, μεγάλον ἢ ἀρχάριον, ἀπὸ τὸν ἀσκητή!

Κι' ἄς μὴ νομισθῆ, πὼς ὅλα αὐτὰ περιορίζονται σὲ μιὰ μόνον «élite», σὲ μιὰ «κάστα» τῶν ἐπιστημόνων κ' «ὁ λαὸς» μένει ἀπ' ἔξω! Μπορεῖ παλαιότερα, σ' αἰῶνες περασμένους, νὰ γίνονταν κ' αὐτό. Τώ-

ρα ὅμως... μὰ ἴσα-ἴσα πληγὴ κοντεύει νὰ γίνῃ ἡ ὑπερβολικὴ ἐκλαίκευσις τῆς ἐπιστήμης. Κι' ἄσχετα ἀπ' αὐτό, ἡ νοοτροπία πὼς ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα φθάνει ὡς τὸν ἀναλφάβητο. Οὔτε αὐτὸς δὲν μένει ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὸ γενικὸ ἀνέβασμα!

Δ'.

Κι' ὅσο γιὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου, βέβαια ὁ Σπένσερ (γιὰ νὰ γυρίσωμε ἄλλη μιὰ φορά σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς κατ' ἐξοχίαν ἐκπροσώπους τοῦ «ἐπιστημονισμοῦ» εἰς τὴν κοινωνιολογία καὶ τὴν παιδεία) γεμίζει σελίδες δλόκληρες μὲ διαβεβαιώσεις πὼς ἡ ἐπιστήμη ὄχι μόνον δὲν κλονίζει τὴν θρησκευτικὴ εὐλάβεια μὰ ἴσα-ἴσα εἶναι στὴν οὐσία τῆς εὐλαβῆς. Ὅστόσο, ἡ διαβεβαίωσις παρέχεται, ἀφοῦ πρῶτα κατασκευασθῆ ad hoc μὰ ἔννοια τῆς «θρησκείας» πὼς νὰ ταιριαζέται στὸν ἐπιστημονισμό. Καὶ τὸ ἴδιο πρέπει νὰ δεχθοῦμε γιὰ τὴν «θρησκεία» πὼς τὴν ἐξυμνεῖ κλείνοντας τὸ ξεχασμένο σήμερα βιβλίον του, τὸ «Μέλλον τῆς ἐπιστήμης», (L'avenir de la science) ὁ Ρενάν. Ὅμως πέρα κ' ἀπὸ τὸν Σπένσερ καὶ τὸν Ρενάν μιλᾶν γιὰ τὸ θέμα οἱ «stricto sensu» ἐπιστήμονες καὶ μάλιστα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν οἱ ἐργάτες, οἱ ἐπιστήμονες τοῦ ἐργαστηρίου. Γιὰ ν' ἀφήσωμε τοὺς παλαιότερους, κορυφαίους ἀπὸ τὸν Pasteur ὡς τὸν Millikan, ὡς τὸν Eddington, ὡς τὸν Max Plank, ὡς τὸν Thomson, ὡς τὸν Milne, ὡς τὸν Compton, τὸν Newsholme ὡς τὸν Carrel... ἄς πῶ ἀκόμα, ὅρα εἶναι ἐπὶ τέλους νὰ τὸ πῶ, ὡς τὸν ἰδικόν μας Μαρίνο Γερούλανο⁽⁴⁾, τέτοιοι τῆς ἐπιστήμης ἐκπρόσωποι, μὲ τὴν ἔρευνά τους, μὲ τὰ βιβλία τους, μὲ τὸν βίον τους πὼς δείχνουν πόσο σωστὰ ἔχει λεχθῆ, ὅτι ἅμα βρέξῃς τὰ χεῖλη στὸ νερὸ τῆς ἐπιστήμης φεύγεις ἀπὸ τὴν θρησκεία· ὅταν ὅμως πῆς στὰ γεμᾶτα, ξαναγυρίζεις. Νὰ εἶχαν οἱ μᾶζες τὴν

(4) Τὸ φύλλο Ἰανουαρίου 1948 τῶν «Ἀκτίνων» εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ—φωτοτυπωμένες—δηλώσεις κορυφῶν τῆς διεθνούς ἐπιστήμης πὼς προσχωροῦν στὴ Δῆλωσι τῆς ἑλληνικῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».

θηροσκευτικότητα πὺν ἔχουν οἱ κορυφῆς αὐ-
τῆς τῆς ἐπιστήμης!

Μὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο! Ἡ ἐπιστήμη ὄχι μόνον δυναμώνει μὰ καί—ἄς τὸ ποῦμε χωρὶς διαταγῶν καὶ χωρὶς περιστροφῆς—καθαίρει τὴν θρησκευτικότητά μας, τὴν κάνει ἔτσι ν' ἀντέχη στὴν κριτική... καὶ στὸν πειρασμό, γιατί μᾶς βοηθεῖ νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ πολλὰς ψευδώνυμες καὶ στὸν πρῶτον ἀντικειμενικὸν ἔλεγχον ἐτοιμόμορ-
πες «θηροσκευτικότητες». Βέβαια, «θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι...» ὅμως εἶναι, φαίνεται, στὴ φύσει τοῦ ἀνθρώπου νὰ θέλῃ νὰ βάζῃ καὶ τὸ δικό του, τῆς φαντασίας του τὸ κατασκευάσμα, νὰ «ἐποικοδομῇ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον... ξύλα, χόρτον, καλάμην»⁽⁵⁾. Καὶ τότε... «τὸ πῦρ δοκιμάσει» κ' ἕνα τέτοιο πῦρ εἶναι κ' ἡ ἐπιστήμη. Στὴν ἀρχή, προκαλεῖ φόβον ὕστερα ἀπαπαύει. Φοβόταν ὁ χριστιανὸς καὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀκόμα ὅτι θ' ἀναποδογυρῶσιν ἡ πίστις του στὴ Βίβλο, ἂν δεχθῇ ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαιρική, ὅτι κινεῖται, ὅτι εἶναι ἕνα ἄστρο κ' αὐτὴ ὅπως ὅλα τ' ἄλλα πὺν βλέπει—κ' ἀπὸ τὰ πολὺ-πολὺ μικρά. Μὰ ἔχοντας αὐτὰ ὑπ' ὄψιν καὶ νοιώθοντας τῶν γαλαξιδῶν τὴν πληθὺν καὶ τὸ μέγεθος⁽⁶⁾ ὁ χριστιανὸς τοῦ αἰῶνος μας διαβάσει μὲ ἀσύγκριτα ἠῤῥξημένη συγκίνησι καὶ «ἐν Κυρίῳ καύχησιν» τὸν Προοιμακὸ ψαλμό. Ὅταν φθάνῃ στὸν στίχον «ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος» νοιώθει τὸ μεγαλεῖο τῆς Δημιουργίας, ἀσύγκριτα ἀνώτερο, μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ὅτι ἡ «ἀσφάλεια» αὐτὴ εἶναι ὁ νόμος τῆς βαρύτητος, παρὰ ὅταν ἐφαντάζονταν τὴ γῆ καρφωμένη πάνω σὲ κολώνες! Κι' ἄς κλείσω τὸ κεφάλαιον τοῦτο μὲ μιὰ σκέψιν τοῦ Πασκάλ⁽⁷⁾. Ἀναφέρεται στὴν ἀφέλεια τῶν παλαιῶν «σοφῶν» πὺν, βλέποντας τὴν Ἀγ. Γραφὴν νὰ λέῃ «ὡς τὰ ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ» δηλ. ἀμέτρητα, ἀντέτασ-

σαν ὅτι καὶ ὅμως τὰ ἄστρον εἶναι μετρημένα, εἶναι κατὰ τὸν κατάλογο τοῦ Πτολεμαίου... ἀκριβῶς χίλια εἴκοσι δύο. Καὶ ὅμως τώρα, λέει ὁ Πασκάλ, τὰ τηλεσκόπια ὄλο καὶ μᾶς φανερόνουν καινούργια ἄστρον πὺν ἦσαν ἀνύπαρκα γιὰ τοὺς φιλοσόφους. Αὐτὰ λέει γιὰ τὰ τηλεσκόπια τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Φαντασθῆτε τί θὰ ἔλεγε γιὰ τὸ τηλεσκόπιο τοῦ Πάλομαρ, πὺν ὄλο καὶ βρῖσκει ὄχι νέα ἄστρον πιά ἀλλὰ νέους γαλαξίες καὶ νέους κόσμους!

Ε'.

Μένει ἀκόμα νὰ μπῆ στὸν ἰσολογισμό μας ἡ συμβολὴ τῆς ἐπιστήμης στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Κι' ἔτσι μπαίνομε κάπως—ἔστω καὶ «ἐν παρόδῳ»—καὶ στὴν «μερίδα» τῆς φιλοσοφίας, πὺν ἂν αὐτὴ δὲν ἐκυβέρνησε, ὅμως ἐπέδρασε ἀναμφισβήτητα, εἶναι κ' αὐτὴ «ἐπόλογο» γιὰ τὴν καλὴ ἢ κακὴ εἰκόνα, γιὰ τὴν ἀληθινὴ ἢ φανταστικὴ κρίσιν, πὺν περὶ τὸ πολιτισμὸς μας.

Καὶ τί δὲν ἔχει ἀκούσει, ἀλήθεια, ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τοὺς... φιλοσόφους! Ὅχι καὶ τόσο παράξενο αὐτό! Κυρίως εἰπεῖν δὲν ὑπάρχει φιλοσοφία ἀλλὰ φιλοσοφίες. Φιλοσοφικὰ συστήματα πὺν ἀπαραίτητο περιεχόμενο, νομομοποίησιν τοὺς, ἔχουν τὸ ἀρνητικὸ μέρος, τὴν ἀρνησιν, ἄρα τὴν ἐπικρίσιν, ὄλων τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Κάθε φιλόσοφος, γιὰ νὰ δείξῃ πρωτοτυπία, πρέπει νὰ ἰσχυρισθῇ πὺς ἡ φιλοσοφία εἶναι χρεωκοπημένη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἰδικὸ του σύστημα, ἐννοεῖται. «Μὴν ἀκούτε τοὺς φιλοσόφους... ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα φυσικά, εἶναι τὸ σύνθημα—βλέπετε καὶ Schopenhauer πὺν συμβουλεύει νὰ μὴ διαβάσωμε βιβλία... (ἐκτὸς, ἐννοεῖται, ἀπὸ τὰ δικά του, γιατί πὺς ἄλλοιὸς θὰ ἐδιαβάσαμε τὴν ὡραία αὐτὴ συμβουλὴ!) Ὅμως, κρίνοντας τὴν γερμανικὴ φιλοσοφία ὁ Νίτσε τῆς προσάπτει τὴν μομφήν, πὺς θέλει νὰ μᾶς γυρίσῃ στὴν προσωκρατικὴ φιλοσοφικὴ σκέψιν⁽⁸⁾. Κι' αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Ἡ μετακαντιανὴ φιλοσοφία γενικὰ γίνε-
ται προσωκρατικὴ, μ' ἄλλα λόγια προανθρωπολογικὴ, πάει ν' ἀγνοήσῃ τὴν ἀνθρω-

(5) Παύλου ἐπιστολὴ Α' Κορινθίους κεφ. γ' στιχ. 11 ἔπ.

(6) Βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Δ. Κωτσάκη «Οἱ γαλαξίδαι εἰς τὸ σύμπαν», στὸ περασμένο φύλλον τῶν «Ἀκτινῶν».

(7) Pascal, Pensées, στὸ «La recherche de la vérité», 11.

(8) Στὸ Der Wille zur Macht τόμ. 11 (στὴν ἐκδοσὶν τοῦ Messer τόμ. 11 σ. 407).

πολογικὴ στροφὴ πού ἔφερε στὴν φιλοσοφία ὁ Σωκράτης. Γιὰ τὴν φιλοσοφία αὐτὴ εἶναι κατὰ ξένο ἢ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου, ἢ παιδεία, ἢ «ἀρετὴ». «Ἡ φιλοσοφία μικρὴ σχέσι ἔχει μὲ τὴν ἀρετὴ» λέει καθαρὰ καὶ κυνικὰ ὁ Νίτσε⁽⁹⁾. Ἄρα καὶ μὲ τὸν πολιτισμὸ δὲν ἔχει σχέσι, ἄρα δὲν ἔχει ἡγετική ἀξίωσι—πᾶσι τὸ ὄνειρο τοῦ Πλάτωνος! Κατὰ τὰ λοιπά... Μπορεῖ ὁ Κάντ νὰ ἔκαμε τὴν κριτικὴ πού ἔκαμε στὴ φιλοσοφικὴ μεταφυσικὴ. Ὅμως ἡ συνέχεια ἦταν πάλι ἓνα πλῆθος ἀπὸ «μεταφυσικὴς», πού πολλὰς φορὰς δὲν ἐπρόβαλλαν κἄν στὰ φανερά ὡς μεταφυσικὰ συστήματα. Δὲν ἐννοῶ, φυσικά, ἐδῶ τὴν σοβαρὴ καὶ συνεπῆ καὶ σεβαστὴ προσπάθεια πού λέγεται «ἐπαγωγικὴ μεταφυσικὴ»⁽¹⁰⁾, μὰ τὴν κρυπτομεταφυσικὴ πού ἐνῶ χωρεῖ ἐντελῶς a priori (καὶ πῶς!) ὅμως ἐπικαλεῖται τὴς φυσικὴς ἐπιστῆμης, γιὰ λόγους καθαρῆς προπαγάνδας. Ἡ μεταφυσικὴ αὐτὴ ζητοῦσε ν' ἀκουμπήσῃ στὴν ἐπιστήμη. Βολικὸ ἀποκοῦμπι στὴν ἀρχή. Λιγώτερο βολικὸ στὴ συνέχεια. Καὶ στὸ τέλος, τὸ ἀποκοῦμπι αὐτὸ ἔγινε... Σωκράτης! Σ' ἐμὰ φιλοσοφία πού, ἂν γύριζε πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, πῆγαινε ὄχι νὰ καταλήξῃ στὴν προσωκρατικὴ φιλοσοφία, ὅπως... φοβόταν ὁ Νίτσε, μὰ νὰ ἐκφυλισθῇ στὴν ἀρχαία σοφιστικὴ, σὲ μιὰ τέτοια φιλοσοφία, ἢ ἐπιστήμη ἀρχίζει, μὲ τὸν τρόπο τῆς βέβαια, ν' ἀσκήσῃ τὸν σωτήριο ἔλεγχον πού ἀσκοῦσε ὁ Σωκράτης μὲ τὴν κριτικὴ καὶ τὴν εἰρωνεία του.

Θέλουν μεριζοὶ νὰ ἐπικρίνουν ἐκείνους πού, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ζωὴ ἀφιερωμένη στὸ ἐργαστήριον, στρέφονται πρὸς τὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ, φιλοσοφοῦν. Ἴσως ἢ ἐπικρίσις νὰ μὴν εἶναι ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ λαθεμένη. Ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα λείπει, ἴσως, ἐνῆστε ἢ φιλοσοφικὴ προπαιδεία κ' ἀκόμα, ἂν ἐπιτρέπετε τὴν βάνανση φράσι, ἢ «φιλοσοφικὴ τεχνικὴ». Τί τὰ θέλετε ὅμως! Τότε μόνο μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε ἀπὸ τὸν James Jeans ἢ τὸν Max Planck ἢ τὸν Albert Einstein ἢ τὸν Millikan ἢ τὸν

Alexis Carrel, ἢ τὸν Lecomte de Noüy, τὸν L. De Broglie, ἢ, πᾶμα λίγο πὸ πίσω, τὸν Pasteur κ' ἀκόμα τὸν Newton, τὸ δικαίωμα νὰ φιλοσοφοῦν, ὅταν θὰ δεχθοῦμε πὸς ἢ φιλοσοφία εἶναι, ἂν ὄχι, ὅπως ἐλέχθη, «ἢ κατάχρησις μιᾶς γλώσσας πού ἔχει ἐφευρεθῇ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ», (Der Missbrauch einer dazu erfundenen Sprache), ὅμως πάντως ἀπλῶς μιὰ (ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τὸ πῶ ἔτσι) φιλοσοφολογία. Ἀλλοιώτικα... μὰ δὲν ξεύρω ποῖος ἄλλος μπορεῖ ν' ἀναχθῇ στὴς μεγάλες πτήσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἂν ὄχι οἱ ἐρευνητὲς πού μὲ μιὰ τους γραμμὴ ἀλλάζουν τὴν εἰκόνα πού ἔχομε μέσα μας γιὰ τὸ φυσικὸ σύμπαν!

Ἔτσι ὅμως ἢ ἐπιστήμη καθαίρει τὸν φιλοσοφικὸν ἀμητό, κάνει τὴν φιλοσοφία νὰ μὴ χάνῃ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν σοφία... καὶ μὲ τὴ σοβαρότητα. Κι' εἶναι αὐτὸ τόσο μεγάλῃ, τόσο ἀνεκτίμητῃ συμβολῇ, ὥστε μποροῦμε νὰ κλείσωμε ἐδῶ τὴν πλευρὰ τοῦ ἐνεργητικοῦ στὸν ἰσολογισμό μας! Ἄς περάσωμε τώρα στὸ παθητικὸ πού παρουσιάζει ἢ ἐπιστήμη ὡς κυβερνήτης τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

ΣΤ'.

Δύο κονδύλια θὰ μποροῦσαν νὰ συνθέσουν τὸ παθητικὸ αὐτό.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἢ οἴσις, πού συνώδευσε τὴς πρῶτες μεγάλῃς κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης στοὺς νεώτερους χρόνους. Καὶ ἢ οἴσις εἶναι ἐχθρὸς πρῶτα-πρῶτα τῆς ἴδιας τῆς ἐπιστήμης, θὰ λέγαμε ἢ αὐτοκαταστροφὴ τῆς. Γιατί μὲ τὴν οἴσις γεννᾶται ἢ φαντασίωσις τῆς αὐταρκείας πού εἶναι τὸ «πρῶτον ψεῦδος». Ἔτσι, λόγου χάριν, ἢ ἐπιστήμη χάνει τὴν περίσκεψιν καὶ τὴν ἐφεκτικότητά πού χρειάζονται, ὅταν ὁ ἐπιστήμων μπαίνει σὲ πεδία πού βρίσκονται παραπέρα (ἢ παραπάνω) ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς εἰδικότητός του. Ἀκριβῶς ἢ οἴσις αὐτὴ πνίγει τὸ αἶσθημα τῶν ὁρίων, κ' ὁ ἐπιστήμων οὔτε ὑποπτεύεται κἄν ὅτι τώρα ἔφυγε ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ πεδίου ὅπου ὑποτίθεται πὸς ἦταν κυριαρχος. Ἔτσι μὲ πόζα, μὰ καὶ μὲ ἀφέλεια παιδικὴ συγχρόνως, εἰσβάλλει σὲ πεδία ἄλλα, κυφιολεκτικὰ «ὡς ταῦρος ἐν ὑλοπολεμῷ», χωρὶς νὰ υποπτεύεται κἄν τί κακὸ κάνει τέτοια εἰσβο-

(9) Στὸ ἴδιο μέρος.

(10) Βλ. γι' αὐτὴν K ü l p e, Einleitung in die Philosophie, διάφορες ἐκδόσεις, παράγρ.4.

λή, στὴν ἐπιστημοσύνη του πρῶτα-πρῶτα!

Αὐτὸ ἔγινε κυρίως μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστήμες, πού διεκδικούσαν, αὐτὲς καὶ μόνες, τὸν τίτλο τῆς ἐπιστήμης, ἀφίροντας στὶς πνευματικὲς ἐπιστήμες τὸ πολὺ μιὰ προσωρινὴ θέσι στὸν προθάλαμο. Τὸ πᾶν φαινόταν νὰ εἶναι ἓνα ἀπλούστατο σχῆμα: Πολιτισμὸς—ἐπιστήμη, ἐπιστήμη—φυσικὲς ἐπιστήμες, φυσικὲς ἐπιστήμες—ὕλισμος ἢ ἀγνωστικισμὸς καὶ πάντως ἄρνησις κάθε πνευματικῆς ἀξίας. Κι' αὐτὰ σὰν αὐτονόητα, αὐταπόδεικτα, ἀνεπίδεδκτα συζητήσεως, σὰν «ἓνα σὺν ἓνα ἴσον δύο», σὰν τὸ ἀπλούστερο τῶν πραγμάτων. Κι' αὐτὸ δημιουργεῖ μιὰν «ἐπιστημονικὴν» νοοτροπία αὐταρκειᾶς, κάταληκτικῆς στὴν ἀφέλειά της. Δὲν χρειάζεται νὰ τὴν περιγράψωμε περισσότερο τὴν νοοτροπία αὐτή. Ἡ προχειρότης, ἡ ἀφέλεια πού δείχνουν ἐπιστήμονες, ἀπὸ τὰ μεγάλα ὀνόματα ὡς τοὺς ἀποτυχημένους, τοὺς ἡμιμαθεῖς, ὅταν καταπιάνωνται μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα, κι' ὅταν μὲ τὸν καγχασμὸ δείχνουν ὅτι δὲν ξεύρουν κἄν ὅτι δὲν ξεύρουν τίποτε, ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι χαρακτηριστικὸς καὶ γνωστός σ' ὅλους μας, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ προσθέσωμε τίποτε. Ὅμως καὶ αὐτός, μάλιστα, αὐτὸς ὁ ἐπιστήμων δημιουργεῖ πολιτισμὸ. Καὶ τὸ δημιούργημά του ἔχει βαθύτατο τῆς οἰήσεως τὸ τραῦμα. Ἡ ἀναπηρία τοῦ πολιτισμοῦ πού διαμορφώνεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εἶναι ἡ ἀναπόφευκτη συνέπεια.

Μὰ ὑπάρχει καὶ δεύτερο κοινὸν τὸ παθητικὸν τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο ἀπὸ τὸ πρῶτο. Εἶναι τὸ «inferiority complex» τὸ πλέγμα κατωτερότητος τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἐμφανίζεται στὸν πολιτισμὸ μας. Τί περίεργο! Ἀποκρουστικὴ πόζα κι' ἀπελπιστικὴ ἀφέλεια μὰ καὶ ἠττοπάθεια μαζὺ ἔγραψαν σὲ μεγάλο μέρος τὴν ἐπίδρασι τῆς ἐπιστήμης στὴν διαμόρφωσι τοῦ πολιτισμοῦ μας. Φαίνεται ὅτι κι' ἐδῶ ἀκόμα ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ «ὁ ὑπὼν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται». Κι' αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν εὐκολία, ἀπὸ τὴν προθυμία πού ἔδειξαν οἱ ἐπιστήμονες, νὰ γίνουν ὄργανα ἐπιδιώξεων κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιστημονικῶν.

Ἔτσι, ἡ ἐπιστήμη—εἶπαμε, κυρίως οἱ φυσικὲς ἐπιστήμες—προσέφερε τὸ ὄνομά

της νὰ γίνῃ καμουφλάζ γιὰ τὴν ἄρνησι. Εἶδαμε στὸ περασμένον ἄρθρο, πῶς ἡ ἄρνησις ἐχρησιμοποίησε τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης γιὰ νὰ κερδίσῃ ἔδαφος. Πόσοι ὅμως ἐπιστήμονες δὲν ἔσπευσαν μὲ κάθε προθυμία νὰ τῆς δανείσουν τὸ ὄνομα αὐτό! Ἀπὸ τὸν «ποζιτιβισμό» τύπου Hume, Auguste Comte κλπ. ἄρχισε τὸ δάνειο, ὅμως, μὲσω τοῦ ὕλισμοῦ ἢ τοῦ νεοαγνωστικισμοῦ ἔφθασε στὴν καθαρὴ ἄρνησι, ὅπως τὴν εἶδαμε στὸ προηγούμενον ἄρθρο. Καὶ ἡ ἄρνησις προχωρεῖ. Ἀπὸ τὴν ἄρνησι κάθε ἀλλήλης ἀξίας ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, φθάνομε στὴν ἄρνησι καὶ θ ε ἀξίας. Κι' ἐδῶ «οὐαὶ τῷ ἐνί!» Ὅταν ἡ ἐπιστήμη ἀπομονωθῇ, ὅταν θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀξία, τότε παύει ἡ ἴδια νὰ εἶναι ἀξία, γιατί τῆς λείπει ἀκριβῶς ἡ θεμελίωσις τῆς ἐννοίας «ἀξία». Εἶναι τὸ αἰώνιο πρόβλημα τοῦ «πᾶ σῶ». Ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ κι' ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸ χημικὸ «λαμπορατόριο» πρέπει νὰ δοθῇ ἡ ἐννοια καὶ τὸ κριτήριον τῆς ἀξίας!

Τὸ ἀποτέλεσμα: Ἡ ἐπιστήμη πού δὲν ἰσχυρίζεται κἄν πῶς εἶναι ἀξία πολιτισμοῦ, ἡ ἐπιστήμη πού ὄλο καὶ χάνει ἔδαφος στὴν ἡγεσία τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Brunetière εἶπε τὴν μοιραία φράσι: «Χρεωκοπία τῆς ἐπιστήμης». Καὶ πῶς τὴν βλέπομε, πῶς τὴν ζοῦμε τώρα, τὴν χρεωκοπία αὐτή! Ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα—ἡγήτη φθάσαμε στὸν ἐπιστήμονα πού προκαλεῖ τὸν οἶκτο, στὸν ἐπιστήμονα ἐθελόδοουλο τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ὅπως τὸν εἶδαμε στὸ προηγούμενον ἄρθρο. Ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, πανσέβαστο κέντρο πολιτισμοῦ, φθάσαμε στὸ Πανεπιστήμιον, μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐπαγγελματικὰς σχολὰς. Ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη πού θὰ ἦταν τὸ πᾶν, φθάσαμε στὴν ἐπιστήμη, πού τῆς λένε ὅτι δὲν εἶναι τίποτε!

Θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς τὰ δύο αὐτὰ κοινὸν τὸ παθητικὸν εἶναι ἀποφασιστικά, γιὰ ν' ἀνατρέψουν ὀλότελα τὸ ἐνεργητικὸν πού ἐμφανίζει ἡ ἐπιστήμη σὰν διαμορφωτῆς τοῦ πολιτισμοῦ μας. Κι' ὅμως πρέπει ἓνα πρᾶγμα νὰ μὴν ξεχνᾶμε: πῶς ἡ οἰσις ἦταν ἡ νεανικὴ—καὶ τόσο ἀνθρώπινη, τόσο φυσικὴ!—ἀρρώστεια τῆς ἐπιστήμης, ὅπως δὰ καὶ τοῦ κάθε ἐπιστήμονος καὶ πῶς μὲ τὴν ὀρίμανσι συμβαδίζει πάντα ἡ ταπεινοσύ-

νη. Ἔτσι, τώρα πιά ἡ ἐπιστήμη ἔχει ξεπεράσει τὴν οἴση καὶ μαζὺ καὶ τὸ inferiority complex. Ὅσο πάει γίνεται πὺρ δύσκολη στὸ νὰ δανείζη τὸ ὄνομά της στὴν ἀρνητικὴ «μυητομεταφυσική». Τὸ παθητικὰ, λοιπόν, τῆς ἐπιστήμης εἶναι πιά, ἢ τουλάχιστον γίνεται, ξεπερασμένο, ἐνῶ τὸ ἐνεργητικὸ ὅλο καὶ δυναμώνει. Naί, ὅμως πόση ζημιὰ ἔγινε στὸ μεταξύ! Ἐνας πολιτισμὸς γεμάτος πνευματικὰ ἐρείπια, πὺρ προκάλεσαν καὶ τᾶλλα τὰ ὑλικά ἐρείπια, πὺρ ἀκόμα καταστίζουν τὴν Εὐρώπη, ἕνας τέτοιος πολιτισμὸς δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀρνήσεως τῶν πνευματικῶν ἀξιών, στὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης;

Καὶ τότε... τότε ποιὸ εἶναι μεγαλύτερο, τὸ κέρδος ἢ ἡ ζημιὰ γιὰ τὸν πολιτισμὸ, ἀπὸ τὴν ἐπικράτησι τῆς ἐπιστήμης;

Μὰ τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἐρώτημα εἶναι ἄτοπο. Ἄς μὴν κάνουμε κατάχρησι τῶν εἰκότων! Τὸ θέμα μας δὲν εἶναι θέμα ἀριθμητικῆς ἢ ζυγαριᾶς. Εἶναι θέμα δημιουργίας. Κι' ἔρχεται καὶ τὸ ζήτημα πὺρς φταίει, ἢ ἐπιστήμη ἄρα γε ἢ κάποιος ἄλλος, γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ παθητικὸ ἀφέθηκε ἐλεύθερο ν' ἀπλωθῆ, τί πρέπει νὰ γίνῃ, ἐπομένως, γιὰ νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀξία πὺρ λέγεται ἐπιστήμη δημιουργὸς καὶ ὄχι ὄλεθρος. Μὰ, εἶπαμε, πρέπει νὰ ὀλοκληρώσωμε τὴν ἔρευνά μας στοὺς διαφόρους παράγοντας τοῦ πολιτισμοῦ γιὰ νὰ δώσωμε, ὅσο μπορούμε ἐννοεῖται νὰ δώσωμε, τὴν ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα!

Z'.

Δὲν νομίζω, πὺρς ἢ ἔρευνά μας θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθῆ καὶ στὸν παράγοντα πὺρ λέγεται τέχνη. Ἡ τέχνη δὲν μπορεί νὰ ἔχη εὐθύνες αὐτοτελεῖς, γιὰτὶ δὲν ἔχει ἀσκήσει κυβέρνησι αὐτοτελῆ στὸν πολιτισμὸ μας. Ἡ τέχνη δὲν εἶναι κυβερνητικῆ. Εἰκαστικὴ εἶναι. Ἡ ὅλη τέχνη εἶναι εἰκαστικὴ. Μὲ τὸ νὰ ἐκφράζη τὸ ἐκάστοτε ἰδεῶδες τοῦ καλοῦ, μὲ τὸ ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἐκάστοτε αἰσθητικὴ συνείδησι τοῦ ἀνθρώπου δίνει μιὰν εἰκόνα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως οἱ ἄλλοι παράγοντες τὸν διεμόρφωσαν. Εἶτε κάτω ἀπὸ τούτην ἢ ἐκεῖνη τὴν ἀγωνιστικὴ σημαία εἶτε μὲ τὸ σύνθημα «ἢ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», ἢ ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ πάλῃ τῶν ἰδεῶν καὶ

τῶν κοσμοθεωριῶν φανερόνεται ἀπὸ τὴν τέχνη, τὴν ὅλη τέχνη⁽¹¹⁾. Στὴ μουσικὴ αὐτὸ φαίνεται καθαρώτατα, ὁ μουσικὸς φαίνεται πὺρς δεῖναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν κοσμοθεωρία του· τὸ παράδειγμα τοῦ Βάγκνερ καὶ τοῦ βαγκνερισμού⁽¹²⁾ θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ πείσῃ καθένα γι' αὐτό. Μὰ τὸ φαινόμενο εἶναι γενικότερο—ἢ ἐξέλιξις τῶν «εἰκαστικῶν τεχνῶν», ὅπως δὰ καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀποδίδει τῶν ἰδεῶν τὴν ἐξέλιξι. Τοῦ λόγου, πεζοῦ ἢ ἐμμέτρου, ἢ τέχνη γίνεται ὄργανο γιὰ νὰ ἐκδηλωθῆ ἢ ἐξέλιξις αὐτῆ.

Νά, λοιπόν, γιὰτὶ δὲν μπορεί νὰ ζητηθῆ ἔχωριστὰ «ἰσολογισμὸς» τῆς τέχνης σὺν παράγοντος τοῦ πολιτισμοῦ. Γιὰτὶ ἢ τέχνη, εἶναι μακριὰ ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τὴν κυβέρνησι. Εἶπαμε, στὸ σύνολο ἢ τέχνη εἶναι εἰκαστικὴ. Ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἀπλούστατα τὸ «μοντέλλο» της!

Ὅμως μένει ἐδῶ ἕνα χωριστὸ σημεῖο, χαρακτηριστικὸ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ ἢ «πολιτισμοῦ» μας. Εἶναι ἡ καταπληκτικὴ τώρα διάδοσις τῶν ἔργων τῆς τέχνης μέσα στις μᾶζες, διάδοσις πὺρ αὐξάνει σὲ βαθμὸ ἀπίστευτο τὴν ἐπιρροή τῆς τέχνης, τὴν κάνει, ἐπομένως, τώρα πιά, παράγοντα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψι τῆς ἐπιρροῆς στις μεγάλες μᾶζες. Σοπὲν καὶ Μπετόβεν καὶ Βάγκνερ τοὺς ἀκούει ὁ καθένας στὸ ραδιόφωνο, θέλει δὲν θέλει καμιὰ φορὰ. Ἡ φωτογραφία, μὲ τὴν ἐξέλιξι τῆς τυπογραφίας συνδυασμένη, ἔκαμε τὶς εἰκαστικὰς τέχνες, βέβαια μὲ ἕμμεσο τρόπο, ἀλλὰ πάντως τὶς ἔκαμε προσιτὰς σ' ὅλον τὸν κόσμῳ· δὲν ὑπάρχει πιά ἀνθρώπος πὺρ νὰ μὴν ἔχη δῆ, ἔστω κι' ἀπὸ χιλιοστὴ ἀντιγραφή, Rubens.

Μὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο: Ὁ καλλιτέχνης

(11) Τὸ θέμα ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ του πλευρᾶ ἐξετάζει ὁ Γ. Βερίτης σὲ δύο ἄρθρα του μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης», «Ἀκτίνες» 1947, σελ. 102 ἐπ., 153 ἐπ. Βλ. καὶ Π. Μελίτη «Χριστιανισμὸς καὶ Τέχνη», «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 545 ἐπ.

(12) Βλ. τὰ ἄρθρα τοῦ Δ. Πυργιωτῆ, «Ἡ κοσμοθεωρία τῆς βαγκνερικῆς μουσικῆς», «Ἀκτίνες» 1947, σελ. 158 ἐπ. καὶ «Τὸ κύκνειο ἄσμα τοῦ Βάγκνερ», «Ἀκτίνες» 1955, σελ. 486 ἐπ.

κι' ὁ λογοτέχνης ἔχουν στή διάθεσί τους τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἄρα τὴν ἐνθάρρυνσί του, ἀσύγκριτα περισσότερο παρὰ ὁ ἐπιστήμων. Μπορεῖ ἓνας σοφὸς νὰ κάτση δεκάδες χρόνια παραβάλλοντας παπύρους καὶ νὰ βγάλῃ ἓνα βιβλίο πολύτομο, πὺν ν' ἀνοίγῃ κυριολεκτικὰ νέους ὁρίζοντες στὸ θέμα του. Θὰ τὸν προσέξουν ἓνας-δύο ὁμότεχνοι... γιὰ νὰ κακολογήσουν· πῶς πέρα, εἶναι σὰ νὰ μὴν ἔγινε τίποτε. Μιὰ «νουβέλλα» ὁμως πὺν κάπως «στέκει», θὰ βρῇ ἐφημερίδες καὶ ραδιόφωνο στή διάθεσί της. Ἐνα θεατρικὸ ἔργο, καὶ ἀποτυχημένο ἀκόμα, θὰ γίνῃ γεγονός τῆς ἡμέρας. Κι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ γενναιόδωρη προσφορά ἀρχίζει στίς ἡμέρες μας νὰ γίνεται «χρέωσις» τῆς τέχνης, χρέωσις πὺν θ' ἀρχίσῃ κάποτε ν' ἀποζητᾷ τὴν «πίστωσιν» της, τὴν ἀντίστοιχη συμβολὴ στὴν προαγωγὴ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅστος, εἶναι νωρὶς ἀκόμα γιὰ νὰ γίνῃ γενικὸς ἰσολογισμὸς τῆς τέχνης, σὰν πολιτιστικοῦ παράγοντος. Μόνον ἐπὶ μέρους κρίσεις ἢμποροῦν νὰ διατυπωθοῦν. Τὸ περιοδικὸ τοῦτο ἐδημοσίευσε τέτοιες κριτικές⁽¹³⁾ καὶ μποροῦμε νὰ παραπέμψωμε σ' αὐτὲς μὲ τὴν προσδοκία πὺς θὰ συνεχισθῇ ἢ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδιωτέρους εἰδικὴ ἔρευνα.

Πρέπει παρ' ὅλον τοῦτο κάτι νὰ πῶμε γιὰ μιὰ «τέχνη» πὺν σήμερα ἐπιηρεάζει μὲ τρόπο ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἀποφασιστικὸ τὴν διαμόρφωσι τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἡμερῶν μας. Γιὰ τὴν καινούργια τέχνη πὺν λέγεται κινηματογράφος. Εἶναι ἓνας *raguenu* βέβαια στὸν κόσμον τῆς τέχνης τὸ φιλμ, ὁμως ἀποτελεῖ δυναμικὸ στοιχεῖο πὺν ἐπιδραῖ ἀποφασιστικὰ στὸν πολιτισμὸν μας. Γιὰ τὸν ἐπαιόντα, εἶναι ζήτημα ἂν ὁ κινηματογράφος εἶναι κὰν τέχνη. Γιὰ τίς μᾶ-

ζες φαίνεται ἡ μόνη τέχνη. Κι' οἱ «στάρ», οἱ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς μας πὺν πηγαίνουν—αὐτοὶ καὶ τὰ φιλμ. τους—νὰ παίξουν τὸν ρόλο πὺν ἔπαιξε ἄλλοτε ὁ μουσικός, ὁ ζωγράφος, ὁ γλύπτης, κι' αὐτὸς ὁ ποιητής, καὶ μάλιστα στίς μεγάλες μᾶζες πὺν μετριοῦνται μὲ τὰ ἑκατομμύρια! Λένε πὺς τὸ ξεκίνημα τοῦ νέου πολιτισμοῦ, τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα στοὺς νέους χρόνους τὴν ἐκπροσωπεῖ ὁ Δάντης⁽¹⁴⁾. Ἄν εἶναι ἔτσι, σκεφθῆτε, ὅτι σήμερα γιὰ τίς μᾶζες τὸν ἀντιπροσωπευτικὸν ρόλον παίξει... ἢ Marilyn Monroe! Ὁχι πὺς στίς παλαιότερες ἐποχὰς ἢ Monroe ἦταν ἀνύπαρκτη. Ἐπῆρχε... σὰν ἐκδήλωσι τοῦ ἀκαλλιεργήτου, σὰν «εὐζάτης» (μόλις ἀνεκτό) τῆς καλλιεργείας. Σήμερα ἢ κάθε λογῆς «στάρ» γίνεται «πολιτισμός», κάθε τι πὺν τὴν ἀφορᾷ γίνεται γεγονός τῆς ἡμέρας πὺν ἀπασχολεῖ τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Γίνεται ἀκόμα σύμβολο, δίνει τ' ὄνομά της σὲ «ἱπτάμενα φρούρια», ποῖος ξέρει αὐριο σὲ θεωρηκτά...μήπως δοῦμε κάποτε καὶ καμμιὰ πόλιν νὰ παίρῃ τὸ ὄνομά της. Τί κατάντημα! Ἄν αὐτὴ εἶναι τοῦ πολιτισμοῦ μας ἢ πορεία, τότε, ἀλήθεια,... *lasciate ogni speranza!* Ἄν αὐτὴ ἢ διαδοχὴ ἀπὸ τὸν Δάντη στὴν Monroe ἀπεικονίζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ μας...

Ἄλλὰ μιὰ τέτοια κρίσις, τέτοια γενίκευσις γιὰ τὸν πολιτισμὸν μας καὶ τὴν ἐξέλιξιν του θὰ ἦταν κρίσις «κατ' ὄψιν».

Καὶ εἶπε Κάποιος: «μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε...».

Πὺν σημαίνει, πὺς πρέπει νὰ ζητήσωμε ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη κάποια ὑπομονὴν ἀκόμα...

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

(13) Βλ. Μελῆ Νικολαΐδην «Μιὰ ματιὰ στὴ σημερινὴ πεζογραφία μας», «Ἄκτινες» 1955 σελ. 341 ἐπ. 397 ἐπ.

(14) Θὰ παραπέμψω καὶ πάλιν στοὺς βιβλίον τοῦ Durant, *The Age of Faith*, σ. 1056 ἐπ.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ ΩΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Τὴν αἴτιαν ὑπὲρ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως δὲν ἠθέλησε ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης καὶ οὔτε διενεώθη ποτὲ νὰ τὴν κάμῃ μὲ ρητὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων, ἀλλὰ μὲ ἐπιχειρήματα εἰλημμένα ἀπὸ τὰς ἐπιστήμης, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔλεγον ὅτι ἐστηρίζοντο οἱ ἀντίπαλοι. Ἐκολούθησε βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ὑπὸ τῶν ὑλιστῶν ὑποδεικνυομένην ὁδόν, ἀλλὰ ὑπερηκόντισεν ἀφαντάστως αὐτοὺς εἰς τὴν δύναμιν τῆς λογικῆς καὶ τῆς ὀρθοφροσύνης του. Ἡ φιλοσοφία, ἡ ψυχολογία, ἡ ἱστορία, μάλιστα δὲ αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι μὲ τοὺς ἐπὶ μέρους κλάδους των, ἦσαν τὰ μεταλλεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀνῶρτυτε τὰ σιδηρὰ καὶ ἀδαμάντινα ἐπιχειρήματά του. Παρουσιάζετο δὲ πάντοτε συγχρονισμένος, περισσότερον μάλιστα ἀπὸ τοὺς ὑλιστάς, διότι προσεπάθει καὶ ἐνημερώνετο συνεχῶς ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης, ὥστε τὰ ὅσα ἔλεγε εἶχον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπικαιρότητος, τὴν ωπότητα καὶ φρεσκάδα τῆς ἐποχῆς. Ἐφρόνει—καὶ πολὺ ὀρθῶς—ὅτι «ὁ ἀπολογητὴς δέον νὰ ᾖ δημιουργὸς μεθόδων διαγινώσκων τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων καθ' ἣν ἡμέραν διδάσκει... κινδυνεύει δὲ νὰ καταστῇ ἐπιβλαβὴς μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος, ἐὰν δὲν διαμορφώσῃ τὸ σύστημα τῆς ἀπολογητικῆς συμφώνως πρὸς τὰς περιστάσεις κατὰ τὴν μελέτην τῶν ἐπεγειρομένων ζητημάτων... Ἡ ἀπολογητικὴ δέον νὰ ὀμιλῇ τὴν γλῶσσαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν γράφεται ἢ διδάσκειται»⁽¹⁾. Ἔτσι λοιπὸν ἡ συνεχὴς ἐνημέρωσις καὶ ἐπικαιρότης ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀπολογητικοῦ ἔργου τοῦ Σκαλτσούνη.

Διὰ νὰ μὲνῃ δὲ ἀντικειμενικὸς καὶ ἀπροκατάληπτος ἐν τῇ κατανοήσει καὶ ἐκτιμῆσει τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀπιστίας ἀπεμάκρυνε κατὰ τὰς ὥρας τῶν μελετῶν καὶ

ἀγῶνων τοῦ πᾶσαν σκέψιν καὶ ἐπίδρασιν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως⁽²⁾. Εἰς τὰς «ψυχολογικὰς μελέτας» του, μὲ τὰς ὅποιας ἀνεσκεύασε τὰς «ψυχώσεις» τοῦ Ἀποστολίδου, γράφει: «Οὔτε ἠθικὰ παραγγέλματα, οὔτε θρησκευτικὰ δόγματα ἀντιτάσσομεν ἀπέναντι τῶν διδασκαλιῶν σας· ἀλλὰ καταγγέλλοντες αὐτὰς ὡς ἐναντίας εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν θετικὴν ἐπιστήμην, σὰς ἐγκαλοῦμεν ἐνώπιον τῶν σοφῶν τῆς ἐπιστήμης ἐρμηνέων»⁽³⁾. Αὐτὴ ἡ τακτικὴ τοῦ Σκαλτσούνη ἐξετιμήθη ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνους του. Ὁ καθηγητὴς Sauer εἰς κριτικὴν ἐπὶ τῶν μελετῶν τοῦ Σκαλτσούνη ἔγραφε ὅτι «ὁ συγγραφεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν ὀπλοστάσιον, ἔλαβε τὰ ἐχθρικὰ ὄπλα καί, ἐπισχὼν τὰ κέρατα τοῦ ἐχθροῦ, πολεμῆ αὐτὸν ἀμειλίχτως δι' ἀκαταγώνιστον λογικῆς ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πεδίου»⁽⁴⁾.

Ἄλλ' ἀπαραίτητος καὶ θεμελιωδεστάτη προϋπόθεσις διὰ τὸν ἀπολογητὴν εἶναι ἡ ἀκριβὴς καὶ βαθεῖα γνώσις τῶν ἀληθειῶν ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀπολογεῖται. Καὶ ὁ Σκαλτσούνης τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἀπολογητὰς ἀκολουθῶν, ἐμελέτησε κατὰ βάθος τὸν Χριστιανισμόν, ὥστε ἀπὸ ἐπόψεως θεολογικῆς συγκροτήσεως αὐτὸς ὁ νομικὸς νὰ μὴ ὑστερῇ ἀπὸ κανένα ἄλλον. Ἀφ' ἧς στιγμῆς κατὰ ἓνα τρόπον θαυμαστὸν ἐπεστράφη εἰς τὴν πίστιν, ἐπεδόθη παρὰ τὰς πολὺς ἄλλας καὶ μεγάλας αὐτοῦ μελέτας καὶ συγγραφάς, εἰς ἐμπεριστατωμένη μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ γενικώτερον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τὰ ὅσα βραδύτερον ἔγραψε καὶ τὰ ὅσα εἰς διαλέξεις του ἀνέπτυξε περὶ τῶν Εὐαγγελι-

(2) Περί γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 30.

(3) Ἀδελφότητος θεολόγων ἢ «Ζωή», Ἔργαται τοῦ πνεύματος, σελ. 129.

(4) ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 25. Εὐσεβῆς Ὀδηγορία. σελ. 122.

(1) «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη», σελ. 5.

ων, περὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ ἄλλων θεμάτων μαρτυροῦν θεολογικὴν συγκρότησιν θαυμαστὴν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς ἐποχῆς μας θὰ ἐξήλεван.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοῦ ἔδιδε μέχρι τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς ζωῆς του ἐνθουσιασμόν, ἀποφασιστικότητα, δύναμιν, ἀκατανίκητον θάρρος καὶ ἐπιμονὴν εἰς τὸν ἀγῶνα του, ἦτο ἡ ἀκλόνητος καὶ φωτεινὴ πίστις του. Δὲν ἐγνώριζε ἀπλῶς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, τὰς ἐπίστευε, τὰς εἶχε θήσει κανόνα τῆς ζωῆς του. Ἐκάλλυε τὰς ἡμέρας του μὲ τὴν συνεχῆ προσπάθειαν τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβεστερας τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν. Ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς προσευχῆς, τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀγιότητος. Ἦτο μὲ ἓνα λόγον ὁ ἄνθρωπος ὁ συνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του.

Εἰς τὰ στενὰ ὄρια ἐνὸς ἄρθρου δὲν ὑπάρχει χῶρος δι' εὐρείας ἀναλύσεως τοῦ ἔργου τοῦ Ἰ. Σκαλτσούνη. Θὰ ἀρκεσθῶμεν λοιπὸν εἰς μερικὰ στιγμιότυπα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον μὲ τὴν δύναμιν διεξήγαγε.

Εὐρίσκειται εἰς τὴν Τεργέστην. Τὸν καλοῦν νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἐκεῖ συλλόγου «Minerva». Τὸ θέμα θὰ ἦτο ἀναίρεσις τῶν ὑλιστικῶν πλανῶν. Ἄλλὰ οἱ φανατικοὶ ὑπερμαχοὶ τοῦ ὑλισμοῦ ἦσαν πολλοὶ καὶ ἐξηρεθίσθησαν μεγαλῶς καὶ ἀπὸ μόνην τὴν ἀναγκασίαν τοῦ θέματος. Ἀπειλοῦσαν δὲ νὰ δημιουργήσουν σκηνὰς εἰς βάρος τοῦ Σκαλτσούνη. Οἱ συγγενεῖς δὲ καὶ οἱ φίλοι του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς «Νέας Ἡμέρας» Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, ματαιῶς προσεπάθον μὲ τὰς πλέον θερμὰς παρακλήσεις νὰ τὸν ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα μᾶς ἐκρηκτικῆς, ὅπως ἐπίστευον, ὁμιλίαις. Ὁ Σκαλτσούνης, ἀτρόμητος στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, δὲν πτοεῖται καθόλου, μᾶλλον καὶ γίνεται ἀποφασιστικώτερος.

Τὴν ἐσπέραν ἡ αἴθουσα καὶ τὰ θεωρεῖα ἦσαν κατάμεστα. Τὰ πνεύματα ἦσαν λίαν ἐξημμένα, ὥστε νὰ αὐξηθῇ ἡ ταραχὴ καὶ ὁ φόβος τῶν φίλων τοῦ Σκαλτσούνη. Ἄτρομος ἐκεῖνος, μὲ βαθεῖαν συνείδησιν τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ ἤρχισε μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν σα-

φήνειαν, δύναμιν, ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλὰ καὶ εὐγένειαν φράσεως, νὰ ἀναπτύσῃ τὸ θέμα του καὶ νὰ παρατάσῃ τὰ ἐπιχειρήματά του. Ὅλοι τὸν παρακολουθοῦσαν μὲ ἐνδιαφέρον, μὲ πρωτοφανῆ προσοχὴν. Κανεῖς δὲν ἐκινήθη, καμμία ἀποδοκιμασία δὲν ἠκούσθη. Ἦτο φανερόν ὅτι ὁ Σκαλτσούνης εἶχε συναρπάσει ὅλους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀντιφρονούντας. Ὅταν δὲ ἐτελείωσεν, ἐδονεῖτο ἐπὶ ὤραν πολλὴν ἡ αἴθουσα ἀπὸ τὰ θερμὰ χειροκροτήματα ὅλου τοῦ ἐνθουσιῶδους ἐκείνου πλήθους. Ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ εἶχε καταγάγει μίαν πρωτοφανῆ νίκην⁽⁵⁾.

Πολλάκις τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἐχρησιμοποιοῦσε εἶχον καταπληκτικὴν ἀπλότητα καὶ φωτεινότητα, θέλγουσαν σαφήνειαν καὶ ἀκαταμάχητον πειστικότητα. Θέτει ἐρωτήματα ἀποστομωτικά εἰς τὸν ἀντιφρονούντα. Τὸν φέρει εἰς ἀληθινὸν ἀδιέξοδον, ἢ μᾶλλον εἰς στενόχωρον ἀπὸ ὅλων τῶν πλευρῶν θέσιν, ὅπου μία μόνη διέξοδος μένει, ἡ τῆς πίστεως. Ὁ Ἀποστολίδης εἰς τὰς «ψυχώσεις» του ἠγωνίζετο νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἄνθρωπον ὡς μίαν μηχανὴν, τυχαῖον κατασκευάσμα ἀλόγων δυνάμεων, ἐνεργοῦμενον φυσικοχημικῶν ἀντιδράσεων. Τὸν ἐρωτᾷ λοιπὸν ὁ Σκαλτσούνης: «Ἀναλύσατε, ἰατρεῖ, τὴν πάλην ταύτην, τὴν ὁποίαν σεῖς καὶ ἐγὼ διεξάγομεν, πάλην σπουδαίαν καὶ εὐγενῆ. Εἶναι ἀρὰ γε πάλη δύο μηχανῶν, πάλη φυσικοχημικῶν κινήσεων, πάλη συγκροτούμενη μεταξὺ ἀντιθέτων μηχανικῶν νόμων;»

Ἄλλοτε πάλιν προβάλλει τὰς ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας περιπίπτουν οἱ ὑλισταί, διὰ νὰ παρουσιάσῃ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀναιροῦντας τὰ κηρύγματά των. Οἱ ὑλισταί, γράφει ὁ Σκαλτσούνης, κηρύττουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος στερεῖται ἐλευθέρως βουλήσεως. Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸ πιστεύουν καθόλου, ὅταν μάλιστα πρόκειται νὰ κρίνουν πράξεις ἄλλων σχετιζομένων πρὸς αὐτούς. Εἰς τὰς σχέσεις των μετὰ τῶν ὁμοίων των καὶ εἰς τὸν καθημερινὸν πρακτικὸν βίον των λησμονοῦν καὶ παραγκωνίζουσιν τὰ διδάγματά των, ἀπαιτοῦντες ἀπὸ τοὺς ἄλλους καλὴν συμπεριφορὰν καὶ καταλογί-

(5) Εὐσεβῆς Ὁδοπορία, σελ. 18.

ζόντες ἀνευδοκίως εὐθύνας εἰς ἐκείνους. Ἐάν, λέγει, ραπίσετε ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς τί νομίζετε; Θὰ δεχθῆ ἀπαθῶς τὸ ράπισμα ἀναλογιζόμενος ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται εἰς ἀναγκασιὰ μηχανικὰ αἷτια καὶ θὰ τὸ θεωρήσῃ ὡς ἓνα ἀναπόφευκτον φυσικὸν φαινόμενον, ὅπως εἶναι ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τυχαία πτώσις ἐνὸς λίθου; Κάθε ἄλλο. Θὰ θελήσῃ νὰ σᾶς ἐκδικηθῆ. Θὰ προσφύγῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἔαν σεῖς ὑπερασπιζόμενος τὸν ἑαυτὸν σας παρουσιάσετε τὸ ἐδάφιον τοῦ νόμου, κατὰ τὸ ὁποῖον, ὅπως καταγνωσθῆ ποινὴ, ἀπαιτεῖται ἑλευθερία βουλήσεως καὶ ἐνεργείας καὶ ἰσχυρισθῆτε ὅτι ἢ ὑπὸ κρίσιν πρᾶξις σας εἶναι μοιραία καὶ ἀναπόδοτος συνέπεια τῆς τροφῆς, πὺν ἐφάγατε χθές, ἢ τῆς καιρικῆς καταστάσεως, ἐκείνος εἰς ἐκτενῆ λόγον θὰ παραθέσῃ ἐπιχειρήματα νὰ πείσῃ σᾶς καὶ τὸ δικαστήριον ὅτι ἑλευθέρως ἐνηργήσατε καὶ ὅτι ἄρα ὑπέχετε εὐθύνην τῆς πράξεώς σας! (6)

Σκεφθῆτε, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σκαλτσούνης, ἓνα πατέρα ὑλιστῆν, ὁ ὁποῖος, σὺν πατέρα, θέλει νὰ δώσῃ ὀρθὴν ἀγωγὴν εἰς τὰ παιδιά του, νὰ τὰ ἀναδείξῃ σεμνοὺς καὶ φρονίμους νέους, χρηστοὺς καὶ εὐσυνειδήτους πολίτας, καλοὺς κ' εὐτυχημένους οἰκογενειάρχας. Καὶ τὰ συμβουλεύει λοιπὸν νὰ εἶναι συνετοί, νὰ ἀσχολοῦνται μὲ ἔργα πὺν θὰ συντείνου εἰς τὴν πρόοδον ἐκάστου καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας, νὰ ζήσουν μὲ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην, νὰ μείνου ἠθικοὶ καὶ σώφρονες καὶ νὰ ἐκλέξῃ ὁ καθένας τὴν καλὴν σύζυγόν του, νὰ μείνου πιστοὶ εἰς αὐτήν, διὰ νὰ ἀπολαύσου ἔτσι τὴν οἰκογενειακὴν εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' ἰδοὺ ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά ἐνθυμεῖται τὰς ὑλιστικὰς διδασκαλίαις τοῦ πατρός, παίρνει ἀπὸ τὴν πλουσίαν εἰς ὑλιστικὰ βιβλία πατρικὴν βιβλιοθήκην ἓνα ἢ δύο καὶ λέγει: «Ἄγαπητέ μου πατέρα, ἡμεῖς, ὅπως μᾶς ἐδίδαξες καὶ ὅπως γράφου ἀυτὰ τὰ βιβλία, δὲν ἔχομεν ἑλευθερίαν βουλήσεως καὶ συνεπῶς μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποσχεθῶμεν ὅτι θὰ ἀκολουθήσωμεν αὐτὰ πὺν μᾶς συμβουλεύεις τώρα. Αἱ ἰδέαι, αἱ σκέψεις, τὰ συναισθήματα

καὶ αἱ ἀποφάσεις μας ἐξαρτῶνται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τοὺς ἐρεθισμοὺς, πὺν θὰ προκαλέσου εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας τὰ τρόφιμα, τὰ ὁποῖα θὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὸν στόμαχόν μας ἢ ὁ ἀῆρ πὺν θὰ εἰσπνεύσωμεν εἰς τοὺς πνεύμονάς μας. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ματαιοπονῆς μὲ ἀχρήστους συμβουλὰς, κάμε μας ἓνα κατάλληλον διαιτολόγιον, ἀπὸ τὰς τροφὰς τοῦ ὁποῖου θὰ παραχθῆ φωσφόρος καὶ ἄλλα ὑλικά στοιχεῖα πὺν θὰ ἐπιδρᾶσου ἀναλόγως εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μας. Μᾶς συμβουλεύεις νὰ εἴμεθα ἠθικοί, ἐγκρατεῖς τίμοι κλπ. Ἄλλὰ ὁ Φύσερμαχ, τὸν ὁποῖον μᾶς συνέστησες νὰ μελετήσωμεν ὡς σοφὸν ἐπιστήμονα, γράφει: «Νὰ ζῆτε πάντοτε συμφῶνως πρὸς τὰς ὁρέξεις σας» νὰ κάνετε κάθε τι, τὸ ὁποῖον αἱ φυσικαὶ σας ὁρμαὶ σᾶς ὑπαγορεύου. Εἶναι μορῖα νὰ μὴν ἰκανοποιῆτε ὅλας τὰς ἐπιθυμίας σας. Ὁρθὸν καὶ καλὸν εἶναι ἐκεῖνο πὺν συμφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον».

Τί τάχα θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀντιτάξῃ ὁ ὑλιστῆς πατέρας εἰς τὰς τόσον ἀναντιρρήτους συνεπείας, τὰς ὁποῖας τὰ παιδιά του ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ ὑλιστικά του διδάγματα;

Εἰς ἄλλα σημεῖα παρουσιάζει τὸν δογματισμὸν, τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν προκατάληψιν τῶν ὑλιστῶν. Τοὺς βλέπει νὰ παραμερίζου κάθε δεδομένον τῆς ἐπιστήμης καὶ νὰ ἐπιμένου εἰς τὴν ἀτεκμηρίωτον προβολὴν τῶν εἰκασίῶν των. Ἡ ἐπιστῆμη π.χ. εἶχε καταδικάσει διὰ τοῦ σοφοῦ Παστέρ τὴν αὐτόματον γένεσιν καὶ εἶχε θέσει ὡς ἀναντίρρητον ἀλήθειαν τὸ «omne vivum ex vino». Οἱ ὑλισταὶ διεκέρυτταν: «Δὲν ἔχομεν βέβαια οὔτε ἀποδείξεις, οὔτε τεκμήρια, ἀλλὰ, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἄγνοιά μας, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ δημιουργία τῆς ζωῆς προέκυψεν ἀπὸ τὴν ἀνόργανον ὕλην, ἄνευ παρεμβάσεως οἰαδήποτε ἄλλης δυνάμεως». Καὶ τὸ κακὸν εἶναι ὅτι εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ ὑλισταὶ παρασιωποῦν τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ παρουσιάζου ἐν πολλῶ ἢ ἐν ὀλίγῳ πλαστογράφοι τῆς ἐπιστήμης προβάλλοντες τὰς ὑλιστικὰς εἰκασίας των «ὡς ψιλὸν δόγμα πίστεως στερούμενον πάσης ἀποδείξεως» (7).

(6) Θρησκεία καὶ Ἐπιστῆμη, σελ. 54, 55.

(7) Περί γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 259 καὶ 296.

Τοὺς παρουσιάζει ὡς ἐξερχομένους ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας των καὶ εἰσερχομένους εἰς πεδία ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔχουν καμμίαν ἀρμοδιότητα. Οἱ ἱατροὶ π.χ. εἰδικεύονται εἰς τὴν βιολογίαν καὶ φυσιολογίαν, εἰς τὴν παθολογίαν καὶ φαρμακολογίαν, εἰς ζητήματα δηλαδὴ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος. Μὲ ποῖον ὁμως δικαίωμα ἐν ὀνόματι τῆς ἱατρικῆς καὶ μόνης, ὅπως μάλιστα ἦτο αὐτὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἠμποροῦσαν νὰ ἀποφαίνωνται ἐπὶ ζητημάτων φιλοσοφικῶν, ἠθικῶν, πνευματικῶν καὶ μεταφυσικῶν; «Ἐἴθε ἀρμόδιοι, τοὺς λέγει, νὰ ἀποφαίνεσθε περὶ τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς. Ἄλλὰ ἡ αὐθεντία σας κλείεται μέσα εἰς τὰ ὄρια τῶν πειραμάτων σας. Τὸ ἐνιαῖον τῆς ἡμετέρας διανοίας, ἡ ἐλευθέρᾳ ἡμῶν βούλησις, ἡ ἠθικὴ ἡμῶν εὐθύνη, αἱ ποιητικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ ἡμῶν ἐπίνοιαι, τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν συναισθήματα, αἱ πτήσεις ἡμῶν πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὸ ἰδεώδες, αἱ ἐξαίσιαι ὁρμαὶ τῆς ἀγάπης, τοῦ ἐλέους καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως.... ταῦτα πάντα ὑπεκφεύγουσι τοὺς ὑμετέρους ὑπολογισμούς, οὐδὲ ὑπόκεινται εἰς τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ πειράματα ὑμῶν»⁽⁸⁾.

Ἔτσι ὁ Σκαλτσούνης παρουσιάζεται πάνοπλος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς καταρρίψεως τῶν ὑλιστικῶν εἰκασιῶν, τῆς δικαιώσεως τῶν αἰώνιων πνευματικῶν ἀξιών, μάλιστα δὲ τῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ τεκμηριωμένου συμπεράσματος ὅτι ὄχι μὲ τὸν ὑλισμόν, ἀλλὰ μὲ τὸν Χριστιανισμόν θὰ προοδεύσῃ ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν ἡμέρωσιν, εἰς τὸν πολιτισμόν. Παρουσιάζεται βαθὺς γνώστης τῆς ἐπιστήμης, δεινὸς διαλεκτικὸς, σιδηροῦς εἰς τὴν λογικὴν του, προικισμένος μὲ ἐτοιμότητα πνεύματος σπανίαν, ὄξυς παρατηρητῆς, ὥστε νὰ ἀντιλαμβάνεται εὐχερῶς ὄχι μόνον τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑγιεῖς ἀντιλήψεις του καὶ τὰς μοιραίας ὡς ἐκ τούτου ἀντιφάσεις του. Εἶναι πάντοτε εὐγενὴς καὶ ἀκριβὴς εἰς τὴν φράσιν, ἱπποτικὸς ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων εἰς τοὺς ὁποίους μὲ ἀληθινὴν στοργὴν παρουσιάζει τὸ μάταιον τῶν ἀγῶνων των καὶ τοὺς καλεῖ εἰς γνῶ-

σιν καὶ ἀποδοχὴν τῆς ἀληθείας. Θέτει ἐνώπιόν των ἰσχυρὰς μαρτυρίας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται τρανότατα ὅτι διεψεύσθησαν οἱ ὑλισταὶ ὅσα φροῶς διεκήρυσαν ὅτι κατενίκησαν, ἐθανάτωσαν καὶ ἔθαψαν τὴν θρησκείαν. «Ἔστω—τοὺς λέγει—ἠνοίξατε τὸν τάφον ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς γῆς καὶ ἐν αὐτῷ τὴν θρησκευτικὴν ἀλήθειαν θάψαντες, τὸν λίθον ἐπ' αὐτοῦ ἀπεθέσατε. Ἀγαθὴ τύχη! Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα; Παρατηρήσατε ὁ λίθος ἀποκυλίσεται καὶ ἡ θρησκεία ἐκ τοῦ τάφου ἐγείρεται καὶ ἡ μαρμαρυγὴ τῶν λαμπηδόνων αὐτῆς διαφωτίζει τοὺς εὐγενεστέρους τῶν λαῶν»⁽⁹⁾.

Προσκαλεῖ αὐτοὺς συμμάχους καὶ συμπαραστάτας εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὑγιοῦς ἐπιστήμης καὶ τῆς ὑγιοῦς μορφώσεως τῶν ἀνθρώπων. Φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἴδῃ τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικὰ ἐπικρατοῦντα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ὥστε νὰ μορφωθῇ ἔτσι μία νέα κοινωνία δικαιοσύνης, τιμιότητος καὶ ἀγάπης. Ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τῆς καρδίας του ἀφίνει νὰ ἐκπορεύωνται πρὸς τοὺς ἄλλους ἡ ζωντανὴ του πίστις, ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν του, αἱ ἀκτινοβολαὶ τοῦ ἀδαμαντίνου χαρακτήρος του. Χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ, προεβάλλετο ἐνώπιον τῶν ἄλλων κατὰ ἓνα τρόπον φυσικὸν καὶ ἀπροσποίητον ὄχι μόνον ὡς σοφὸς ἐπιστήμων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνάρετος πιστὸς, ὡς συνεπὴς καὶ ὑποδειγματικὸς χριστιανός. Ἀνεγνωρίζετο ἀπὸ ὄλους ὡς ὁ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἄξιος ἀπολογητῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ διὰ τοῦ βίου του τεκμηριῶνων τὰς διὰ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν λόγων του διάκηρυσομένας πεποιθήσεις του.

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἐνεποῖε πάντοτε ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν καὶ περιεβάλλετο μὲ ἐκτίμησιν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς πολυαριθμοὺς φίλους του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς του, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς μορφωμένους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Ὅταν, γέρων πλέον, εἰς τὸν ἐν Πόρτσάιντ ὀρθόδοξον ἱερὸν ναὸν ἀνήλθεν ἐπὶ εἰδικῆς ἐξέδρας, διὰ νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὰ πλήθη τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, «ἡ γλυκεῖα καὶ

(8) ἔνθ. ἀν. σελ. 201.

(9) Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 321.

εὐσεβῆς μορφή του—ὅπως ἔγραφε ἡ τοπικὴ ἔφημερίς «Σύνδεσμος»—ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀπέριττος τρόπος του, ἡ φήμη τοῦ ἐναρέτου βίου καὶ τῆς παιδείας, ἡ πεποιθῆσις τοῦ ἀκροατηρίου ἐπὶ τὸν πεποιθότα τοῦτον ἀπόστολον τῆς ἠθικοποιήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔπεισαν ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἀκροατήριον, ἵνα ἐπὶ μίαν ὄλην ὥραν ἀκούσῃ μετὰ τῆς μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ εὐλαβείας τοὺς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἔξερχομένους χρυσοῦς λόγους»⁽¹⁰⁾.

Τὸ ἔργον τοῦ Σκαλτσούνῃ ἐξῆλθε καὶ πέραν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς χώρας μας. Τὸ περὶ «Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης» σύγγραμμά του, μετεφράσθη εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ ἔδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετροπόλεως. Τὸ «Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου» μετεφράσθη εἰς τὴν ἰταλικὴν καὶ βουλγαρικὴν. Ξένοι ἐπιστήμονες ἠσχολήθησαν ὄχι ὀλίγον μὲ αὐτὸν καὶ ἔπλεξαν ἐγκώμια εἰς τὸ ἔργον του. Ὁ Καθηγητὴς μάλιστα Fragescini τὸν κατατάσσει μεταξὺ τῶν μεγάλων συγγραφέων καὶ εἰς τὸ σύγγραμμά του «Malì e Rimedi» ἀναλύει καὶ ἐγκωμιάζει τὸ «Περὶ γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου» καὶ προτρέπει τοὺς συμπατριώτας του νὰ τὸ μελετήσουν. Ὁ Καθηγητὴς Genari εἰς σύγγραμμά του «Περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ», βραβευθὲν ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μιλάνου, ἀναγράφει ὅτι τὰ ὅσα σχετικὰ μὲ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν ἐκθέτει παρέλαβεν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Σκαλτσούνῃ. Ἐξ ἄλλου ὁ συγγραφεὺς καὶ καθηγητὴς τῶν φυσικῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης Erneste Naville, ὁ πρῦτανος εἰς τὸ ἐν Παταβία Πανεπιστήμιον Λουσάνα, ὁ ἐν Μιλάνῳ καθηγητὴς Annuti, ὁ εἰς Παβίαν καθηγητὴς Φράνκι καὶ πλείστοι ἄλλοι ἠσχολήθησαν λίαν εὐφύμως μὲ τὸ ἔργον τοῦ Σκαλτσούνῃ. Μερικοὶ δὲ καὶ τὸν ἐθεώρουν ἰστίμον καὶ ἰσάξιον πρὸς τὸν Σατωμπριὰν καὶ τὸν Αὔγουστον Νικόλαον⁽¹¹⁾.

Εἶναι τιμὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ ὅτι ἀνέδειξε τοιοῦτον τέκνον, τοιοῦτον ἀγωνι-

στὴν τῆς πίστεως καὶ τηρητὴν τῆς πίστεως. Δικαιοῦται δὲ μὲ δικαίαν ὑπερηφάνειαν καὶ εὐλογον ἀξίωσιν νὰ προβάλλῃ αὐτὸν ὡς ὑπόδειγμα ὠλοκληρωμένου ἐπιστήμονος πρὸς ὅλους τοὺς μορφωμένους καὶ ἐπιστήμονας καὶ νὰ διδάξῃ δι' αὐτοῦ ποῖον μέγα ἔργον δύνανται γὰ ἐπιτελέσῃ εἰς προαγωγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὑγιᾶ μόρφωσιν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος ὁ κάθε ἐπιστήμων, εἴτε νομικὸς εἶναι, ὅπως ὁ Σκαλτσούνης, εἴτε ἰατρός, εἴτε φιλόλογος καὶ θεολόγος, εἴτε φυσικὸς καὶ μαθηματικὸς, εἴτε οἰασόηποτε ἄλλης ἐπιστήμης τρόφιμος.

Ἄρκει μόνον νὰ ἔχη ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν συγκρότησιν καὶ ζέουσιν χριστιανικὴν πίστιν ὥστε, ὅπως ὁ Σκαλτσούνης, νὰ ἐργάζεται μὲ ἐνθουσιασμόν, νὰ προσεύχεται μὲ θερμότητα καρδίας πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τοῦ λέγῃ: «Εὐχαριστοῦμέν Σοι ἐπὶ τῇ οὐρανίῳ ταπεινώσει καὶ ἐπὶ ταῖς ἀποκαλύψεσι, δι' ὧν ἐφώτισας τὰς διανοίας καὶ ἐνέπλησας τὰς καρδίας ἡμῶν. Εὐχαριστοῦμεν Σὲ διὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ ἐλπίδας, δι' ὧν ἐνίσχυσας τὰς δυνάμεις ἡμῶν, ὅπως ἐγκαρτερήσωμεν ἐν μέσῳ τῶν δοκιμασιῶν τοῦ βίου. Δώρησαι ἡμῖν τὰ θεσπέσια ρήματά σου, δὸς ἡμῖν τὴν νέαν ἐντολήν, τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης... Ὡ οὐράνιοι ἁρμονίαι ὑπερκοσμίων ἐμπνεύσεων, μεταφυσικῶν ἐνορασεων, πειραματικῶν ἐκζητήσεων καὶ ὀριστικῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας συμπερασμάτων! Ὑπὸ τὴν ζωηφόρον πνοήν σας ἐπραγματώθησαν πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ πρόοδοι· σεῖς ἐμπνέετε τὸν νοῦν καὶ διαθερμαίνετε τὴν καρδίαν πάσης ἐπὶ τῆς γῆς εὐγενοῦς ὑπάρξεως. Διαφωτίσατε σεῖς τὸν νοῦν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος καὶ προασπίσατε τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν ψευδῶν, ἠθοφθόρων καὶ ἀνοσιῶν θεωριῶν. Ἐνισχύσατε σεῖς τὰς δυνάμεις μου... Ὅπως μεταδώσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου τὰς πληρούσας τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν πεποιθήσεις περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιφανέντος Λόγου καὶ φωτίσαντος τὴν ἀνθρωπότητα».

(10) Εὐσεβῆς Ὀδοιπορία, σελ. 76.

(11) Οἱ ἐργάται τοῦ πνεύματος σελ.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ

Μία ισχυρή τάσις καὶ ἀκατανίκητη ὀρμή παρωθεὶ τὸν ἄνθρωπον σὲ αὐτοανάπτυξι καὶ αὐτοεξέλιξι. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἓνα ὄν μὲ στατικότητα, ἀλλ' ἀντίθετα κρύβει μέσα του δημιουργικὰς δυνάμεις ἐξελιξιμίας, πὸν τὸν διαφοροποιοῦν, τὸν προάγουν, τὸν καλυτερεύουν. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι ὁ βασικὸς λόγος διαχωρισμοῦ τοῦ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔμβια ὄντα, πὸν εἶναι ἀνεξέλικτα ἢ ἡ ἐξελικτικότης τοὺς ἐμφανίζεται πολὺ περιορισμένη.

Ἔτσι ἐφωδιασμένος ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἰδιαιτέρες δυνατότητες αὐτοαναπτύξεως καὶ αὐτοδημιουργίας. Ἡ ἐμφυτὴ ἐφευρετικὴ του ἰκανότης τὸν ὀδηγεῖ σὲ δοκιμὰς καὶ ἀπόπειρας μὲ τελικὰς ἐπιτεύξεις κάποια κατασκευάσματα, κάποιες κινήσεις καὶ ἐνέργειες, πὸν καλυτερεύουν καὶ ἀξιοποιοῦν τὴν ζωὴν του. Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρωτογονισμοῦ του κινεῖται προοδευτικά, ἐπινοεῖ, ἐφευρίσκει, βελτιώνει. Ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σπηλαίου, τῶν λιμναίων κατοικιῶν καὶ τοῦ συνθηματικοῦ λόγου, γὰρ νὰ προχωρήσῃ σὲ θαυμασὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἐπιτεύγματα διαρρυθμίσεως καὶ ἁρμονίας τῶν μερῶν καὶ σὲ συνθετικὸν λόγον μὲ λεξιλογικὸν πλοῦτον καὶ γλωσσικὴν πλαστικότητα, ὥστε ν' ἀποδίδῃ καὶ τίς λεπτότερες ἐννοιολογικὰς ἀποχρώσεις.

Αὐτὴ ἡ προοδευτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὰς οἱ ἀλλεπάλληλες ἐφευρέσεις καὶ βελτιώσεις ἔχουν σὰν προϋπόθεσι τὴν συνειδητὴν ἢ ἀσυνειδητὴν συνεργασίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, πὸν πραγματώσαν τὰ ἐφευρετικὰ ἐπιτεύγματα ἢ τὰ βελτίωσαν καὶ κατέχουν τὴν γνῶσιν τοῦ χειρισμοῦ καὶ τῆς χρησιμότητός τοὺς, μ' ἐκείνους πὸν τ' ἀγνοοῦν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ μάθουν.

Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, τουλάχιστον στοὺς πρωτόγονους πολιτισμοὺς, οἱ φορεῖς

τῶν γνώσεων καὶ τῶν ἐδικῶν ἐνεργειῶν εἶναι ὅσοι ἀνήκουν στὴν παλαιότερη γενεὰ τῶν ὀρίμων· αὐτοὶ εἶναι οἱ πεπειραμένοι πὸν μέσα ἀπὸ τὸν μόχθον τῆς ζωῆς καὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἔχουν ἀποθησαυρίσει ὠρισμένα στοιχεῖα καθοδηγητικά, τὰ ὁποῖα θεωροῦν ὑποχρέωσί τοὺς νὰ μεταδώσουν στοὺς ἀπειρους, στοὺς ἄμαθους, πὸν ἔχουν τὸν πόθον τῆς γνώσεως.

Αὐτὴ ἡ κίνησις τῆς μεταβιβάσεως αὐτῶν πὸν ἀποκτήθηκαν ἀπὸ τὴν μία γενεὰ στὴν ἄλλη ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη ἔννοια τοῦ σχολείου⁽¹⁾, πὸν πῆρε πιά μορφή συγκεκριμένη σὰν ἰδιαιτέρος τόπος συστηματικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ καθοδηγήσεως τῆς νεότητος, ἀπὸ τὸν καιρὸν πὸν διαμορφώθηκαν κάπως σοβαρότερα οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες καὶ ἡ παράδοσις πλοῦσιαν σὲ περιεχόμενον ἀποτελοῦσε τὴν οὐσίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ συνεχισθῇ καὶ ἐπεκταθῇ ἀπὸ τοὺς καινούργιους ἀνθρώπους.

Γι' αὐτὸ στὴν πρώτη του μορφή τὸ σχολεῖο ἀπαιτοῦσε ἄσκησιν μνήμης· ὁ μαθητὴς ἔπρεπε ν' ἀποθησαυρίσῃ μ' ἀκρίβεια ὠρισμένα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς του ἢ ἄλλων παλαιότερων ἐποχῶν μὲ τὴν τεχνικὴν τῆς διασώσεως τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ λόγου, τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ σχολεῖον (ἀπὸ τὸ κατώτερον ὡς τὸ πανεπιστημιακόν) ἐγίνετο ὁ εὐαίσθητος δέκτης τῶν πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων, τῶν κοινωνικῶν ρευμάτων, τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν.

Τὸ σχολεῖον σὰν τόπος διοχετεύσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἤθελε νὰ δείξῃ τὸν ἴδιον τὸν πολιτισμόν. Τοῦτο ἐγίνετο στὴν θεωρίαν. Γιατί

(1) Ph. Hördt, Θεμελιώδεις μορφαὶ τῆς ἀγωγῆς, μετάφ. Π. Ζερβοῦ, Ἀθῆναι 1937, σ. 33 κ. ἑ.

πραγματικά πολὺ γρήγορα ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ, ἀπολιθώθηκε σὲ μία μονοκόμματη μορφή καὶ μεταβλήθηκε σὲ μουσεῖο παρελθοντολογίας, πὺν ἀπαιτοῦσε μνημονικὴ περιεκτικότητα, γιὰ τὴν ἀποθήκευσι στὸ νοῦ πολλῶν ἀνομοίων γνώσεων. Τοῦτο, ὅπως ἦτο φυσικὸ, σκότωνε τὶς κύριες λειτουργίες τοῦ πνεύματος, ἐνῶ ἀνύψωνε σὲ θρόνο τὸν αὐτόματο μηχανισμὸ τῆς ἀπλῆς μνήμης. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὺν κατὰ καιροὺς ἰσχυρὲς διάνοιες χάραξαν ἄλλες κατευθυντήριες γραμμὲς πάνω στὴ διαμόρφωσι τῆς προσωπικότητος τῶν νέων. Ὁ Πλάτων⁽²⁾, ὁ Κομένιος, ὁ J. J. Rousseau, γιὰ ν' ἀναφέρωμε ἐνδεικτικὰ μερικoύς, ἔδειξαν τὴν ἰδιαίτερη σημασία τῆς μεταφορᾶς τῆς προσοχῆς τῶν παιδαγωγῶν ἀπὸ τὴ μνήμη σ' ἄλλες ψυχικὲς λειτουργίες.

Ἔτσι τὸ σχολεῖο ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ κέντρο τῆς μεταδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς χαράξεως μιᾶς κατευθυντήριας γραμμῆς γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τόπος γι' ἀνάπτυξι τῶν ψυχοσωματικῶν του ἱκανότητων καὶ ὄχι μόνον τῆς μνήμης. Αὐτὲς ὅμως οἱ ἀπόψεις δημιουργοῦσαν τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως τοῦ σχολείου καὶ τῶν πηγῶν τῶν ἐμπνεύσεών του. Ποία ἦτο δηλαδὴ ἡ θεμελιακὴ δομὴ τοῦ πολιτισμοῦ, ποία ἡ ἀπαραίτητη γραμμὴ πορείας τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελοῦσε τὸν ὁδηγὸ πρὸς τὴν πρόοδο;

Σ' ὄλο τὸν Μεσαίωνα ἡ μόρφωσις ἐνὸς γνήσιου χριστιανικοῦ χαρακτήρος ἀποτελοῦσε τὴν θεμελιακὴ ἀρμογὴ τοῦ προγράμματος τοῦ σχολείου. Ὁ ἀνθρώπος πὺν θὰ μοιάσῃ μὲ τὸν Θεὸ ἢ μίμησις τοῦ θείου ἦταν ἡ κυριαρχικὴ ἰδέα. Τοῦτο ὅμως ἀπαιτοῦσε καὶ μία λογικὴ κατοχύρωσι ἀπὸ τοὺς ἀντιθέτους, μία ἀπολογητικὴ γι' αὐτὸ ὁ ὄπλισμός τῆς θύραθεν γνώσεως δὲν ἦταν ἀπόβλητος. Τουλᾶχιςτον, ὁ Ἀριστοτέλης

στὰ ἀνώτερα σχολεῖα τῆς Δύσεως ἦταν γνωστός.

Ἄλλ' ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησι⁽³⁾, ἔγινε μετατόπισις τοῦ ἰδανικοῦ τῆς μορφώσεως. Τὰ κριτήρια τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου δὲν θὰ τὰ ἔδιναν πᾶ οἱ χριστιανοὶ «καλόγηροι», ἀλλὰ οἱ νέες φιλελεύθερες ἰδέες, πὺν στὴ βᾶσι τοὺς ἦσαν παλιές, ἐφ' ὅσον ἠθελαν ν' ἀναστήσουν τὰ παλαιὰ κλασσικὰ πρότυπα τῆς ἑλληνολατινικῆς ἀρχαιότητος. Στὴν Ἀναγέννησι τὸ ἰδανικὸ τῆς ὁμοιώσεως μεταφέρεται ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν ἀνθρώπο· γιὰ τὸν ἀνθρώπο πρέπει νὰ μοιάσῃ μὲ τὸν «σωστὸ ἀνθρώπο», ὄχι τὸν συγκεκριμένο, τὸν ἀπὸ ἀνθρώπο, πὺν βρίσκεται πλάι μας, ἀλλὰ στὴν γενικότητά του, στὴν ἀφηρημένη σύλληψι τῆς ἰδέας του· ἐπειδὴ ὅμως στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα κυρίως ἔχομε τὴν ἰδανικώτερη μορφή τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄρα τὴν ὑποδειγματικὴ, αὐτὴ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς.

Τοῦτῃ ἢ λατρευτικὴ κίνησις πρὸς τὴν ἀρχαιότητα πῆρε συστηματικὴ μορφή στὴν ἐποχὴ τοῦ νεοουμανιστικοῦ ρεύματος μὲ κύριο ἐκπρόσωπο τὸν Wilhelm Humboldt. Ἐκτοτε γίνεται σοβαρὴ κίνησις θεμελιώσεως τοῦ σχολείου σ' ἓνα ἐξωχριστιανικὸ ἀνθρωπισμὸ, μὲ βᾶσι καὶ ἀφετηρία τοὺς ἀρχαίους. Ἔτσι ἔχομε τὸν τύπο τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου, πὺν ἀποβλέπει στὴν μόρφωσι τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μὲ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Τοῦτῃ ἢ προσπάθεια βρῆκε πολλοὺς ὁπαδοὺς τόσο στὴν Γερμανία, ὅσα καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν, ὥστε τὸ κλασσικὸ γυμνάσιον ν' ἀποτελέσῃ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικώτερους τύπους σχολείου. Ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐκμάθησις τῶν νεκρῶν γλωσσῶν, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς, μαζὶ μὲ τὴν ἀποθησαύρισι πλουσίου ἀρχαιογνωστικοῦ περιεχομένου ἐσημάτιζαν τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ βαθὺ νόημα τῆς μορφώσεως.

Ἔτσι τὸ σχολεῖο (τοῦ ἀνωτέρου κύκλου) δέχθηκε τὶς φιλοσοφικὲς ἰδέες τῶν νεοουμανιστῶν καὶ ἔστράφη ν' ἀντλήσῃ ἀ-

(2) Ἰ. Σκουτεροπούλου, Ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ, Ἀθῆναι 1948. Ἰωάννου Ἀμῶς Κομηνίου, Μεγάλῃ διδασκτικῇ, μετάφ. Δημ. Ἰωαννίδου Ὀλυμπίου, Ἀθῆναι 1912. J.J. Rousseau, *Emile* ou de l' éducation, Paris, éd. Garnier.

(3) Γ. Μποζῶνη, Πρόσωπα καὶ ἰδέες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, «Ἀκτίνες» 1955, σ. 491-497.

Ξίες ἀπὸ τὴν ὑποδειγματικὴ ἀρχαιότητα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ πρωτεῖα τῆς ἀξιολογικῆς θεωρήσεως τοῦ χρόνου, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξί τοῦ ἀτόμου ἐδίδοντο στὸ παρελθόν. Τούτῃ ἡ τάσις τῆς φιλοσοφικῆς ἐξετάσεως ποὺ ἀπεμάκρυνε τὸ ἄτομο ἀπὸ τὴν ἀπτή παρουσία τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς, ποὺ ἀγνοοῦσε ἢ περιφρονοῦσε τὴν καθημερινότητα καὶ ὑψώνετο στὰ ὑπερχρονικά σύμβολα, τούτῃ ἡ ἀπαίτησις, ἡ κλασσικὴ παιδεύσις ν' ἀποτελῇ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν συνεκτικὸ κρίκο τῶν ἄλλων μερικωτέρων γνώσεων, ἔδινε λαβὴ γι' ἀντιρρήσεις καὶ πολεμικὴ.

Νέες φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ ζωὴ ἔρχονται ἀπὸ τοὺς Ἑγγλοσάξονας⁵ οἱ ἔννοιες τῆς ὠφελιμότητος καὶ τοῦ πραγματισμοῦ δίνουν νέες κατευθύνσεις γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν χρησιμότητά τῆς. Σύμφωνα μ' αὐτὲς τέμνονται νέα κριτήρια ἀξιολογήσεως· ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται τόσο γιὰ τὸ παρελθόν, ὅσο γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Στὸ σχολεῖο δὲν ἐτοιμάζουμε τὸν ἄνθρωπο νὰ γίνῃ μία ἀξιοθέατη βιτρίνα ἐπιδείξεως γνώσεων, ἀλλὰ πρόσωπο ποὺ θ' ἀναλάβῃ κάποιον ρόλο μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Ἐπομένως τὰ ἐφόδια πρέπει νὰ εἶναι ἀντίστοιχα.

Θὰ προσφέρονται δηλαδὴ γνώσεις μὲ ἄμεση χρησιμότητα. Ἐνας νέος, ἀντὶ νὰ καταπονή τὴν μνήμη καὶ τὴν κρίσι του μὲ τὴν ἐκμάθησι μιᾶς νεκρῆς καὶ ἄχρηστης, σὲ πρακτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὠφελιμότητα, γλώσσης, σὰν τὴν λατινικὴν, εἶναι προτιμότερο νὰ καταπιαστῇ μὲ μία ζωντανή, ἀξιόλογη εὐρωπαϊκὴ γλῶσσα ἢ μὲ τὴν στενογραφίαν ἢ τὰ λογιστικά καὶ τὴν οἰκονομικὴν, ποὺ θὰ τοῦ προσπορίσουν οἰκονομικὰ ὠφέλη.

Παράλληλα μ' αὐτὲς τὶς κοινωνιστικὲς τάσεις στὴν ἀγωγή, ἐμφανίζεται μία κίνησις ἀλλαγῆς τοῦ σχολείου μνήμης καὶ ἀκινήσιος σὲ σχολεῖο αὐτενεργείας καὶ δραστηριότητος· σύμφωνα μὲ τὶς νέες ἀντιλήψεις ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ σταθμίζῃ τὴν ψυχικὴ σφαῖρα τοῦ μαθητοῦ, τὶς δυνατότητες⁶, τὴν ἰδιοτυπία του

(4) Ἐδῶ σημειώνεται ἡ ἐπιθλητικὴ παρουσία τοῦ Pestalozzi.

καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὴ γνώσι νὰ στηρίξῃ τὴν μέθοδο διδασκαλίας. Γίνεται δηλαδὴ μετατόπισις τῆς προσοχῆς ἀπὸ τὸν δάσκαλο στὸν μαθητὴ.

Μέσα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ἀναζητήσεων καὶ τῶν ἀνανεώσεων ὁ μεγάλος φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς John Dewey⁵ βρῆκε τὶς φιλοσοφικὰ καὶ μεθοδολογικὰ ὠθήσεις γιὰ μία συνθετικὴ θεώρησι τοῦ σχολείου πάνω στὴν αὐτενεργείαν καὶ τὸν πραγματισμό. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις του τὸ παιδί πρέπει νὰ κινῆται καὶ ν' ἀναπτύσσεται μέσα στὰ διαφέροντά του καὶ ὄχι ἔξω ἀπὸ αὐτά. Ἐπομένως θὰ τὸ βοηθήσωμε νὰ κερδίῃ αὐτενεργὰ ἐκείνες τὶς γνώσεις καὶ ν' ἀναπτύξῃ ἐκείνες τὶς ἰκανότητες, ποὺ θὰ ἔχουν ἄμεση σκοπιμότητα· οἱ γνώσεις ἄρα, ποὺ ἀναφέρονται σὲ μεταφυσικὰς θεωρήσεις καὶ ὑπερβατικὰς ἔννοιες, δὲν μποροῦν ν' ἀποτελοῦν τὸν κορμὸ τῶν γνώσεων τοῦ σχολείου⁶.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ φυσικὴ, οἱ τεχνικὲς ἐφαρμογές, ἡ τάσις γιὰ ὀρθολογιστικὴ ὀργάνωσι τῆς κοινωνίας ἔρχονται σὰν φοβεροὶ καὶ ἀπειλητικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ οὐμανιστικοῦ σχολείου. Ἐνῶ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις μὲ τὶς φιλελεύθερες διακηρύξεις τῆς καὶ τὴν ὑψωσι τοῦ ἀτομισμοῦ σὲ ἀναντίρρητο δόγμα, ἔδωσε ἔδαφος στοὺς νεοανθρωπιστάς⁷ γιὰ τὴν φιλοσοφικὴ κατοχύρωσι τῆς ἀτομικότητος, τὰ κηρύγματα τοῦ Marx μαζί μὲ τὶς μαζικὰς ἐργατικὰς ἐξεγέρσεις ἔδιναν τὸ σύνθημα τῆς προτεραιότητος στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Τὸ ἄτομο ἔχει ἀξία μονάχα ἐφ' ὅσον καὶ καθ'

(5) John Dewey, Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ παιδί, μετάφ. Κ. Σωτηρίου, Ἀθήνα 1926. Μυρσίνης Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, Ἡ νέα ἀγωγή, Ἀθήνα 1952, τόμ. α'. σ. 19 κ. ἑ.

(6) Μ' ὄσα γράφομε ὅμως δὲν θέλομε νὰ μειώσωμε τὴν ἐξαιρετικὴ σημασίαν καὶ συμβολὴν τοῦ Dewey στὴν ἐκπαίδευσιν, ποὺ μᾶς τόνοισε μεγάλας παιδευτικὰς ἀλήθειαι· τὴν σπουδαιότητα τοῦ διαφροντος καὶ τῆς αὐτενεργῶς ἐκμάθησι μαζί μὲ μία κατάρτισι προσηρμοσμένη στὰ πράγματα.

(7) Ἄς σκεφθοῦμε τὴν γοητεία ποὺ ἠσκησαν οἱ ἀρχαί τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως πάνω στὸν ἀτομικιστικὸ οὐμανισμὸ τῆς Wilhelm Humboldt.

ἔσον ὑπηρετεῖ τὸ σύνολο. Τὸ ἄτομο σὰν μονάδα δὲν ἔχει καμμία ἀξία, ἢ τὸ πολὺ τὴν ἀξία τῆς ποσοτικῆς προϋποθέσεως· γι' αὐτὸ βρῖσκει τὴν δικαίωσί του μονάχα μέσα στὴν ὀργανωμένη κοινότητα.

«Ὅλα αὐτὰ συγκλονίζουν τὶς οὐμανιστικές ἀντιλήψεις καὶ ἰδιαίτερα τὸ οὐμανιστικό σχολεῖο, ποὺ ὑπῆρξε γέννημα τῶν Γερμανῶν νεοανθρωπιστῶν. Ὁ Ἰ. Χαντέλης⁽⁸⁾, σὲ μία λεπτομερειακὴ παράθεσι γνώμων καὶ σὲ μία πλουσία χρῆσι γερμανικῆς βιβλιογραφίας θὰ μᾶς οικιαγραφῆσιν τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας, ποὺ διεξήχθησαν στὴν Γερμανία γιὰ τὴν διάσωσι τοῦ οὐμανιστικοῦ ἰδεώδους. Τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι πολλὰ καὶ ἀλλεπάλληλα· τὸ πῶς μεγάλο γι' αὐτοὺς εἶναι, ὅτι ὁ ἀρχαῖος κλασσικός πολιτισμὸς ἔχει προσφέρει τὶς μεγάλες ἀξίες τῆς θεμελιώσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπομένως μελετώντας κανεῖς τοὺς ἀρχαίους ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα γυρίζει στὴν ἀφετηρία, σὶς πρῶτες ἀρχές, στὰ πρῶτα κίνητρα· γι' αὐτὸ οἱ πῶς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπερμάχους τοῦ κλασσικισμοῦ συμβουλεύουν τὴν εὐρυτάτη γνωριμία καὶ τὴν βαθυτάτη κατανόησι τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ⁽⁹⁾».

Ἡ κίνησις αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀνέκοψε κάπως τὴν θετικιστικὴ ἀντίδρασι, δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὴν ἐξουδετερώσῃ, γιατί δὲν εἶχε πειστικὸ ὄπλισμό. Ὁ ἀφελὴς αὐτὸς ἱστορισμὸς δὲν ἦταν δυνατόν νὰ μετουσιωθῆ σὲ ζωὴ καὶ πρᾶξι καὶ παρέμενε σὰν μία γνωστικὴ ἐνέργεια χωρὶς δημιουργικὲς συνέπειες. Γιατί οἱ μαθηταὶ ἢ φοιτηταὶ ποὺ πῆραν ἀρχαιογνωστικὴ μὀρφωσι δὲν ξεχώρισαν⁽¹⁰⁾ ἀπὸ τοὺς ἀντιστοίχους

συναδέλφους τῶν σὲ πνευματικὴ ὀριμότητα.

Αὐτὴ ἄλλωστε ἢ κατευθυντήρια ἀνεπάρκεια ὠδήγησε τοὺς ἀντιπάλους τοῦ οὐμανισμοῦ σὲ μία πῶς πεισματώδη πολεμικὴ. Αὐτοί, πιστεύοντας σὶς ἐκπληκτικὲς δυνατότητες τῆς τεχνικῆς, στὰ πρακτικὰ διδάγματα τῆς κοινωνιολογίας, νομίζουν πῶς μποροῦν νὰ δώσουν στὸν μαθητὴ μία μὀρφωσι ρεαλιστικὴ, ὑπηρετικὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς πράξεως. Ἀλλὰ στὴν γνησίαν ἀνάπτυξι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος βρίσκουν τὸν οὐμανισμό ἐμπόδιο. Οἱ πῶς φανατικοὶ μάλιστα ὑποστηρικταὶ αὐτῆς τῆς θέσεως φθάνουν νὰ ποῦν, πῶς ὁ κλασσικός ἀνθρωπισμὸς εἶναι μία προσπάθεια «γιὰ νὰ σταματήσῃ ἢ κινήσῃ τῆς ἱστορίας, νὰ ἐπιφέρῃ μία ὀπισθοδρόμησι καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν δικτατορία τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ παρελθόντος πάνω στὴν πορεία τῆς ζωντανῆς ἀνθρωπότητος»⁽¹¹⁾.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τέτοιες προκατελημμένες κρίσεις, γεγονὸς εἶναι πῶς τὸ κλασσικὸ σχολεῖο κλονίζεται συθέμελα ἀπὸ τὴν μεγαλοπρεπῆ θέσι του, μὲ τὶς νέες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν κοινωνία, τὴν τεχνικὴ πρόοδο, μὲ τὴν πίεσι γι' ἀπόκτησι πρακτικῶν ἀπαραιτήτων γνώσεων, τὴν στενόκαρδη καὶ μυωπικὴ «θέσι» πολλῶν συγχρόνων οὐμανιστῶν. Γιατί δυστυχῶς ἐξαικολουθεῖ νὰ ὑπάρχη ἢ οὐμανιστικὴ ψευδαίσθησις τῆς αὐταρκειας, ποὺ παντοῦ βρίσκει ἐχθρούς, πῶς οἱ ἀρχαῖοι ἀποτελοῦν τὴν μοναδικὴ φωτεινὴ δέσμη καθοδηγήσεως. Ὁ Ἐ. Βρέhier στὴν προσπάθειά του ν' ἀνανεώσῃ τὸν ἐτοιμοθάνατο οὐμανισμό, μιλάει γιὰ δημιουργία οὐμανιστικοῦ πνεύματος, ποὺ ξεπερνάει τὰ ὄρια μᾶς ἀπλῆς διδασκαλίας⁽¹²⁾, καθαροῦ κι' ἀνόθευτου, μακρὰ ἀπὸ προκαταλήψεις, πάνω ἀπὸ τὶς συμβατικότητες καὶ τοὺς συμβιβασμούς. Γι' αὐτὸ, στὴν πραγματάωσι αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ ἐπισημαίνει, κοντὰ στοὺς ἄλλους ἀντιπάλους, τὸν ἴδιο τὸν Χριστιανισμό⁽¹³⁾.

(8) Ἰ. Χαντέλης, Συμβολὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν, Ἀθήναι, 1938, τόμ. β'.

(9) «Ἡ ἀνάγνωσις πολλῆς ὕλης, ἢ κατανόησις τῶν κειμένων καὶ ἢ ἀνεύρεσις καὶ κατὰ κατηγορίας κατὰτάξις τῶν στοιχείων τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ» ἀποτελεῖ τὸν «ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους» «ἐξέχοντα σκοπόν». Ἰ. Χαντέλης, ἐν. ἀνωτ. σ. 22.

(10) Irenée Arnaud, *L'humanisme classique contre l'humain*, Paris, 1950, σ. 72, ὅπου διατυπώνεται ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ τῆς Sorbonne Bruneaud.

(11) I. Arnaud ἐνθ. ἀνωτ. σ. 21.

(12) Émile Bréhier, *Science et humanisme*, Paris 1947, σ. 57, 59.

(13) Μολοντοῦτο ἀναγνωρίζει τὴν συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ· «εἴτε τὸ θέλομε

Μία συμβιβαστικὴ χάραξις μέσης ὁδοῦ στὶς ἀντίθετες πορεῖες, εἶναι ἡ ἄποψις ὅτι δὲν μπορούμε νὰ ἐπανέλθωμε στὸν παλαιὸ τύπο τοῦ κλασσικοῦ Γυμνασίου, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὸν παραγνωρίσωμε. Γιατὶ «πέρα ἀπὸ τὶς μεθόδους καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς ἀγωγῆς, ὑπάρχει ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ μόρφωσις, ἀρμονισμένη μὲ τοὺς ὄρους τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως καὶ τὶς κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις»⁽¹⁴⁾. Αὐτὴ ἡ βαθύτερη καὶ πηγαία μόρφωσις φέρνει τὸν R. Livingstone στὴν μελέτη τῶν ἀρχαίων ἰδεωδῶν «ἂν καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶναι τὸ πῶς χαρακτηριστικὸν καὶ μέχρι τινὸς ἡ πῶς ἐνδιαφέρουσα τάσις τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὅμως πόσο λίγο ἱκανοποιεῖ τὴν ζωὴν, πόσα πράγματα ἀφίνει ἔξω ἀπὸ τὸν δρόμο της καὶ σὲ πόσες ἀνάγκης μας καὶ ὅσα προβλήματα δὲν ἔχει τίποτε νὰ εἰπῇ»⁽¹⁵⁾.

Γι' αὐτὸ ὁ Lagrée ζητεῖ ἓνα σχολικὸ πρόγραμμα συντελεστικὸ στὴν ἐπιβίωσι τοῦ οὐμανισμοῦ καὶ στὴν ἐπίτευξι πνευματικῆς καλλιιεργείας ἀνάλογα μὲ τὴν ψυχολογικὴ ἱκανότητα καὶ ἀντοχὴ τῶν παιδιῶν⁽¹⁶⁾. Ἡ συμβιβαστικὴ αὐτὴ λύσις φθάνει μάλιστα πολλὰς φορὰς εἰς τὴν ἀληθειάν, ὅτι χάνεται πολὺτιμος χρόνος γιὰ τὴν ἐκμάθησι τῶν νεοτῶν γλωσσῶν. Γιατὶ οἱ μαθηταὶ μπορούν ν' ἀποκτήσουν τὶς σπουδαιότερες ἔννοιες μὲ καλὰ ἐγχειρίδια φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄν σ' αὐτὰ προστεθοῦν καὶ μερικὲς ὥρες διδασκαλίας καὶ ἀναλύσεως κλασσικῶν κειμένων ἀπὸ ἐπιτυχεῖς καὶ ὑπεύθυνες λογοτεχνικὰς μεταφράσεις, θὰ ἔχη ἐπιτευ-

εἶτε ὅχι, ὁ πολιτισμὸς μας ἔχει προέλευσι χριστιανικὴ κ' ἑλληνολατινικὴ συγχρόνως»· «ὁ Χριστιανισμὸς ὑπῆρξε ὁ παιδαγωγὸς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ μαζί μ' αὐτόν, δι' αὐτοῦ, μέσα σ' αὐτόν ἐφθασαν ὡς ἐμᾶς τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνολατινικῆς σκέψεως, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἀναπηδοῦσε ὁ οὐμανισμὸς», ἐνθ. ἀνωτ. σ. 47, 48.

(14) G. Viatte, Y. Lagrée, F. Russo etc, Progrès et incertitudes de l' éducation nouvelle, éd. Privat, 1953 σ. 23.

(15) R. Livingstone, Σκοποὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, μεταφ. Χ. Καθαθά, Ἀθήναι, σ. 19-20.

(16) G. Viatte, Y. Lagrée etc, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 31.

χθῆ ἢ γῶσις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν κατάργησι τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν, προβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς συνθέσεως τῶν ἀντιροσῶν τάσεων, τοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τῆς χρησιμοθηρίας· γιατί πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὶς ροπὲς αὐτὲς κρούει καὶ τὴν ἀλήθειά της. Ἄν ὁ Bréhier ἔχη δίκιο, ὅταν κριτικῶς τὸ «νέο σχολεῖο», γιατί τοῦ βροῖσκει ἑλλειψὶς ἰδανικοῦ⁽¹⁷⁾, δὲν δικαιώνεται ὅμως ἡ ἐπιθυμία του γιὰ ἐπίτευξι οὐμανιστικοῦ πνεύματος μὲ τὶς ἀνθρώπινες ἀρετὲς, πὺν ἐπάγεται, χωρὶς τὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐνθουσιαστικὸ κέντρισμα, χωρὶς τὴν ἀγάπη, τὴν ἀνιδιοτελεῖ ἠυσία, τὸ χριστιανικὸ μεταφυσικὸ βάθος, καθὼς ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὴ πλέον ἡ δουλικὴ προσήλωσις στὸν παλαιὸ τύπο τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου, πὺν εἶχε τεθῆ στὴν ἀποκλειστικὴ ὑπηρεσία ἐνὸς παρανοημένου οὐμανισμοῦ. Σήμερα ἡ ζωὴ μὲ τὶς τεχνικὰς πραγματώσεις γίνεται πολυσύνθετη μὲ καινούργιες ἀπαιτήσεις. Ὁ νέος γιὰ νὰ βγῆ στὴ ζωὴ χρειάζεται νὰ εἶναι ὀπλισμένος μὲ πρακτικὰς γνώσεις, νὰ χειρίζεται τουλάχιστο μία ξένη γλῶσσα, νὰ εἶναι ἐνημέρος στὰ νεώτερα πορίσματα τῆς φυσικῆς, τῆς βιολογίας, τῆς ψυχολογίας, νὰ ἔχη στοιχειώδεις γνώσεις ἀπὸ τὶς κοινωνικὰς ἐπιστῆμες, νὰ βρῆ ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμό.

Ἄν εἶναι ἀληθινὴ ἡ ἄποψις ὅτι τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς ζωῆς, τότε πρέπει νὰ ἀφυπνίσωμε τὰ διαφέροντα καὶ νὰ δραστηριοποιήσωμε τὶς λαθάνουσες ἱκανότητες τοῦ μαθητοῦ, νὰ τοῦ καλλιεργήσωμε τὴν ἀπορία καὶ τὴν ἀγρύπνια μπρὸς στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν συνδέσωμε μὲ τὶς ἀξιολογότερες γνώσεις τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν⁽¹⁸⁾. Ἄλλὰ καὶ πάλι, ἂν

(17) «Αὐτὴ ἡ ἐξαιρετικὴ μέθοδος (τοῦ νέου σχολείου) ἀφίνει ἐντελῶς ἀνέπαφο τὸ πρόβλημα τοῦ προσανατολισμοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς· δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησι, ὅτι μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια εἶναι ἓνα ὄργανο, πὺν ἔχει νὰ ὑπηρετήσῃ σκοποὺς πολὺ διαφρητικὸς ἀκόμη κ' ἀντιθέτους»· E. Bréhier etc σ. 44.

(18) Γιὰ τὸ νέο σχολεῖο βλ. τὴν ἀξιολο-

σταθοῦμε ἐκεῖ, τὸ ἔργο μας θὰ εἶναι μισοτελειωμένο. Γιατὶ προσφέραμε στὸν νέο τὰ γνωστικά ἐφόδια, τοῦ ἀναπτύξαμε τὶς δυνατότητες γιὰ τὴν προσαρμογὴ του στὴ ζωὴ καὶ τὴν κοινωνία, ἀλλὰ δὲν τοῦ δώσαμε τὴν ἀνώτερη πνοὴ καὶ τοῦ στέρησαμε τὸν κατευθυντήριο σκοπὸ.

Κι' ὁ σκοπὸς ποῦ ὑπάρχει στὶς ρίζες τοῦ εἶναι μας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ὀλοκληρωμένου, ἐλευθέρου πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποῦ δὲν μένει στὸ στάδιο τοῦ ἐγωϊστικοῦ ναρκισσισμοῦ, ἀλλὰ προχωρεῖ στὴν διαδραμάτισι θετικοῦ ρόλου στὴν κοινωνικὴ συμβίωσι καὶ στὴν πολιτιστικὴ πραγματώσι. Κι' αὐτὸς ὁ σκοπὸς⁽¹⁹⁾ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὶς δύο συγκλίνοσες δυνάμεις, ποῦ ἀνοιξαν τὰ θεμέλια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὸν κλασσικισμὸ καὶ τὸν Χριστιανισμὸ⁽²⁰⁾.

Ὁ κλασσικισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς λοιπὸν θ' ἀποτελοῦν τὸν κορμὸ τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου, χωρὶς νὰ παραγνωρίζονται οἱ πρακτικὲς γνώσεις. Ὅχι ὅμως σὰν ἀπλὴ δογματικὴ κι' ἐρμηνευτικὴ ἀνάλυσις ἢ ἕνας ἀγαλινωτὸς ἱστορισμὸς, γιὰ νὰ δξύνουμε τὴν ἠθικὴ γνώσι μας μὲ τὰ πρότυπα τοῦ σχολαστικισμοῦ ἢ γιὰ ν' ἀναστήσωμε, ἔστω στὴ φαντασία μας, τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, ἀλλὰ σὰν γνώσεις ποῦ γίνονται πνεῦμα καὶ ζωὴ, σὰν γνώσεις

λογωτάτη ἐργασία τῆς Μ. Κλεάνθους-Παπαδημητρίου, «ἡ νέα ἀγωγή» κλπ.

(19) «Νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ νὰ γίνῃ σεβαστὴ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀρνητικὴν τῆς πλευρᾶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο εἰς τὴν θετικὴν. Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ βοηθηθῇ διὰ νὰ ἀναπτύσσεται ὡς προσωπικότης πνευματικὴ, προωρισμένη διὰ μίαν ἀνώτεραν πνευματικὴν ζωὴν». *Towards a Christian Civilization*, Ἀθήναι, 1950, σ. 133.

(20) Βλ. Ἄρ. Ἀσπιώτη, Ὁ ἔφηθος καὶ ἡ παιδεία, Ἀθήναι 1952, σ. 26-32, ὅπου ἀναπτύσσεται τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς.

ποῦ τρέφουν ὄχι μονάχα τὸ λογικὸ, ἀλλὰ κινοῦν τὸ συναίσθημα, ὑποτάσσουν τὴν βούλησι, ἐπιστρατεύουν τὴν πολὺπλευρῆ ἀγαθοποιὸ ἐνεργητικότητα.

Ἰδιαιτέρα θὰ εἶχαμε νὰ παρατηρήσωμε πὼς τὸ κλασσικὸ σχολεῖο πρέπει ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ἱστορισμὸ καὶ τὴν σχολαστικὴ γραμματικὴ πολυμάθεια, σὰν ἀποκρουστικὴ κι' ἀνόφελῃ. Ὅχι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ν' ἀποτελοῦν μέσα τυραννίας καὶ καταπίεσεως, ἀλλ' ὄργανα ψυχικῆς ἀφυπνίσεως, εὐαισθησίας καὶ ἀγάπης, γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἐντιμὴ ἔρευνα' σὰν κίνητρα τοῦ «ἀπορεῖν» καὶ τοῦ «θαυμάζειν». Οἱ γνώσεις τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν δικαιώνονται τότε μονάχα, ὅταν κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ μυαλὸ στὴν καρδιά, κινοῦν τὸ συναίσθημα, προτρέπουν σὲ σύλληψι καὶ πραγματώσι μεγάλων ἰδανικῶν⁽²¹⁾, ὅταν βρίσκουν δηλαδὴ χριστιανικὸ κλίμα ἀνωτέρου ποιοῦ.

Ἐπομένως τὰ κλασσικὰ κείμενα δὲν μποροῦν νὰ δοθοῦν σὰν μία εὐχάριστη θεωρητικὴ ἐνασχόλησις (δὲν ἀποκλείεται κι' αὐτό), σὰν μία ἄκαρπη κι' ἀνόφελῃ ρέμβη τῶν περασμένων κατορθωμάτων πάνω στὴν σκέψι, στὸν λόγο, στὴν ὕλη' ἀλλὰ σὰν ἔργα, ἀθλήματα καὶ κατορθώματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ποῦ θέλει ν' ἀναπτυχθῇ, ποῦ ὑποφέρει νὰ προσεγγίση καὶ νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀλήθεια, τὸ ὄραιο, τὸ ἀγαθόν. Ἔτσι οἱ κλασσικοὶ μπαίνουν στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ποῦ συντίθεται ἀπὸ τὶς ἀξίες ποῦ βοῦσαν καὶ πραγματοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ καὶ ποῦ μᾶς χάρισε ὁ Χριστιανισμὸς.

Γ. ΜΠΟΖΩΝΗΣ

(21) Ὁ Lagrée ὑποστηρίζει συνθετικὴ ἐνότητα τοῦ «γιγνώσκειν, δύνασθαι, ὀφείλειν», ἐνθ. ἀνωτ. σ. 64.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΚΟΝΤΑ ΣΤΙΣ ΔΑΣΚΑΛΕΣ ΜΑΣ

Ὁ Ἕλλην ἐκπαιδευτικός, πού κατάλαβε βαθεῖα τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του καὶ τὸ βλέπει καὶ τὸ ἐπιτελεῖ σὺν ἀποστολή, εἶναι μία προσωπικότης σεβαστῆ. Εἶναι μία μορφή, πού δὲν ἔχει προσεχθῆ ὅσο τῆς ἀξίζει καὶ πού δὲν ἔχει ἐκτιμηθῆ ὅσο πρέπει ἢ προσφορά τῆς στῆν πατρίδα μας καὶ στὸν πολιτισμὸ μας.

Ξεχωριστὴ θέσι ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας κατέχει ὁ δάσκαλος, πού εἶναι διωρισμένος στῆν ἐπαρχία, στὸ χωριό. Τὸ χρέος μας ἀπέναντι στῆν ἡρωϊκῆ μορφή, πού λέγεται δάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, δὲν ξεπληρώνεται εὐκόλα. Μὲ ὅσα κι' ἂν ἔχουν γράφει κατὰ καιροὺς οἱ «Ἀκτίνες» γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ θέμα* (καὶ δὲν εἶναι λίγα αὐτά), ὁ λογαριασμὸς μένει ἀνοικτός. Κλείνει ποτὲ ὁ λογαριασμὸς τοῦ «μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους»; Ὁ λογαριασμὸς τῆς ἀγάπης, πού ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἀναγνώρισι τῶν κόπων καὶ τῶν μόχθων τοῦ ἄλλου, μὲ τὴν πνευματικὴ συμπαράστασι στὸ ἔργο του, μὲ τὸν εἰλικρινῆ θαυμασμὸ γιὰ ὅσα ἐκεῖνος ἐπιτελεῖ;

Κι' ὅταν σκεφθοῦμε ποῖς εἶναι αὐτὸς ὁ ἄλλος! Ὅτι πολλὰς φορὰς εἶναι μία νέα κοπέλλα! Μία; Ἐκατοντάδες νέες μ' ὅλο τὸν ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴ φρεσκάδα τῆς ἡλικίας τους καὶ τῆς καρδιάς τους, διασκορπισμένες στὰ πέρατα τῆς πατρίδος μας, πιστὲς στὸ προσκλητήριο τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν πονεμένο λαὸ μας. Ὅλες ἐνωμένες σ' ἕναν πόθο: Νὰ κάνουν τὸ πᾶν, γιὰ ν' ἀνεβάσουν τὸ διανοητικὸ, τὸ πνευματικὸ, πολὺ συχνά, ὅταν μποροῦν, καὶ τὸ βιοτικὸ ἐ-

πίπεδο αὐτοῦ τοῦ βασιανομένου λαοῦ, πού τὸν τσακίζουν χρόνια τώρα οἱ μπόρες κι' οἱ συμφορὰς, μὰ δὲν καταφέρνουν νὰ τοῦ λυγίσουν τὰ γόνατα οὔτε νὰ τοῦ ἀλλάξουν τὴ χρυσὴ ἑλληνικὴ καρδιά.

Δύσκολο ἔργο, ἀλήθεια, τὸ ἔργο τῆς δασκάλας στὸ χωριό. Καὶ ὅταν λήη κανεὶς δύσκολο, δὲν μπορεῖ σχεδὸν τίποτε νὰ καταλάβῃ, ἂν δὲν τὸ παρακολουθήσῃ ἀπὸ κοντά. Καὶ μάλιστα στῆν καρδιά τοῦ χειμῶνα μὲ τὰ κρύα καὶ τὰ χιόνια καὶ τὶς παγωνιές.

Γι' αὐτὸ στὸ ἄρθρο τοῦτο θὰ φιλοξενήσουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ μερικὰ γράμματα δασκαλισσῶν (πού νὰ τὸ ἤξεραν ὅτι θὰ βγοῦν στῆ δημοσιότητα οἱ σκέψεις καὶ τὰ συναισθήματά τους!) καὶ ἀπὸ μερικὲς ἐκθέσεις σταλμένες ἀπὸ τὰ μέλη τῆς στῆ «Χριστιανικῆ Ἐνωσι Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», πού εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τὶς χρησιμοποιήσουμε. Κι' ὅλα αὐτὰ διατυπωμένα ἀπλά, σεμνά, αὐθόρμητα καὶ λιτά, τόσο λιτά, πού ἔχεις τὴν πεποίθησι ὅτι εἶναι πολὺ λιγώτερα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια στὸ ἔργο τους. Ἐμπόδια ἐσωτερικὰ κι' ἐξωτερικὰ. Ἀνθρώποι εἶναι οἱ δασκάλας μας. Ἀδύνατα κορίτσια. Ποιὸς λοιπὸν εἶπε ὅτι δὲν τὶς αἰσθάνονται τὶς πολύμορφες δυσκολίες καὶ δὲν περνοῦν στιγμὲς καὶ ὧρες ἀθυμίας, ἀπαισιοδοξίας καὶ κάποιας ἀποθαρρύνσεως;

Ὅπως γράφει μιὰ δασκάλα ἀπὸ ἕνα χωριὸ τῶν Καλαβρύτων: «Οἱ μέρες μου περνοῦν καλά. Εἶναι βέβαια πονεμένες, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μὸ ὑποσχέθηκε πὼς τὸ ἔργο πού διάλεξα θὰ εἶναι εὐκόλο. Πολλὲς φορὰς λυγίζω... Ἐχὼ τόσους λόγους νὰ στενοχωροῦμαι. Πότε γιὰ τὴ συγκέντρωσι τῶν κοριτσιῶν ἤλθαν μόνο τέσσερις, πότε γιὰ τὸ μᾶστορας πού πρέπει νὰ ἐπισκευά-

(*) Β. Ἐραστοῦ: «Ἀφανεῖς ἡρωίδες», τόμ. 1951, σελ. 115-119. — Φοίβης Στεφανῆ: «Πολύτιμες κοινωνικὲς ἐργατίδες», τόμ. 1954, σελ. 200-204. Ἀπόψεις, τ. 1952, σελ. 36, τ. 1953, σ. 182, τ. 1954, σελ. 143-144.

ση τὸ σχολεῖο μὲ κοροϊδεύει καὶ δὲν ἔρχεται, πότε γιατί εἶμαι, λένε, αὐστηρὴ δασκάλα καὶ πότε γιατί δὲν εἶμαι αὐστηρὴ νὰ μὲ φοβοῦνται καὶ κάνουν ὅ,τι θέλουν... Πῶς νὰ τοὺς εὐχαριστήσης εὐκόλα αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πῶς νὰ νοιώσουν τὶς παιδαγωγικὲς σου προσπάθειες;... Ἀκόμη δὲν ἔχουν συγκεντρωθῆ ὅλα τὰ παιδιά. Εἶναι ἀρχὴ τῆς σχολικῆς χρονιάς. Κι' αὐτὸ εἰς βῆρος μου, γιατί τὰ μαθήματα μένουν πίσω. Ἔρχονται λίγα κι' αὐτὰ χωρὶς βιβλία. Δὲν ἔχουν νὰ πάρουν. Στὴν πρώτη ἐφέτος εἶναι ἓνα κι' ἓνα, οὔτε στὸν πίνακα σηκώνονται, οὔτε γράφουν. Σφουρᾶνε, τραγουδᾶνε, κάνουν ὅ,τι θέλουν. —Πῶς σὲ λένε; ρωτῶ ἓνα παιδί. —Δὲν θυμᾶμαι, ἀπαντᾷ. Ἀπὸ ποῦ εἶσαι; Δὲν ξέρω. Φαίνονται τὰ περισσότερα κοντά.

Οἱ ἄλλες τάξεις καὶ πιὸ πολὺ ἡ Δευτέρα, τὰ ἔχουν ξεχάσει ὅσα ἔμαθαν πέρυσι. Πολλὲς φορὲς τὰ χάνω καὶ πελαγῶνω ἀνάμεσά τους. Πῶς ὅλα σκοτεινιάζουν, ὅταν τ' ἀντικρούη κανεὶς μὲ τὴν ἀπελπισία. Ἄρχις ἡ ζωὴ νὰ γίνεται πιὸ σκληρὴ αὐτὸ τὸν καιρὸ».

Ἄς ἀκούσουμε τώρα καὶ μιὰ φωνὴ ἀπὸ ἓνα χωριουδάκι τῆς Μακεδονίας:

«Μετὰ ἀπὸ τὸν βαρὺ χειμῶνα μὲ τὸ πρωτοφανὲς χιόνι, ποὺ μᾶς ἀπέκλεισε πραγματικά (τὸ γράμμα γράφεται στὸ ἀρχὲς τοῦ 1954), δὲν προφθάσαμε νὰ ἀναπνεύσουμε καὶ μᾶς βρήκανε οἱ πλημμύρες. Τὸ χωριὸ μου εἶναι δίπλα στὸν Ἀλιάκιονα καὶ πλημμυρίζει πολὺ συχνά. Ἡ ἀνησυχία τῶν κατοίκων εἶναι μεγάλη καὶ περιμένουν παρηγοριὰ ἀπὸ τὸν παπᾶ καὶ τὸν δάσκαλο. Κάνουμε κι' οἱ δυὸ μας ὅ,τι μπορούμε, γιὰ νὰ τοὺς καθησυχάζουμε. Ἄλλὰ μᾶς ἐπεφυλάσσετε κι' ἄλλη δυσκολία. Τὴν περασμένη ἐβδομάδα ἔπεσε τὸ σχολεῖο μας. Εὐτυχῶς δὲν εἶχαμε κανένα τραυματισμό. Χρειάστηκε λοιπὸν, μ' ὅλη τὴν κακοκαιρία, νὰ φροντίσω πιὸ ἐντατικά γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ καινούργιου. Εἶχα ἀρκετὲς πορεῖες γιὰ τὴν ἐξεύρεσι μαστόρων καὶ ὑλικῶν, ἐγκρίσεων τῆς Νομαρχίας...

»Παρ' ὅλα αὐτά, αισθάνομαι τόσο γαληνεμένη, γιατί οἱ εὐλογίες τοῦ Θεοῦ συνεχῶς αὐξάνονται καὶ δῶ στὴ μοναξιά τὶς αισθάνομαι περισσότερον».

Κι' ἄλλη μιὰ φωνὴ ἀπὸ ἄλλο Μακεδονικὸ χωριό:

«Φέτος ἦλθα στὴν ὀργανικὴ μου θέσι κι' ἄφησα τὸ ἀγαπημένο μου Ἄλ. Πόνεσα πολὺ. Ἀποχωρίστηκα τὰ παιδιά, τὸν ἱερέα, τὸ χωριὸ ὀλόκληρο. Ζήσαμε μαζὺ τόσες δυσκολίες μὰ καὶ τόσες χαρὲς.

»Τὸ καινούργιο χωριὸ μου εἶναι πάλι μονοτάξιο, κι' ἔχει νὰ δῆ δάσκαλο δεκατέσσερα χρόνια. Νοικιάσαμε ἓνα δωμάτιο καὶ ψάχνουμε νὰ βροῦμε θρανία κι' ὅλα τ' ἄλλα. Δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτε. Καὶ στὸ Ἄλ. σχεδὸν τὰ ἴδια εἶχα βροῦ. Εἶχαν ὅμως χρήματα κι' ἔτσι μπορούσαμε νὰ χτίσουμε σχολεῖο καὶ νὰ φωνίσουμε τὰ ἀπαραιτήτα. Ἐδῶ; Ἀρχίσαμε τὰ μαθήματα, πότε καθισμένοι στὸ χῶμα καὶ πότε σὲ κάτι σανίδια. Ἡ πρώτη μας ἐργασία εἶναι ἀνέγερσις διδακτηρίου. Ἀνέφερα εἰς τὸν κ. Ἐπιθεωρητῆ, ὅτι μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ ἐπαναλάβω τὴν περυσινὴ ἐργασία. Πιθανὸν νὰ ἀφήσωμε τὴν ἀνέγερσιν γιὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

»Οἱ κάτοικοι εἶναι πολὺ καλοὶ. Ἔχουν λίγο καιρὸ ποὺ ἐπαναπαύσθηκαν καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιολύπητοι. Τὴν ἡμέρα ποὺ ἦλθα, εἶχαν Ἀνάστασι. Κανεὶς δάσκαλος δὲν ἔμενε. Τὸ δωμάτιο ποὺ τακτοποιήθηκα, ἔχει ἀρκετὴ ἡσυχία. Ἄν καὶ δὲν εἶναι μὲ τοῦβλα κι' οὔτε ἔχει σανίδια κάτω, ἐν τούτοις εἶναι περιποιημένο...».

Ἄλλὰ μακάρι νὰ ἦταν μόνο οἱ δυσκολίες ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν σχολικοῦ κτιρίου. Εἶναι κι' ἄλλες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ βαρυνειμωνιά. Ἐνα χωριὸ τῆς Πτολεμαίδος δὲν ἔχει ἐκκλησία. Πῶς νὰ μείνῃ ἡ νεαρὴ ἀγωνίστρια χωρὶς τὴ δύναμι καὶ τὴ χάρι ποὺ θὰ τῆς δώσῃ ἡ λατρεία; Ξεκινᾷει λοιπὸν γιὰ τὸ κοντινότερο χωριὸ τὴν Κυριακὴ τὸ πρωτὶ.

«Αὐτὸ τὸν καιρὸ χτίζουμε ἐκκλησίαν στὸ χωριὸ μας. Τώρα θὰ τὴν στεγάσουμε. Ὁ κ. νομάρχης μαζὺ μὲ τοὺς βουλευτὰς πέρασαν ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ μᾶς ὑποσχέθηκαν ὅτι σύντομα θὰ μᾶς στείλουν τὴν ξυλεία. Ἀπὸ ἔρανο πάλι τῶν κατοίκων ἔχομε ἓνα ποσό, ποὺ θὰ διατεθῇ γιὰ πόρτες, παράθυρα, ἀσβεστόματα κ. ἄ».

Ἐπάρχουν καὶ περιοχὲς τῆς πατρίδος μας ὅπου ἓνας ἱερεὺς ἐξυπηρετεῖ

τρία χωριά και άλλοτε πέντε! Μπορεί κανείς απ' αυτό να καταλάβει σε ποίαν ύποτυπώδη κατάσταση βρίσκεται η λατρευτική ζωή των κατοίκων και πόσο λυπεί αυτό τη δασκάλα. "Άλλοτε οι πορείες γίνονται για να φθάση ή δασκάλα στο μεγαλύτερο χωριό από όπου θα χρησιμοποιήση λεωφορείο ή σιδηρόδρομο για την πόλι, όπου πρέπει να πάη να εφοδιασθή με τρόφιμα, και για τόσες άλλες δουλειές.

«Τò χωριό μου, γράφει μία από την περιφέρεια Νανπακτίας, απέχει από την πόλι Ν. μία ώρα με τη συγκοινωνία και άλλη μία πεζοπορία».

Και μία άλλη από την περιφέρεια Βερροίας: «Είχαμε αποκλεισθή από τα χιόνια, λύκους κλπ. επί 28 ημέρες. Τò Σάββατο πού μās πέρασε ήρθε ή Φ. —νεαρή δασκάλα από γειτονικό χωριό— και ξεκινήσαμε μαζί για την πόλι Β. Πρώτα μία ώρα πεζοπορία μέχρι τη στάσι του λεωφορείου. Τα χιόνια έλυωναν πιά. Δυόμισυ ώρες περιμέναμε αυτοκίνητο. Για να μη νυκτωθοῦμε εκεί, αποφασίσαμε να προχωρήσουμε με τα πόδια και, αν βροῦμε αυτοκίνητο στο δρόμο, καλά».

Μά μήπως είναι καλύτερες οι συνθήκες στην όρεινη Εϋρωτανία; "Άς πάρουμε μία ιδέα από ένα γράμμα γραμμένο από κάποιον χωριό της.

Είναι Μάρτιος του 1954. «Είχαμε κλειστή δέκα ολόκληρες ημέρες. Καμία επικοινωνία με τόν άλλο κόσμο. Τα τρόφιμα τα πηγαίναμε με πολύ μεγάλη οικονομία, όσο βλέπαμε τò χειμώνα να συνεχίζεται. Διότι τò χωριό είναι πολύ μικρό και δέν βρίσκεις τίποτε ν' αγοράσης. Τέλος, Κυριακή ήταν, όταν ξανακούσαμε την τρουμπέτα του ταχυδρόμου. Η χαρά όλων μας ήταν ανέκφραστη εκείνη την ημέρα. Εγώ πηδοῦσα σαν μικρό παιδί... Τò χωριό μου απέχει μιάμισυ ως δυό ώρες από τη συγκοινωνία. Πρέπει να κατέβης και ν' ανέβης βουνοπλαγιές, για να ιδής αυτοκίνητο και να συναντήσης κι' άλλους ανθρώπους».

'Άλλά τί να πῆ κανείς και για τῆ μοναξιά, πού την αισθάνονται τόσο οι δασκάλες μας σε χωριά πού δέν βρίσκουν έναν

άνθρωπο να συνεννοηθοῦν.

«Τò σχολείο είναι μόνο, στην άκρη του χωριού, χωρίς γειτονία. Και τὰ σπίτια είναι μακρὰ και διασκορπισμένα. Τώρα πού γράφω είναι βράδυ, παντού ερημιά, ένα σχολείο μέσ' τὴν ερημιά». Και τò ἐρώτημα ξεπηδάει αὐθόρμητο: «Μήπως δέν είναι συντετò να μένω μόνη ἐδῶ, μακρὰ από τὰ σπίτια;».

'Υπάρχουν ὅμως και τὰ ἀντίδοτα τῆς μοναξιάς. Μās τὰ περιγράφουν ἀπλῶ οι πιστὲς κοπέλλες: «Με πλάκωσε ἡ μοναξιά. Ἔχω ὅμως δυό ἀγαπημένες πιστὲς φίλες: Τῆ μελέτη καλῶν βιβλίων και τὴν προσευχή. Χάρις σ' αὐτὲς δέν μένω ποτὲ μόνη. Μόνο ὁ Θεὸς μου είναι σχεδόν πάντοτε αἰσθητὰ παρὼν».

Κι' ἐπὶ τέλους ὅταν ἡ δασκάλα ἔχη ἕνα χτισμένο δωμάτιο, ἔστω και πλινθόκτιστο και χωρίς δάπεδο (με χῶμα κάτω πού είναι διαρκῶς ὑγρὸ και μπαινοβαίνουν οι ἀρουραῖοι και οι βάτραχοι) τò πρᾶγμα είναι κάπως ὑποφερτò. Ὅταν ὅμως δέν εὐρίσκεται οὔτε αὐτό; "Άς δοῦμε τότε ποιά είναι ἡ λύσις. Τὴν περιγράφει μία δασκάλα από τò Ἐρμητίσιον Καρδίτσης: «Ἐνα σοβαρὸν ἐμπόδιον πού συνήνητσα κατὰ τò παρελθὸν ἔτος (1954-55) ἦτο ἡ ἔλλειψις δωματίου. Τò χωριό πού ὑπηρετῶ ἐπλήγη από τούς σεισμούς και δέν ὑπῆρχαν δωμάτια κατάλληλα. Διὰ τούτο ὅλο τò χρόνο ἔμεινα εἰς μίαν καλύθαν μαζί με ἄλλην οἰκογένειαν. Εὐχαριστῶ ὅμως τὸν Πανάγαθο Θεό, διότι μου ἐχάρισε πνευματικὰς και σωματικὰς δυνάμεις και με ἀξίωσε να ἐργασθῶ...».

'Αντὶ γριότητας και παραπόνων, εὐγνωμοσύνη και εὐχαριστία. Ποῖς θὰ μπορούσε να πῆ πὼς δέν εἶν' αὐτὸ εὐγένεια ψυχῆς, ψυχικὸ μεγαλεῖο; Και ἂν οι δυσκολίες δέν λείπουν σε ἄλλα μέρη, φαντάζεται κανεὶς πόσο περισσότερες είναι στή δοκιμασμένη ἀπό τούς σεισμούς Κεφαλλονιά. Τò γράμμα μῆς δασκάλας πού πρωτοδιωρίστηκε ἐκεῖ μās τὶς γνωστοποιεῖ: 17 Μαρτίου 1954.

«...μέσα στὰ ῥεῖπια προσφέρω κι' ἐγὼ ὅσο μου είναι δυνατόν καλύτερα τὶς ὑπηρεσίες μου. Δέν θὰ σᾶς ἔλεγα ὑπερβολή, ἂν σᾶς πῶ ὅτι ἡ Κεφαλλονιά μοιάζει με

ἀπέραντο νεκροταφείο, όπου ανάμεσα στους τάφους προβάλλουν οί σκιές τῶν ζωντανῶν νεκρῶν της. Δὲν με ἔχει καταλάβει μελαγχολία καὶ φόβος.... Παντοῦ σωροὶ ἀπὸ πέτρες, λάσπες, μπουλντόζες καὶ ἐπὶ πλέον σεισμοί. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περάσῃ μέρα καὶ νὰ μὴ κάμῃ ἀπὸ 10-20 καὶ πλέον δονήσεις. Αὐτοὶ οἱ σεισμοὶ σκορπίζουν ἀκόμη τὸν τρόμο καὶ τὴ θλίψη. Στὰ προσωπάκια τῶν 30 μαθητῶν μου διακρίνεται ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπορία. Πόσες ἀνάγκες δὲν ἔχουν αὐτὰ τὰ παιδιὰ καὶ τί δὲν θέλω νὰ μπορέσω νὰ κάμω σ' αὐτὰ!... Τώρα μόνον βλέπω τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς ἀποστολῆς μας».

Ἄλλὰ μήπως τὰ ζηλευτὰ στολίδια τῆς ψυχικῆς ἀντοχῆς καὶ τοῦ θάρρους εἶναι σπάνια προσόντα μερικῶν; Ὅχι. Κάτι τέτοιο δὲν συμβαίνει στὰ κορίτσια ποὺ ἔχουν νοιώσει τὴν πίστι σὰν δύναμι καὶ δυνάμεως πηγῆ. Ἄλλωστε μ' αὐτὴ τὴν πίστι, σὰν κίνητρο καὶ σὰν ἐφόδιο, ξεκίνησαν ἀπὸ τὶς πόλεις γιὰ νὰ πᾶνε στὰ πῦρ ἀπομακρυσμένα ἑλληνικὰ χωριά, ἐνῶ πολλὲς θὰ μπορούσαν νὰ μὴν ἀποδεχθοῦν δημόσιο διορισμὸ καὶ νὰ μείνουν ἥσυχες στὰ σπίτια τους. Προτίμησαν ὅμως ἀπὸ τὴν ἄνεσι καὶ τὴν καλοπέρασι μιὰ ζωὴ εὐγενικῶν ἀγῶνων καὶ μόχθου, ποὺ τὶς ἀναδεικνύει ἀληθινὲς ἠρωίδες.

Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ ἔδειχναν τὶς δυσκολίες καὶ τὸν πόνο τῶν δασκαλισσῶν μας κάθε ἄλλο παρὰ δίνουν πλήρη καὶ σωστὴ τὴν εἰκόνα τῶν συναισθημάτων τους καὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς. Τὸ ξεχώρισμα ἀνάμεσα στὰ συναισθήματα τῆς μονώσεως, τοῦ φόβου, τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ στὰ εὐχάριστα καὶ ἐλπιδοφόρα συναισθήματα ἔγινε μόνο γιὰ λόγους τεχνικούς. Δίκαιο λοιπὸν εἶναι τώρα νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῆς δασκάλας τοῦ χωριοῦ, παρουσιάζοντας καὶ τὴν «ἄλλη πλευρὰ».

«Σ' αὐτὴ τὴν κομῶπολι, γράφει κάποια ἀπὸ τὴν Κυνουρία, χρόνια πολλὰ ἐργάστηκα μόνη μου, χωρὶς μιὰ συνεργάτρια ποὺ νὰ με νοιώθῃ. Ἄλλὰ νοιώθω πάντα τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ νὰ με καθοδηγῇ καὶ νὰ με προστατεύῃ».

Καὶ μιὰ ἄλλη ἀπὸ ἄλλο χωριὸ τῆς Πε-

λοποννήσου γράφει: «Πόσο μαλακώνει τὸν πόνο μου, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἀγαθὴ συνειδήσις! Νοιώθω τὸ Θεὸ κοντὰ μου, μαζί μου, γεμᾶτον ἀγάπη. Στὶς ὥρες αὐτὲς ὅλα παίρνουν φωτεινὴ ὄψη, ὅλα ὁμορφαίνουν γύρω μου. Μιὰ χαρὰ ἀνείπωτη γεμίζει τὴν ψυχὴ μου κι' ὅλα με ἱκανοποιοῦν. Κι' οἱ ἀρρώστειες ποὺ δὲν λείπουν καὶ τὸ χωριὸ καὶ τὸ σχολεῖο με τὶς δυσκολίες του».

«Τὰ βράδνα εἶναι ὑπέροχα ἐδῶ στὸ χωριὸ, γράφει μιὰ τρίτη. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς περιγράψω τὴν ὁμορφιὰ τοῦ χωριοῦ μου. Τέτοιες ὥρες δὲν τὶς εἶχα ζήσει ἄλλοτε. Αὐτὴ ἡ μοναξιὰ καὶ ἡ ἐρημιὰ με κάτι ἀνεκφραστα ὠραῖο γεμίζει τὰ βράδνα τὴν ψυχὴ μου. Πολὺ ξεκουράζομαι ὅταν βρισκω χαρὰ μέσ' τῆ φύσι, ὅταν ἀφίνω τὸν ἑαυτὸ μου νὰ βρεθῇ κοντὰ στὸ Θεό. Ἡ Μακεδονία μ' ἔμαθε ν' ἀγαπῶ περισσότερο τὴν Ἑλλάδα μας. Νοιώθω ὅτι κάθε ἀγάπη γι' αὐτὴν εἶναι μικρὴ, ὅταν σκέπτομαι τὰ ὅσα μοῦ ἔχει χαρίσει».

Ἀλήθεια, πόση τόνωσι, τί αἶσθημα ἀσφαλείας δίνει στὴ δασκάλα ἡ προσευχὴ! Ἡ προσευχὴ-ξεκούρασμα, ἡ προσευχὴ-ἔργον.

«Φέτος ἔνοιωσα περισσότερο, τονίζει μιὰ δασκάλα ποὺ δουλεύει σὲ ἑξατάξιο σχολεῖο, τί θὰ πῆ νὰ ἔχη κανεὶς πατέρα καὶ προστάτη τὸ Θεό. Παραμερίζεται κι' ὁ κόπος τῶν ἑξ τάξεων καὶ ὁ φόβος τῆς μοναξιᾶς κι' ὅλα τ' ἄλλα καὶ μένει ἡ ἐπιθυμία νὰ δουλέψω γιὰ μιὰ καινούργια Ἑλλάδα στὴ σιωπὴ καὶ τὴν ἀφάνεια τοῦ χωριοῦ ποὺ βρισκομαι...

Μὲ τέτοια συναισθήματα, περνάει κι' ὁ χειμῶνας με ὅλο τὸ ἐπιτελεῖο τῶν δυσκολιῶν του καὶ τῶν στερήσεων στὰ ἀπόμερα κυρίως χωριά, ὁμορφα καὶ γαληνεμένα. Τόσο ὁμορφα, ὥστε πολλὲς δασκάλες νὰ ὁμολογοῦν πὺς δὲν κατάλαβαν πότε πέρασε κιόλας κι' ἔφθασαν στὴν ἄνοιξι. Καὶ νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτι στὶς ὄρεινὲς περιοχὲς ἀρχίζει ὁ χειμῶνας τὸν Ὀκτώβριο καὶ τελειώνει τὸ Μάιο!

Ἄλλὰ ὑπάρχει καὶ κάποιο ἄλλο μυστικό ποὺ γεμίζει τὶς ἡμέρες τῆς φιλότιμης δασκάλας ἀπὸ ἱκανοποίησι καὶ πλοῦσια χαρὰ. Εἶναι ἡ ἐξωσχολικὴ ἐργασία, ποὺ θεωρεῖ ὑποχρέωσί της νὰ περιλάβῃ στὸ

πρόγραμμα της, για να γεμίσει τις ὄχι και τόσο ἄδειες ἀπὸ τις ἀτέλειωτες ἀπασχολήσεις τοῦ σχολείου καὶ τοῦ νοικοκυριοῦ ὄρες της. Θὰ εἶναι ἀρὰ γε κουραστική γιὰ τὸν ἀναγνώστη ἢ ἀπλῆ ἔστω ἀπαρίθμησης τῶν εἰδῶν ἐξωσχολικῆς ἐργασίας, πὺ ἀναλαμβάνει οἰκειοθελῶς νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἢ δασκάλα τοῦ χωριοῦ; Μὰ αὐτὴ δὲν κοιράζεται νὰ τίς κάνῃ κι' ἐμεῖς θὰ κοιρασθοῦμε νὰ τίς διαβάσουμε; Λοιπόν:

Δενδροφύτευσις δρόμων καὶ ἄλλων περιοχῶν.

Ἐμβολιασμός δένδρων καὶ περιτοίησις ἐκκλησίας, βρύσης, πλατείας τοῦ χωριοῦ.

Ἰδρυσις καὶ ὀργάνωσις δανειστικῆς βιβλιοθήκης.

Συγκέντρωσις μητέρων, ἐργαζομένων ἐξωσχολικῶν κοριτσιῶν.

Κατηχητικά Σχολία.

Χριστιανικά Μαθήματα Ὁμάδος.

Ἐπισκέψεις σὲ νοσοκομεῖα καὶ ποικίλα ἄσυλα τοῦ πόνου, καθὼς καὶ σὲ ἄπορες οἰκογένειες καὶ σὲ ἀρρώστους.

Ἀποστολὴ δεμάτων σὲ ἄλλα χωριά (π.χ. οἱ μαθηταὶ τοῦ σχολείου Χρυσοβιτίου Μαντινείας ἐμάζεψαν χαμομήλι τὴν ἄνοιξιν, τὸ ἐπούλησαν καὶ μὲ τὸ ποσὸν πὺ ἐπῆραν, συμπληρωμένο μὲ τίς οἰκονομίες τους ἀγόρασαν τετράδια καὶ μολύβια «γιὰ τὰ σεισμόπληκτα ἀδελφάκια τους ἐνὸς σχολείου τοῦ πονεμένου Βόλου μας» κατὰ τὴν ἔκφρασι τῆς δασκάλας).

Νυκτερινὸ σχολεῖο γιὰ ἀναλαβήτους. Ἀνέγερσις Λεσχῶν, μὲ ἐθελοντικὴ προσωπικὴ ἐργασία, γιὰ συγκεντρώσεις. (Στὴ Νίτσα τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως τὰ κατηχητόπουλα πῆγαν μὲ ζῶα καὶ μάζεψαν 200 ἄκ. βελανίδια γιὰ τὴν ἀνέγερσιν μιᾶς τέτοιας Ἑστίας. Οἱ δὲ νέες τοῦ χωριοῦ μὲ βοϊδάμαξες συνεκέντρωσαν τίς πέτρες καὶ ἐβοήθησαν σὲ τὸ ἀνοιγμὰ τῶν θεμελιῶν καὶ τὸ χτίσιμο τῆς αἰθούσης).

Ἄλλὰ μήπως εἶν' εὐκόλο νὰ περιληφθοῦν σ' ἓνα περιληπτικὸν κατάλογον ὅλοι οἱ κόποι τῆς ἀγάπης, ὅλη ἢ προσφορὰ τῆς ἐθελοντικῆς ἐργασίας τῆς δασκάλας τοῦ χωριοῦ; Λίγος εἶναι ὁ χρόνος πὺ χρειάζεται γιὰ τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς γιορτῆς, πὺ ἀποτελεῖ ἴσως καὶ τὴν μοναδικὴν ψυχαγωγίαν τῶν χωρικῶν; Ἡ εἶναι εὐκόλη δουλειὰ ἢ πρωτο-

βουλία τῆς δασκάλας νὰ φροντίσῃ γιὰ «ἀνέγερσιν διδακτηρίου» καὶ νὰ ἐποπτεύσῃ ἢ ἴδια σὲ χτίσιμο καὶ νὰ κινητοποιήσῃ ὅλους τοὺς μικροὺς μαθητὰς τῆς νὰ βοηθήσουν καὶ ἄλλοτε νὰ δημιουργήσῃ συναγεμὸ ὅλον τῶν κατοίκων, γιὰ νὰ προσφέρουν τὴν προσωπικὴν τους ἐργασίαν, ὥστε τὸ κτίριο νὰ γίνῃ χαρὰ καὶ καμάρι ὅλων. Καὶ εἶναι λεπτομέρεια τὸ γεγονός ὅτι ἄλλη δασκάλα ἀναλαμβάνει νὰ διεκπεραιώσῃ ὅλη τὴ γραφικὴν ἐργασίαν τῆς γραμματείας Προνοίας ἀπόρων (π.χ. σὲ τὸν δῆμον Κολυδρουῦ κέντρου Πιερίας) καὶ ἄλλη κάνει ἀγνώριστη τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς κατασκηνώσεως πὺ ἐμοιάζε πρὶν μὲ ζιτῆγλα καὶ ὑπὸ τὴ δικὴν τῆς πνοὴν καὶ καθοδήγησιν τὴν κάνει πρῶτοντο μικρῆς χριστιανικῆς κοινότητος; Καὶ ὁ μαθητὴς πὺ διηγείται μὲ ὅλη τὴν ἀπλότητά του «πῆγα στὴ γειτονίαν μου καὶ εἶπα τὰ κάλαντα» μάζεψα τρεῖς ὀκάδες καλαμπόκι καὶ τὸ ἔδωσα σὲ μιὰ φτωχὴ γυναῖκα» δὲν χρεωστεῖ αὐτὴ τὴν καλὴν του πρῶξιν στὴν ἔμπνευσιν τῆς δασκάλας του; Καὶ τὸ ὅτι βαπτίστηκαν παιδιὰ χιλιαστῶν καὶ τὸ ὅτι τὸ ὑγιὲς ἔντυπον μαΐνει σὲ χιλιάδες σπίτια καὶ γίνεται ἐντρυφήματα καὶ τροφή μικρῶν καὶ μεγάλων καὶ τὸ ὅτι τὸ ἔθνικόν φρόνημα, πὺ ἔχει ὑποστῆ τὴν φθορὰν σὲ πολλὰς περιοχάς, ἀναξωγονεῖται καὶ τώνεται καὶ τόσες ἄλλες ἀγνωστες σὲ μᾶς καὶ ἀφανεῖς προσπάθειες, πὺ μορφώνουν πνευματικὰ καὶ τρέφουν ἀληθινὰ τὸ λαὸν μας, δὲν εἶναι ἔργα πὺ τιμοῦν τὴν Ἑλληνίδα δασκάλα;

Περισσότερο ὅμως ἀξιόλογο-γεγονός εἶναι τὸ ὅτι ἡ δασκάλα, ὅσο δύσκολες συνθήκες κι' ἂν ἀντιμετωπίσῃ, δὲν παραπονεῖται. Κι' ὅταν κάποιος δεῖξουν τὴν εὐγνωμοσύνην τους ἀπέναντί της γιὰ τὴν προσφορὰν τῆς στὴν Ἑλλάδα, στέλνοντάς της ἓνα μικρὸν ἔστω δείγμα τῆς ἀγάπης τους, αὐτὴ τὸ χαίρεται σὰν πολὺτιμη εὐκαιρία ἐπικοινωνίας καὶ ψυχικοῦ ξεκουράσματος. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη, ὅταν πέρσιν μερικὲς κυρίες καὶ δεσποινίδες—μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων—εἶχαν τὴν πρωτοβουλίαν μαζῶν μὲ ἓνα θερμὸν γράμμα νὰ στείλουν κι' ἓνα πολὺ μικρὸν ἐνθύμιον στὶς δασκάλας μας. Ἐκεῖνες τὸ ἐνοιῶσαν βαθεῖα. Νά, πὺς ἐξέφραξε τίς σκέψεις της μία δα-

σκάλα: «Είναι μεγάλη ένιςχυσίς γιά μᾶς ἡ συναίσθησις ὅτι στόν ἀγῶνα αὐτόν γιά τή δημιουργία ἐνός νέου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐδῶ στήν ἐγκαταλελειμμένη ἑλληνική ὑπαιθρο, δέν εἴμεθα μόνες, ἀλλά δίπλα μας, στό πλευρό μας ἔχομε καί συναγωνιστάς ἕνα ὁλόκληρο ἐπιστημονικό κόσμο. Μὲ πόσην ὑπερηφάνεια μὲ γεμίζει αὐτό καί πόση ἐγγνωμοσύνη νοιώθω, πού ἀξιόνομαι κι' ἐγὼ νὰ προσφέρω ἕνα μικρὸ ἀχυράκι στό χτίσιμο τοῦ χριστιανικοῦ πύργου, στόν ὁποῖον σήμερα δουλεύου- ουν τόσοι καί τόσοι!»

Καί μιὰ ἄλλη συνεπλήρωνε: «Μὲ συγκι- νεῖ ἀφάνταστα ἡ σκέψις πὼς πάντα μᾶς θυμᾶσθε ἐμᾶς τοὺς παλαιστὰς τῆς ἐπαρ- χίας, πού μόνες πολλὲς φορὲς ἀγωνιζόμε- στε νὰ μεταδώσουμε τὸ φῶς τῆς χριστιαν-

νικῆς πίστεως σὲ μικροὺς καί μεγάλους καί προσπαθεῖτε μὲ κάθε τρόπο νὰ μᾶς δυναμώσετε στό ἔργο μας».

Τὸ ἐρώτημα μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιθυμῶ νὰ τε- λειώσω εἶναι τοῦτο: Τίς θυμώμαστε ὅσο τοὺς ἀξίζεις τίς «ξενητεμένες ἀδελφές μας» κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴ ἔκφρασι μιᾶς δασκάλας; Καί ἂν τίς θυμώμαστε, κάνου- με ὅ,τι μπορούμε ἐμεῖς οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, γιά νὰ τίς διευκολύνουμε στό τιμη- μένο τους ἔργο καί νὰ τίς βοηθοῦμε, ὥστε νὰ ἀνεβαίνουν πρὸ ἄνετα τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο τῆς ἐκπληρώσεως τῆς εὐγενικῆς τους ἀποστολῆς;

Ἄν αὐτὸ τὸ ἐρώτημα φέρη μέσα μας μιὰ δημιουργικὴ ἀνησυχία, τότε... δέν γρά- φτηκαν ἄσκοπα οἱ παραπάνω γραμμές.

Σ. Δ. ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΟΡΕΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΕΡΜΑ

Τώρα,
πού τὰ διαμάντια, παιδικὰ σου δάκρυα
ἔχουν στὰ μάτια σου στεγνώσει πιά.
Ποῦ ἀπαρνήθηκες τοὺς πρόσγειους θεοὺς σου
καί ποδοπάτησες τὰ ξόανα τῆς πλάνης σου...

Ἐσύ,
πού τὲς μαυλίστρες σ' αἰσθησες τὲς ἔδεσες,
ὡς δέθηκεν ὁ πολυμήχανος γυιὸς τοῦ Λαέρτη,
στ' ἄσματα τῶν σειρήνων τῆς ζωῆς.
Ποῦ παραμέρισες τοὺς πειρασμούς,
ἐπέρασες ἀνάμεσά τους
εὐθυτενῆς στὰ πρῶτα βήματα,
κυρτὸς κατόπιν, κουρασμένος στ' ἄλλα βήματά
σου.

Ἐσύ,
πού χρόνια κλείστηκες
σκυφτός, στό ἡμίφωσ τῶν συλλογισμῶν....
Καί στό ἄκουσμα τοῦ «Γνώθι ὡς θανέειν
πέπτρωται ἅπασι...» κουρσάροι τρόμοι,
χύμηξαν μὲς στήν καρδιά σου.

Ἐσύ,
πού βρόντηξες κατάχαμα πολλὲς φορὲς
κι' εἶδες πολλὲς πληγὲς στὰ πέλματά σου.
Ποῦ ἀνέθηκες σκαλί-σκαλί τὴν κλίμακα
τῆς γνώσης,

ξέρεις πολλά.
Κι' ὅμως δέν ξέρεις τίποτα, ἐὰν δέν ξέρεις
πὼς ἡ ὁδὸς πού ὀδηγεῖ στὰ βάθη τοῦ ἑαυτοῦ
σου

δέν ἔχει τέρμα
ἂν τὴν ἀγάπη, ἐκεῖ, δέν βρεῖς.

Ἐσύ,
ὅπου ξεπέρασες τὴ Χίμαιρα,
πού ἀναμαλλιάστηκες στό χάος τῆς τρέλλας
κι' ἱππότης
κραταιὸς
πέρασες μέσα στ' ὄραμα πού εἶχες πλάσει..
Τίποτα δέν ξέρεις,
ἐὰν δέν ξέρεις
πὼς ἡ ὁδὸς πού ὀδηγεῖ στὰ βάθη τοῦ ἑαυτοῦ
σου

τέρμα δέν ἔχει
ἂν τὴν ἀγάπη, ἐκεῖ, δέν βρεῖς.

Μάταια μοχθεῖς.
Περιπλανώμενος θὰ μείνεις Ἰουδαῖος,
σκάβος τῆς γῆς.
Τέρμα δέν ἔχει,
τέρμα δέν θὰ βρεῖς.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι ἓνα θέμα ποῦ δὲν ἐκίνησεν ὅσο θὰ ἔπρεπε τὴν προσοχὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας. Εἶναι ὅμως ἓνα ζήτημα ποῦ ἡ σημασία του εἶναι μεγάλη, τόσο γιὰ τὴν τεχνικὴ ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς χώρας μας, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἐργατικῆς ἀπασχολήσεως. Γιὰ τὴν ἀπὸ τὴν μιὰ, χωρὶς εἰδικευμένους ἐργάτας καὶ τεχνίτες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χουμὲ σοβαρὰ τεχνικὴ πρόοδον, μὲ τὶς σημερινὰς ἀπαιτήσεις τῆς τεχνικῆς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη δέ, μὲ τὴν σοβοῦσα ἀνεργία καὶ ὑποαπασχόλησιν, μονάχα ἡ τεχνικὴ κατάρτισις θὰ καταστήσῃ τοὺς ἐργάτας ἱκανοὺς ν' ἀντεπεξέλθουν στὴν ἀγορὰ τῆς ἐργασίας καὶ νὰ περῶνουν εὐκολώτερα τόσο τὴν ἐξέυρεσιν ἐργασίας ὅσο καὶ ἱκανοποιητικοὺς δροὺς ἀμοιβῆς.

Πέραν ὅμως ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς λόγους, ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως βοηθεῖ, γενικώτερα, στὴν ἀπορρόφηση ἀπὸ τὴν οἰκονομία τῶν νέων ποὺ ἔχουν μονάχα τὰ γενικὰ προσόντα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ καὶ τῶν πρώτων τάξεων τοῦ γυμνασίου. Γιὰ τὸ ὡς τώρα παρουσιαζόταν τὸ φαινόμενο νὰ φοιτοῦν ἑκατοντάδες χιλιάδες παιδιὰ στὸ δημοτικόν, πολὺ λιγώτερα στὸ γυμνάσιον καὶ ἀκόμα λιγώτερα στὶς ἀνώτατες σχολές, ἐνῶ ἡ ἐπαγγελματικὴ, καὶ πῶς εἰδικὰ ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, φυτόζωοι. Ἔτσι εἶχαμε ἓνα ὑπερπληθωρισμὸ ἀποφοίτων γυμνασίου χωρὶς ἐπαγγελματικὰ ἐφόδια γιὰ τὴν ζωὴν, παιδιῶν ποὺ δὲν εἶχαν τὶς δυνατότητες νὰ παρακολουθήσουν ἀνώτερες σπουδές, καὶ ἀκόμα ἓνα πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ μὲ τὰ προσόντα μονάχα τοῦ δημοτικοῦ ἢ καὶ ἀκόμα λιγώτερα, ποὺ ἔμεναν βάρους στὴν οἰκονομία καὶ ἐ-

γίνοντο θύματα ἐκμεταλλεύσεως ἢ ὑπέθαλπαν τὸν παρασιτισμὸν⁽¹⁾.

Δὲν θὰ ἐξετάσουμε στὸ ἄρθρον αὐτὸ τὴν ἀξία καὶ τὴν σκοπιμότητα τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν ἐν γένει, ποὺ παρέχει ὁ διπλὸς κύκλος τῶν ἐξαετῶν φοιτήσεων στὸ δημοτικὸ καὶ στὸ γυμνάσιον. Ἐδῶ τὸ ζήτημα εἶναι ἂν τὰ παιδιὰ, ποὺ γιὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο δὲν καταφέρνουν νὰ βγάλουν τὸ γυμνάσιον ἢ καὶ τὸ δημοτικόν, ἢ ἀκόμα δὲν ἔχουν τὴν ἔφεσι ἢ τὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια γιὰ ἀνώτερες σπουδές, πρέπει ν' ἀφεθοῦν στὴν τύχην τῶν ἢ στὰ χέρια διαφόρων ἐκμεταλλευτῶν γιὰ τὴν ἐκμάθησιν δῆθεν τέχνης.

Στὸ ἄρθρον αὐτὸ δὲν θὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀνωτάτην τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν ποὺ παρέχεται στὸ Πολυτεχνεῖον. Οὐτε καὶ θὰ ἐξετασθῇ ἡ κάθε μορφῆς ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, μὰ μονάχα ἡ τεχνικὴ. Εἶναι δύσκολο νὰ δοθῇ αὐστηρὰ διαχωριστικὸς ὁρισμὸς ποὺ νὰ ξεχωρίσῃ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τὴν γενικώτερην ἐπαγγελματικὴν. Στὸ ἄρθρον αὐτὸ τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν ἐννοοῦμε ἐκείνην ποὺ καταρτίζει εἰδικευμένους ἐργάτας καὶ τεχνίτες ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν στὰ ἐργοστάσια μηχανουργίας καὶ ἡλε-

(1) Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπουργείου Βιομηχανίας, στὰ τελευταῖα χρόνια φοιτοῦν στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς χώρας 950.000 περίπου μαθηταὶ καὶ ἀποφοιτοῦν κάθε χρόνο 150.000. Στὰ γυμνάσια, ἐξ ἄλλου, ἐγγράφονται κάθε χρόνο 45.000 μαθηταὶ, σὲ διάφορα δὲ ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα 11.000 περίπου. Οἱ ὑπόλοιποι, κάπου 96.000 παιδιὰ κάθε χρόνο, εἴτε ἐγκαταλείπονται στὴν τύχην τῶν, εἴτε ἀφίνονται στοὺς διαφόρους «μαστόρους», θύματα πιθανῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ χωρὶς καμμία ἐγγύησιν ἐπαγγελματικῆς κατάρτισεως.

κροτεχνικῆς, στὴ μεταλλοβιομηχανία, στὴ μηχανικὴ καλλιέργεια, στὴ ραδιοτεχνία, στὴν ἔμπορικὴ ναυτιλίᾳ καὶ στοὺς συναφεῖς κλάδους τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῆς Ἀεροπορίας. Δὲν θὰ ἐξετάσουμε δηλαδὴ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσι τῶν βιοτεχνικῶν κλάδων (ὑποδηματοποιίας, ραπτικῆς, ἀρτοποιίας, τουριστικῶν ἐπαγγελμάτων κλπ.), οὔτε τοὺς ἰδιαιτέρους κλάδους τῆς οἰκοκυριακῆς (οἰκοκυρικαὶ σχολαί), ἔμπορικῆς, γεωργικῆς καὶ ἄλλης ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπως π. χ. λογιστικῆς, ξένων γλωσσῶν, ἀδελφῶν νοσοκόμων, δραματικῆς τέχνης, χοροῦ, μουσικῆς κλπ.

Ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, ὅπως τὴν περιωρίσαμε παραπάνω, δὲν θὰ ἐξετασθῆ ἔξαντλητικὰ στὸ ἄρθρο αὐτό, γιατί τὸ θέμα εἶναι ἀπέραντο καὶ σηκώνει μελέτη καὶ ἐξέτασι ἀπὸ πολλὰς πλευρῆς. Θὰ περιοριστοῦμε σήμερα στὴν παροχὴ ὠρισμένων στοιχείων γιὰ τὴ λειτουργία τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ σχετικὸ προγραμματισμὸ πὸν μόνις στὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ τίθεται ἀπὸ τὸ κράτος, στὸ τέλος δὲ θὰ ποῦμε μερικὲς γενικώτερες σκέψεις γιὰ τὰ κυριώτερα προβλήματα πὸν ὀρθώνονται μπροστὰ σὲ ὅσους καταπιάστηκαν μὲ τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα.

★

Στὴν Ἑλλάδα ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις μονάχα στὰ τελευταῖα χρόνια ἐκίνησε κάπως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρμόδιων, βρισκόμαστε ὅμως ἀκόμα στὴν ἀρχή. Ἡ συντελουμένη σήμερα ἐργασία στὸν τομέα αὐτό, ἐξ ἄλλου, πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἱκανοποιητικὴ, τόσο σὲ ποσότητα ὅσο καὶ σὲ ποιότητα. Μέχρι τοῦ 1925 μονάχα 4 τεχνικὲς σχολὲς λειτουργοῦν σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, στὰ 1940 δὲ μονάχα 19. Σήμερα λειτουργοῦν, μαζὺ μὲ τίς νυκτερινῆς ἐμπορικῆς, 145 τέτοιες σχολὲς, ἐναντι λειτουργίας 491 δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν γυμνασίων. Στὶς τεχνικὲς αὐτὲς σχολὲς φοιτοῦν σήμερα 30.000 περίπου νέοι, ἡλικίας 14-20 ἐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον⁽²⁾.

(2) Γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσι στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψι, βλ. Κ. Δ. Γεωργουλόη. «Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις—Ἡ ἱστορικὴ ἄποψις», εἰς τὸ

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθαρᾶς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως συμβαδίζει μὲ τὴν ἐξέλιξι τῶν ἀντιλήψεων γύρω ἀπὸ τὴ σημασία τῆς τεχνικῆς στὴ σημερινὴ οἰκονομία καὶ τὸν πολιτισμὸ⁽³⁾, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἀναγνώρισι τῆς ἀξίας «ἐργασίας», στὴ σημερινὴ κοινωνία, σὰν πολιτιστικῆς ἀξίας⁽⁴⁾. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πὸν ὁ ἐργάτης ἄρχισε νὰ θεωρῆται σὰν παράγων πολιτισμοῦ κ' ἡ ὀποιαδήποτε ἐργασία σὰν συμβολὴ στὸν πολιτισμὸ, ἢ κατάρτισις τεχνιτῶν καὶ εἰδικευμένων ἐργατῶν πῆρε μεγάλη ἀνάπτυξι στὶς διάφορες χώρες. Στὴν Ἑλλάδα ἡ ἀναγνώρισις τῆς σημασίας τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἤρθε πολὺ ἀργά, δὲν κατενοήθη δὲ

«Δελτίον Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», 1952, σελ. 113-116. Γιὰ τὸ ὅλον δὲ θέμα, βλ. τοῦ ἰδίου «Τέσσαρα εἶδη ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως», ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 1953, σελ. 6-9.

(3) Γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴν ὀρθὴ ἱεράρχησι τῆς τεχνικῆς μέσα στὶς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ βλ. Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων: «Towards a Christian Civilization», Athens, 1950, σελ. 176-180 καὶ τὴ σειρά τῶν ἀρθρῶν τοῦ Δ. Πυργιωτῆ εἰς τὰς «Ἀκτίνες»: «Τεχνικὴ καὶ Πολιτισμὸς», τόμος 1945, σελ. 132-136, «Ἡ τεχνικὴ πρόδοσις καὶ ὁ πολιτισμὸς μας», 1954, σελ. 145-149 καὶ 193-197, «Τεχνικὴ πρόδοσις καὶ ἐργασία», 1955, σελ. 152-157, 199-204 καὶ 246-250. Εἰς τὰ ἀρθρα αὐτὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ κάθε πλευρὰ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα καὶ ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία τῆς τεχνικῆς στὸν πολιτισμὸ, ὅταν τίθεται στὴν ὑπηρεσία τοῦ πνεύματος.

(4) «Towards a Christian Civilization», ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 229-240, Ἄρ. Α. Ἀσπιώτη: «Ὁ Ἐπαγγελματικὸς Προσανατολισμὸς», ἔκδοσις «Ἰνστιτοῦτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς» Ἀθῆναι, 1951, σελ. 19-22 καὶ Π. Μελίτη «Ἡ χριστιανικὴ θεωρία τῆς ἐργασίας», εἰς «Ἀκτίνες», 1950, σελ. 49-52. Στὰ ἔργα αὐτὰ τοποθετεῖται πλήρως τὸ πρόβλημα τῆς ἐργασίας σὰν ἀποστολῆς καὶ σὰν ἀξίας μέσα στὸν πολιτισμὸ. Βλ. ἐπίσης Δ. Α. Χριστοφίδη: «Ἡ Ἐργατικὴ Ἔστια καὶ οἱ Ἐργαζόμενοι», εἰς «Ἀκτίνες» 1952, σελ. 155-162 καὶ τὰς εἰς τὸ ἀρθρον τοῦτο παραπομπάς. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς ἀνεργίας στὴν Ἑλλάδα βλ. Π. Δ. Δαγτόγλου: «Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα», εἰς «Ἀκτίνες», 1956, σελ. 67-73 καὶ 114-121.

ἀκόμα ὅσο θὰ ἔπρεπεν ἡ σημασία τῆς.

Τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας, πού ἔχει τὴν ἐποπτεία τῶν πιδὸ πολλῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, ὑποστηρίζει ὅτι πρέπει ν' ἀναπτυχθῆ ἡ ἐπαγγελματικὴ παιδεία στὴν Ἑλλάδα εἰς βάρος τῆς κλασσικῆς, πιστεύει δὲ πὼς τὸν ἀπόφοιτο τοῦ γυμνασίου, ἂν δὲν ἀκολουθήσῃ ἀνώτερες σπουδές, τὸν ἀναμένει ἡ θεσιθροία, ὁ παρασιτισμός, κί' ἡ ἀπογοήτευσις, ἐνῶ, ἀντίθετα, τὸν ἀπόφοιτο τῆς ἐπαγγελματικῆς σχολῆς τὸν ἀναμένει ἡ εὐκολὴ ἐξασφάλισις ἐργασίας κί' ἡ σίγουρη ἐπαγγελματικὴ ἐπιτυχία.

Τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας ἔχει τὴν ἐποπτεία ὅλων τῶν τεχνικῶν σχολῶν, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, ἐκτὸς τῶν σχολῶν μαθητείας πού, ὅπως θὰ δοῦμε, ὑπάγονται στὸ ὑπουργεῖον Ἐργασίας, καὶ τῶν σχολῶν ναυτικῆς ἐκπαιδεύσεως, πού ὑπάγονται στὸ ὑπουργεῖον Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας. Τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας, ἐκτὸς τῶν καθαρῶς τεχνικῶν σχολῶν, ἔχει τὴν ἐποπτεία καὶ τῶν νυκτερινῶν ἐμπορικῶν, καθὼς καὶ τῶν κάθε ἄλλης κατηγορίας ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάγονται σὲ ἄλλο, καθ' ὕλην ἀρμόδιον, ὑπουργεῖον.

Τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας ἔχει ὀργανώσει ἤδη τίς κατώτερες τεχνικὲς σχολές καὶ προχωρεῖ τώρα στὴν ἴδρυσι καὶ ὀργάνωσι τῶν μέσων τεχνικῶν σχολῶν ἐργοδηγῶν, πού ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ παρόντος σχολικοῦ ἔτους. Ἐχουν ὀργανωθῆ δῶο κυρίως βασικοὶ κλάδοι τεχνικῶν σχολῶν: Τῶν μηχανοτεχνικῶν, μὲ 4 χρόνια φοιτήσεως, καὶ τῶν ἠλεκτροτεχνικῶν, μὲ 3 χρόνια.

Ἐνας ἄλλος τομεὺς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὸ τεχνικὸν τμημα τῆς μαθητείας, πού συνεστήθη πρὸ τριετίας στὸ ὑπουργεῖον Ἐργασίας. Ὁ κλάδος αὐτὸς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως συνίσταται στὴν πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ συγχρόνως ἐκπαίδευσι τῶν καλουμένων «μαθητῶν τεχνιτῶν», βάσει ὀρισμένου προγράμματος τοῦ ὑπουργείου. Τὸ πρόγραμμα προβλέπει ὀκτὼ ἐξάμηνα πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως σὲ ἐργοστάσια ἢ ἄλλες ἐπιχειρήσεις, παραλλήλως δὲ καὶ θεωρητικὴ κατάρτισι σὲ ἐπὶ τούτῳ συσταθείσας τεχνικὰς σχολὰς, ὑπὸ τὴν ἐπο-

πτεῖαν τοῦ ὑπουργείου Ἐργασίας. Μαθηταὶ τεχνίται, κατὰ τὸν νόμον, ἠμποροῦν νὰ εἶναι νέοι 14-20 ἐτῶν, ἱκανοὶ πρὸς ἄσκησιν τέχνης καὶ πού ἔχουν ἀπολυτήριον τοῦλάχιστον δευτέρας τάξεως ἑξατάξιου γυμνασίου ἢ ἄλλης ἰσοτίμου σχολῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις αὐτὴ παρέχεται ἐντελῶς δωρεάν. Κάθε ἐξάμηνο διαπιστώνεται μὲ ἐξετάσεις ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν τεχνιτῶν τόσο στὴν πρακτικὴ ὅσο καὶ στὴ θεωρητικὴ κατάρτισι, ὅποτε προάγονται στὸ πρόγραμμα τοῦ ἐπομένου ἐξαμήνου.

Τέτοιες σχολές συνεστήθησαν τὸ πρῶτον τὸ 1953, κάθε χρόνο δὲ προστίθενται κί' ἄλλες, διαφόρου ἐιδικοτήτων. Ἡ φοίτησις στὶς σχολές εἶναι ὑποχρεωτικῶς δυὸ ὄρες κάθε ἐργάσιμη μέρα. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μαθητείας τοῦ ὀ μαθητῆς τεχνίτης ἀμειβεται ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησι μὲ βάσι μιὰ ἀναλογία τοῦ ἡμερομισθίου τοῦ τεχνίτου, πού αὐξάνει κατὰ ἐξάμηνο.

Σχολές τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως συνεστήθησαν ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον Ἐργασίας καὶ γιὰ τοὺς ἐνηλίκους, γιὰ τὴν μετεκπαίδευσι τῶν ἀνειδιεύτων ἐργατῶν ἢ τὴν ἐκμάθησι τέχνης στοὺς ἀνέργους, ὥστε νὰ διευκολυνθοῦν στὴν ἐξεύρεσι ἐργασίας. Πρὸς καταπολέμησιν μάλιστα τῆς ἀνεργίας εἶναι δυνατόν νὰ συνιστῶνται, ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις, στὰ σπουδαιότερα Γραφεῖα Εὐρέσεως Ἐργασίας, Κέντρα Ἐπαγγελματικῆς Μορφώσεως Ἐργαζομένων, γιὰ νὰ καθοδηγοῦν τοὺς ἀνέργους πρὸς νέα ἐπαγγέλματα καὶ νὰ μερμνοῦν γιὰ τὴν κατάρτισί των σὲ σύγχρονα ἐπαγγέλματα. Ἡ κατάρτισις αὐτὴ γίνεται σὲ ἰδρυόμενα ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα ἐργαζομένων. Ἡ ἐπιλογή τῶν ἀνέργων γίνεται ἀπὸ τὰ Γραφεῖα Εὐρέσεως Ἐργασίας, ἡ δὲ φοίτησις εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ διαρκείας μέχρις ἑξὶ μηνῶν.

Συναφῆς πρὸς τὴν ἀνωτέρω προσπάθειαν τοῦ ὑπουργείου Ἐργασίας εἶναι ἡ ἴδρυσις καὶ λειτουργία στὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια τῆς Σχολῆς Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ, πού περιλαμβάνει φοίτησι τριῶν ἐξαμήνων καὶ ἔχει σκοπὸ νὰ καταρτίξῃ νέους καὶ νέες στὸν τόσο σοβαρὸ αὐτὸ κλάδο τῆς ἐπαγγελματικῆς κατευθύνσεως τῶν παιδιῶν. Οἱ ἀπόφοιτοι τῆς

σχολῆς αὐτῆς πρόκειται νὰ χρησιμοποιοῦνται στὰ Γραφεῖα Εὐρέσεως Ἐργασίας καὶ σὲ ἄλλες συναφεῖς ὑπηρεσίες καὶ ὀργανισμοὺς, γιὰ νὰ κατευθύνουν τους νέους στὸν κατάλληλο ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμὸ, ἀνάλογα τόσο μὲ τὶς ἱκανότητες καὶ τὴν κλίσην των ὅσο καὶ μὲ τὶς ὑφιστάμενες ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας καὶ τὶς συνθῆκες τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας⁽⁵⁾.

Σχολῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως λειτουργοῦν καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὑπουργείου Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, ἀφοροῦν δὲ τὴν ναυτικὴ ἐκπαίδευσις. Εἶναι φανερὴ ἡ σημασία τῆς ἐκπαίδευσως αὐτῆς σὲ μιὰ ναυτικὴ χώρα σὰν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ κυριώτερη ἀπὸ τὶς σχολῆς αὐτὲς εἶναι ἡ «Σχολὴ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας», γνωστὴ σὰν Σχολὴ Ἐμποροπλοιάρχων, ποὺ λειτουργεῖ στὴν Ἰθάκη. Στὴ σχολὴ αὐτὴ γίνονται δεκτοὶ μαθηταὶ ἀπόφοιτοι τῆς 4ης τάξεως τοῦ ὀκτατάξιου γυμνασίου, ἡ φοίτησις δὲ εἶναι τετραετής, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν των καὶ μετὰ διετῆ θαλασσίαν ὑπηρεσίαν ὡς δοκίμων πλοιάρχων, οἱ μαθηταὶ μετὰ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ὀνομάζονται ἐμποροπλοιάρχοι γ'. Ἡ σχολὴ αὐτὴ πρόκειται νὰ μεταφερθῆ προσεχῶς στὸν Ἀσπρόπυργο, ποὺ θὰ γίνῃ κέντρο ναυτικῆς ἐκπαίδευσως καὶ ὅπου θὰ μεταφερθοῦν καὶ ἄλλες ναυτικὲς σχολῆς.

Ἄλλες σχολῆς ναυτικῆς ἐκπαίδευσως εἶναι αἱ Ναυτικαὶ Σχολαὶ Μηχανικῶν, ποὺ λειτουργοῦν στὸν Πειραιᾶ. Ἡ φοίτησις σ' αὐτὲς εἶναι τετραετής, μὲ παράλληλη ὑπηρεσία σὲ ὀρισμένον εἶδος ἐργοστάσια. Οἱ ἀπόφοιτοι ὑπηρετοῦν ἐπὶ 18 μῆνες ὡς δόκιμοι μηχανικοὶ ἐπὶ πλοίων, ὕστερα δὲ ἀπὸ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ὀνομάζονται γ' μηχανικοὶ πλοίων.

Ἐπάρχουν ἀκόμα καὶ αἱ Ναυτικαὶ Σχολαὶ Ραδιοτηλεγραφητῶν, ποὺ λειτουργοῦν στὰς Ἀθήνας καὶ στὸν Πειραιᾶ. Σ' αὐ-

τὲς εἰσάγονται μονάχα ἀπόφοιτοι γυμνασίου, μετὰ δὲ τὴν ἀποφοίτησιν των ὑπηρετοῦν δυὸ χρόνια σὲ μηχανοκίνητα πλοῖα καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ἀποκοτῶν τὴν ιδιότητα τοῦ ραδιοτηλεγραφητοῦ β'.

Τέλος ἔχομε τὸ «Ναυτικὸν Γυμνάσιον Διαμαντῆς καὶ Καλλιόπῃ Πατέρα Οἰνουσῶν Χίου», ποὺ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ ἐνὸς περράματος γιὰ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, παράλληλα μὲ τὸν συνήθη κύκλον μαθημάτων τοῦ ἑξατάξιου γυμνασίου. Ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ χρηματοδότησι τῶν γυμνασίων αὐτῶν ὀφείλεται σὲ ἐφοπλιστάς, ὑπάγεται ὅμως ἐκπαιδευτικῶς στὸ ὑπουργεῖον Παιδείας. Ἰδρυθῆναι καὶ ἐλειτούργησε τὸ πρῶτον κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1954-55, εἶναι δὲ πλήρες γυμνάσιον, ἰσοτίμον καθ' ὅλα μὲ τὰ λοιπὰ γυμνάσια, μὲ ἰδιαίτερη ὅμως εἰδίκευσι στὴν κατάρτισιν τῶν μαθητῶν στὸ ναυτικὸ ἐπάγγελμα. Οἱ ἀπόφοιτοι ἠμποροῦν νὰ εἰσαχθοῦν σ' ὅλες τὶς ἀνώτατες σχολῆς, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους μὲ τοὺς ἀποφοίτους καὶ τῶν ἄλλων γυμνασίων. Ἐπιπλέον ὅμως ἠμποροῦν, μετὰ τριετῆ θαλασσίαν ὑπηρεσίαν καὶ μετὰ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις, ν' ἀποκτήσουν τὴν ιδιότητα τοῦ ἐμποροπλοιάρχου γ'. Ἐπίσης μετὰ δωδεκάμηνον θαλασσίαν ὑπηρεσίαν καὶ ἐπιτυχεῖς ἐξετάσεις ἠμποροῦν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ιδιότητα τοῦ ραδιοτηλεγραφητοῦ β'.

★

Μὲ τὰ ὅσα ἐγράφησαν παραπάνω δὲν ἐξαντλεῖται βέβαια τὸ μεγάλο θέμα τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως, τόσο ἀπὸ ἀπόψεως ὀντολογικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ δεοντολογικῆς. Γιατὶ τὸ θέμα αὐτὸ συνδέεται καὶ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἱκανότητος ποὺ ἔχει ἡ οἰκονομία νὰ ἀπορροφᾷ τοὺς κατηρητισμένους τεχνίτες καὶ μὲ τὴν ἐκμετάλλευσιν, ποὺ παρατηρεῖται συχνά, τῆς ἐργασίας τῶν μαθητευομένων ἀπὸ ἀσυνειδήτους κερδοσκόπους, ποὺ διατηροῦν στὶς ἐπιχειρήσεις των μεγάλο, σὲ ἀναλογία μὲ τὸν ὅλο ἀριθμὸ τῶν ἐργατῶν, ἀριθμὸ μαθητευομένων, ποὺ φροντίζουν νὰ τὸν ἀνανεώσουν συχνά, γιὰ νὰ καρποῦνται τὴ διαφορά τοῦ ἡμερομισθίου, ποὺ εἶναι κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ παίρνουν οἱ συνήθεις ἐργάτες. Ἡ καὶ ἄλλων ποὺ κρατοῦν χρόνια στὴν ἐπιχειρήσιν των μικρὰ παιδιά, δῆθεν γιὰ ἐκμάθησιν τέχνης,

(5) Γιὰ τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ θέμα βλ. μεταξὺ ἄλλων, τὸ προαναφερθὲν ἔργον τοῦ Ἀ. ρ. Α. Ἀσπιδάκη: «Ὁ Ἐπαγγελματικὸς Προσανατολισμὸς», Ἀθῆναι 1951 καὶ Κ. Δ. Γεωργιάδη: «Ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος», εἰς τὸ «Δελτίον Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», 1953, σελ. 17-20.

οὐσιαστικὰ ὅμως σὰν ὑπηρετές, γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί. Αὐτά, καὶ ἄλλα πολλὰ στραβά πού συνδέονται μὲ τὴ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, καθὼς καὶ μὲ ὅσα θὰ ἤμποροῦσε κανένας νὰ πῆ γιὰ τὴν κακὴ λειτουργία τῶν πιὸ πολλῶν τεχνικῶν σχολῶν, πού ὀφείλεται κυρίως στὴν ἔλλειψι καλοῦ προσανατολισμοῦ καὶ προγράμματισμοῦ, θὰ ἤμποροῦσαν ν' ἀποτελέσουν θέματα γιὰ σειρὰ ἄρθρων, πού θὰ ὑπεδείκνυαν καὶ μερικὲς πιὸ συγκεκριμένες ἀπόψεις γύρω στὴ λειτουργία τοῦ ὅλου θεσμοῦ. Στὸ σημερινὸ ἄρθρο, καταλήγοντας, θὰ περιοριστοῦμε σὲ μερικὲς γενικὲς παρατηρήσεις, πού εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀπὸ γενικώτερη σκοπιὰ ἐποπτείας τοῦ θέματος.

Ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις στὴν Ἑλλάδα, στὰ πρῶτα τῆς βήματα, εἶναι τόσο ἀπὸ ἀπομικρῶς ἐκτάσεως ὅσο καὶ ποιότητος ἐργασίας ὄχι ἰκανοποιητικὴ. Καὶ οἱ σχολές εἶναι ἀκόμα λίγες καὶ ἡ συντονισμὸς τῆς ὅλης προσπάθειας εἶναι ἀνύπαρκτος. Κατανεμημένη ὅπως εἶναι ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις σὲ διάφορα ὑπουργεῖα, δὲν ἤμπορεῖ νὰ κατευθυνθῆ βάσει ἐνιαίου προγράμματος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πάλιν, δὲν εἶναι δυνατόν τὸ κράτος ν' ἀναλάβῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν τεχνικὴ ἐκπαίδευσις. Πρῶτον γιὰτὶ ὑπάρχουν ἤδη ἐν λειτουργίᾳ πολλὲς ἰδιωτικὲς τεχνικὲς σχολές, μερικὲς μάλιστα μὲ παράδοσι καλῆς λειτουργίας. Καὶ δεύτερον γιὰτὶ τὸ κράτος, πού διαθέτει μονάχα τὰ 5% τοῦ προϋπολογισμοῦ του στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευσις καὶ τὸ 1% στὴ μέση, ἀδυνατεῖ νὰ ὑποβληθῆ στὴν ἐξ ὀλοκλήρου δαπάνη τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως. Ἔτσι περιορίζεται στὴν ἀπλὴ ἐποπτεία καὶ στὴν κατεύθυνσί της. Ζήτημα καλῆς ὀργανώσεως καὶ συντονισμοῦ τώρα εἶναι νὰ δοθῆ ἐκ τῶν ἄνω ἢ κατάλληλη γραμμὴ.

Ἐνα ζήτημα, πού ἐπίσης πρέπει ν' ἀντιμετωπισθῆ σοβαρὰ τόσο ἀπὸ τὸ κράτος ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ὀργανισμοὺς καὶ τοὺς ἰδιῶτες πού συνιστοῦν καὶ διευθύνουν ἰδιωτικὲς τεχνικὲς σχολές, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς καταλλήλου πνευματικῆς καθοδηγήσεως καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν, πού φοιτοῦν στὶς σχολές αὐτές. Στὶς σχολές μέσης παιδείας, ὅπου παρέχεται ἡ κλασσικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία, ἀσκεῖται—ἢ ὑποτίθε-

ται τέλος πάντων ὅτι ἀσκεῖται—ἡ κατάλληλη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή⁽⁶⁾. Τὰ παιδιά ὅμως πού φοιτοῦν στὶς τεχνικὲς σχολές, καὶ τὰ πιὸ πολλὰ μόλις τέλειωσαν τὸ δημοτικὸ, μένουν ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ κάθε ἀγαθοποιὸ ἐπίδρασι τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν καὶ τῆς μορφωτικῆς ἀξίας τῆς γενικῆς παιδείας. Σ' αὐτὰ τὰ παιδιά πρέπει νὰ στραφῆ ἡ προσοχὴ ἐκείνων πού ἐπιποτεῦν καὶ διευθύνουν τὶς τεχνικὲς σχολές, γιὰ νὰ μὴ παρέχεται σ' αὐτὰ μονάχα ξηρὴ τεχνικὴ κατάρτισις ἀλλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑπὸ εὐρείαν ἔννοια ἀγωγῆς⁽⁷⁾. Ἄλλωστε, ἔξω ἀπὸ τοὺς οὐσιαστικὸς λόγους πού ἐπιβάλλουν τὴν ἐπαγροπύνησι σὲ σημεῖο αὐτό, γιὰ τὴν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγωγή τῶν Ἑλληνοταϊδῶν ὑπάρχει ἀκόμα καὶ συνταγματικὴ κατοχύρωσις⁽⁸⁾.

(6) Γιὰ τὰ ἰδεώδη καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐν γένει ἀγωγῆς, βλ. μεταξὺ ἄλλων: Ἀ. ρ. Α. Ἀσπιώτη «Ὁ Ἐφηβος καὶ ἡ Παιδεία», ἔκδοσις Ἰνστιτούτου Ἰατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς, Ἀθῆναι 1952, ἰδίως δὲ σελ. 26-32, Π. Μελέτιη «Γιὰ νὰ μορφῶνται τὰ παιδιά μας», εἰς «Ἀκτίνας» 1946, σελ. 2-6, Ἰ. Ὡ. Ἰωαννίδη-Φαληριώτη «Ἡ κρίσις τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας», εἰς «Ἀκτίνας», 1952, σελ. 485-486 καὶ Ἐλένης Ε. Κούρκου «Ἑλληνοχριστιανικὰ Ἰδανικὰ καὶ παιδεία», εἰς «Ἀκτίνας» 1956, σελ. 74-77 καὶ 122-127.

(7) Γιὰ τὸ θέμα τῶν σχέσεων κλασσικῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαίδευσως, καθὼς καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ καθοδήγησι καὶ ἠθικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν πού φοιτοῦν στὶς τεχνικὲς σχολές, βλ. Κ. Δ. Γεωργούλη «Περιεχόμενον τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσως», εἰς «Δελτίον Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν» 1952, σελ. 129-132, τοῦ ἰδίου «Συσχέτισις τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς», σὲ ἴδιο περιοδικό, τόμος 1953, σ. 33-35 βλ. ἐπίσης Δημ. Φιλαρέτου «Ἑλληνικὰ Ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα», εἰς «Ἀκτίνας» 1950, ἰδίως σελ. 169-170.

(8) Ἄρθρον 16ον τοῦ Συντάγματος: «Εἰς πάντα τὰ Σχολεῖα Μέσης καὶ Στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγήν καὶ ἀνάπτειν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων, ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».

Δὲν ἠμποροῦμε δὲ νᾶμαστε καθόλου εὐχαριστημένοι ἀπὸ ὅ,τι γίνεται στὸν τομέα αὐτὸ στὴ χώρα μας. Γιατί εἴτε δὲν γίνεται τίποτε ἀπολύτως, ἢ ἐκεῖνο πὸν γίνεται εἶναι στραβό. Ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις βέβαια ὑπάρχουν, ἐν τῷ συνόλῳ ὅμως τὸ ζήτημα οὔτε κἂν ἀντιμετωπίσθη. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀντιμετωπίζεται, ἢ προχειρολογία κί ἢ ἀδιαφορία ἀπέναντι στοῦ ζήτημα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν γκρεμίζου, ἀντὶ νὰ οἰκοδομοῦν.

Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἓνα μονάχα ἀπὸ τὰ βασικά προβλήματα πὸν ἀντιμετωπίζει ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσίς μας. Γιατί ἡ θεραπεία τῶν δεινῶν πὸν τὴν μαστίζου δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ μεμονωμένα καὶ ξεκάρφωτα, μὰ μέσα σὲ μιὰ γενικώτερη προσπάθεια πνευματικῆς ἀνώσεως καὶ ἐξυγιάνσεως πὸν θὰ περιλάβῃ καὶ τὸν τομέα αὐτό. Μέσα στὴ συνθετικώτερη αὐτὴ προσπάθεια ἐξυψώσεως πρέπει νὰ ἐνταχθῇ καὶ ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσίς, γιὰ νὰ ἐλπίζουμε πὸς θὰ δοῦ-

με καὶ σ' αὐτὴ καλύτερες μέρες.

Ὅταν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ παραπάνω παρατηρήσεις κί ὁ ἐξυγιαντικὸς ἄνεμος φυσήξῃ καὶ στὸν τομέα αὐτό, τότε καὶ ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσίς θὰ βρῇ τὸν δρόμο τῆς. Μὲ τὴν ὀρθὴ τοποθέτησι τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδεῦσεως στοῦ γενικώτερου θέματος τοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τὸν σεβασμὸν τῆς ἐργασίας σὰν πολιτιστικῆς ἀξίας καὶ τὴν ἔξαρσι τῆς σημασίας τοῦ ἐργάτου σὰν προσωπικότητος καὶ σὰν παράγοντος μέσα στὸν πολιτισμό, ἢ τεχνικὴ κατάρτισις θὰ βοηθήσῃ στὴν ἀνάπτυξι μιᾶς ὑγιοῦς τεχνικῆς, πὸν νὰ τεθῇ στὴν ὑπηρεσία τῶν πνευματικῶν ιδανικῶν. Τότε καὶ ἡ τεχνικὴ θὰ ἐξυπηρετῇ τόσο τὴν οἰκονομία ὅσο καὶ τοὺς γενικώτερους πολιτιστικὸς σκοποὺς, καὶ ὁ εἰδικευμένος ἐργάτης καὶ τεχνίτης θὰ ἔχῃ τὰ ἐφόδια, τεχνικά καὶ ἠθικά, ὕλικά καὶ πνευματικά, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ εὐχερέστερα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς.

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΕΛΠΙΔΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Κατ' ἀπ' τὸν βουρνωμένο θόλο,
μέσ' στὸν ἀνάερο τῆς πάχνης πέπλο,
δέντρα γυμνά, ὑγρά,
στὶς ριγηλές, ἐνδοστρεφές τους σκέψεις
βυθισμένα,
μοιάζουν μορφές ἐκστατικῆς,
πὸν στοῦ χειμέριου παραστέκου πένθος.
Βαθειά, στὰ μολυβιὰ νερὰ
τῆς μαρμαρένιας στέρνας,
χρυσόφαρα, νεκρὰ θαρρεῖς, ἀκίνητοῦν,
ἀνάμεσα σὲ σαπισμένα φύλλα καὶ κλαδιά.
Ὁ γύρω διάσκοσμος λιτός: Μέσ' στὶς ἀλέες,
μὸβ καὶ φλογᾶτες κέστρες—τοῦ χειμῶ-
να πασχαιλές—

πλάϊ σὲ χλωμοὺς χειμωνανθοὺς καὶ σ' ἀλι-
μπούρνα.
Τσίρισμα ἀθέατον πουλιοῦ-λυγμὸς
καὶ σιωπὴ ξανά, σὰν κρατημένη ἀναπνοή.
Ξάφνου ἀπ' τὸν μαῦρον οὐρανό,
μιὰ φωτεινὴ κινάει γραμμὴ
—λωμένο ἀσῆμι καὶ χρυσάφι—
πὸν μοναχά, γιὰ μιὰ στιγμὴ,
χαμόγελο σκορπᾶ,
στὴ δύσκαμπτη ἐνατένισι καὶ καρτερίᾳ τῶν
δέντρων
—ὑπόσχεσι γλυκειά,
γιὰ μι' ἀνοιξι πὸν δὲ θ' ἀργήσῃ νᾶρθῃ.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΒΡΑΔΥ ΜΕ ΤΟ ΧΙΟΝΙ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἄν καὶ ἡ Βαρβάρα Μιζόγια δὲν περιμένε κανέναν καὶ μάλιστα σήμερα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια χιονοθύελλα, ὥστόσο σὲ κάθε θόρυβο, σὲ κάθε περαστικὴ φωνή, ἔγερνε στὸ τζάμι τοῦ παραθυριοῦ, μερῆς-μερῆς τὸ λαμπικάριζε διαλύοντας τὴν πηγμένη ἀναπνοὴ καὶ παρατηροῦσε τὸν δρόμο. Τὸ χιόνι μὲ τὴν ἀσπράδα του, μὲ τὰ ταντελωτά του τὰ στριφογυρίσματα καὶ τὰ λογιῆς-λογιῆς φρεστόνια, ἐνῶ τοὺς περασμένους καιροὺς, τότε ποῦ ἦταν κορίτσι, τῆς καταγέμιζε τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἔκανε νὰ σκιρτάει ἀπὸ ἀγαλλίαση τώρα ποῦ ἦταν γυναίκα, τώρα ποῦ ἦταν χήρα μὲ δυὸ μικρὰ παιδιὰ, μονάχη κι' ἔρημη, τῆς ἔσφιγγε τὴν καρδιά, τῆς φαινόταν κρυθ-παγερὸ σάβανο.

Τὸ περισσότερο ἔξω στὸν δρόμο, ἀγνοπερνοῦσαν, πατώντας καὶ χροσταλλιάζοντας τὸ χιόνι, γυναίκες. Γυναίκες μὲ πανέρια καὶ λαμαρίνες ποῦ ἀνέβαιναν ὕστερα ἀπὸ τὴν χθεσινὴ κλεισοῦρα γιὰ τὸν ἀπάνω φοῦρνο, μιὰ καὶ ἦταν καινουργιοφτιαγμένος καὶ μόλις εἶχε κάνει ἀπαρχὴ στὰ ψησίματα. Ποῦ καὶ ποῦ ὁμως περνοῦσαν κατεβαίνοντας καὶ φρονάζοντας λογιῆς-λογιῆς παιδιὰ. Τραβοῦσαν γιὰ κάτω στὸν παραπόταμο τῆς κοιλάδας, γιὰ νὰ φτιάξουν χιονανθρώπους, πουλιὰ καὶ ζῶα.

Τὸ χωριὸ τους ὁ Κισός, ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ ἀνεμοδαρμένα μέσα στὰ τόσα ποῦ ἔχει τὸ Πήλιο, τυχερὸ ὁμως σὲ ψηλῶματα, ἔξοχὲς καὶ πρασινάδες, σίγουρα θὰ ἦταν πάλι μιὰ ζωγραφιὰ μὲ τὰ λευκὰ τοῦτα πέπλα ποῦ ἔφερε καὶ πάλι ποῖος ξέρει ἀπὸ πόσο μακρὰ ὁ βορρῆς. Καὶ τὸ μάντευε αὐτὸ ἡ Βαρβάρα, μάλιστα τὸ ἀργοπερνοῦσε ἀπὸ τὴν φαντασίαν, ἀλλὰ γιατί τάχα νὰ βγεῖ ἔξω; Νὰ πῆγαινε σὲ τίποτα γειτόνιο-

σες γιὰ νὰ πιάσει μαζί τους τὴν ἄσκοπὴ συζήτησιν... ἔ, ὄχι, τῆς ἦταν πιά τόσο βαρετό. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ χτύπησαν καὶ ἔσπρωξαν γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι τὸν Τηλέμαχο, τὸν ἀγαπημένο της σύντροφο, τῆς ἦταν λίγο δύσκολο νὰ τῆς περισσεύει ἡ λαλιά. Νὰ φόραγε πάλι τὸν μαῦρο της μποξᾶ καὶ νὰ ροβολοῦσε χαμηλὰ στὸν παραπόταμο νὰ πάρει ἀναπνοή, νὰ ξεφουσκώσῃ, νὰ δεῖ κόσμος, ν' ἀγναντέψῃ ἀπέναντι τὴν πατρίδα της τὴ Σκόπελο, θὰ θυμόταν τὶς εὐτυχισμένες μέρες καὶ θὰ παιρνε τ' ἀχνάρια τοῦ γυρισμοῦ ἄρρωστη, πονοκεφαλιασμένη. Σίγουρα θὰ γύριζε μὲ πολὺ βαρῆ τὴν καρδιά.

Ἀκριβῶς γύρω ἀπὸ ἓνα τέτοιο συλλογισμό, σὰ νὰ τῆς φάνηκε κάτω πὼς χτυποῦσαν... πὼς χτυποῦσαν τὴν ἐξώπορτα.

—Ποῖος; ἔκανε ἀσυναίσθητα, τυλίγοντας τὰ μαλλιά της στὸ μαῦρο της πανί, τὸ μαντῆλι ποῦχε ἀπὸ πρότερον κόψει καὶ φαινόταν σχεδὸν μαυροκίτρινο.

—Ἄνοιξε Βαρβάρα... πῆρε τ' αὐτὴ τῆς ὀλοκάθαρα τὴ φωνὴ τῆς γερόντισσας τῆς Χρυσάνθης, τῆς γυναίκας τοῦ μπαλωματῆ.

—Τί συμβαίνει; φώναξε ἀκαρτέρευτα καὶ πισωγυρίζοντας καὶ προχωρώντας, κατέβηκε σχεδὸν στὸ ἄψε-σθῆσε τὴν ξύλινη σκαλίτσα. Σὲ λίγο ἀναθαρρεμένη ποῦ κάποιος ἐπὶ τέλους τὴ θυμήθηκε καὶ ἦρθε νὰ τὴν ἀνταμώσῃ, ξεμαντάλωνε τὴν ἐξώπορτα.

—Πᾶνε πιά τὰ ψέμματα... βογκάει-βογκάει, πεθαίνει! ἀκουσε μονομιᾶς βραχνῇ τὴ φωνὴ τῆς γειτόνισσας, καθὼς βρέθησαν πρόσωπο μὲ πρόσωπο στὸ κατώφλι. Καὶ τὰ δλάνοιχτα, τὰ μελανιασμένα ἐκεῖνα μάτια ἀντὶς γιὰ ξάγναντο, τί τὰ θέλεις, τῆς ἔφεραν σκοτοδίην.

—Ποιός; ἔκανε ξέφρυχα.

—Ποιός ἄλλος δά... ἐκεῖνος, ἐκεῖνος ὁ Φώτης Μπένδελας, ὁ φωνηᾶς.

—Ἄ!

—Βογκάει πού λές τὸ σκυλί, βογκάει Βαρβάρα μου, πεθαίνει καὶ δὲν πάει κανένας. Μῆτε ἄντρας, μῆτε γυναῖκα. Ἡ παρέα του, τί νὰ σοῦ πῶ, εἶναι νὰ τὰ χάνεις, τὸν ἀπαράτησε. Ἔτσι ἀπομοναχός του, ἔτσι ἔρημος θὰ τελειώσει... Δίχως κουβέντα, δίχως γλυκόλογο, δίχως μιὰ γουλιὰ νεράκι. «Κάνεις-λάβεις» περιστέρα μου, «κάνεις-λάβεις» σ' αὐτὸν τὸν ψεύτικο κόσμο... Πῆρα τὸν κατήφορο νὰ στὸ προλάβω. Μὴ σεκλειτίζεσαι πιά... Νισάφι... Ἄρκετὰ κλείστηρες στὸ κλουβί. Δὲν σὲ πήρανε δὰ καὶ τὰ χρόνια...

—Τί λές δὰ κυρά-Χρυσάνθη, τί κάθεσαι καὶ μολογᾶς...

—Κι' ἂν ἔχεις σήμερα δυὸ ἀρφανούλια, εἶναι τοῦ κόσμου οἱ νοικοκύρηδες πού σὲ καλοβλέπουν...

—Σώπα νὰ χαρεῖς, σώπα.

—...Σταυρὸ δὲν προσκυνοῦσε, παπᾶ δὲν λογάριαζε, τὸ χέρι του τὸ καταμόλεψε μετὸ αἷμα, ποὺς θέλεις τὸ λοιπὸν νὰ σιμώσει; Σύντροφοι τῆς ἴδιας φάρας; Αὐτοὶ πάνε πιά... πῆραν τοὺς λόγγους, σκόρπισαν. Ἔτσι ἔρημος θὰ παραδώσει ψυχὴ. Μὰ τί ἔχεις;... Ἐγὼ θάρρεψα πὸς θὰ σὲ κάνω νὰ στράψεις, νὰ σηκώσεις πρόσωπο, νὰ ξαλαφρώσης... Δὲν χορταίνεις περιστέρα μου, δὲν ξεπάζεσαι μετὸ πелέκι τοῦ Θεοῦ; Μὴν κλαῖς, νισάφι...

—Ἦ κυρά-Χρυσάνθη...

—Δὲν σοῦ λέω ἡ πληγὴ εἶναι πληγὴ μὰ γιὰ δές, ὅλα περνοῦν, ὅλα βολεύονται... Δὲν βλέπεις πού χτές μετὸν χιοναγέρα νόμιζε κανεὶς πὸς ἦρθε ἡ συντέλεια καὶ σήμερα ὁ οὐρανὸς καταγελάει;

—Μένει... μένει εἶπες, ἀκόμα ἐκεῖ... ἐκεῖ στὸ γαμοῦ τοῦ Πεφάνη; ρώτησε ἡ Βαρβάρα πνίγοντας μετὸ δυσκολία τοὺς λυγμούς.

—Ποῦ θέλεις νὰ μένει, στοῦ νοματάρχη; Χι, ὅταν καταλάγιασε τὸ κακό, περιστέρα μου, ὅταν πῆραν ἀμνηστία καὶ ξαναφάνηκαν στὶς ροῦγες, τί νὰ τὰ λέω δά, τὰ ξεοεῖς... Θὰ στάχουνε χίλιες φορὲς πεῖ. Τ' ἀδέλφια του ὁ Τσέλιος κι' ὁ Μιχάλης τὸν ἔδιωξαν. Τὸν ἔδιωξαν καὶ οἱ

Γριβαῖοι ἀπὸ τὸ ὑποστατικὸ πού δούλευε τὰ παλιὰ χρόνια παραγνιός. Ἡ Δήμητρα ποῦχαν ἓνα καιρὸ ἀλλάξει δαχτυλίδι, οὔτε νὰ τὸν ἀκούσει... Ξέπεσε, δούλεψε κάμποσο καιρὸ στὶς πέτρες, στὰ νταμαρία. Ἔ, οἴγουρα ἐκεῖ, θὰ πῆρε καὶ τὴν πούντα...

—Δὲν ἀλλάζεις κουβέντα, κυρά-Χρυσάνθη, νὰ χαρεῖς... ψιθύρισε ἀγκομαχώντας ἡ Βαρβάρα.

—Μὰ περίεργο ἐσὺ... τί ἔχεις, δὲν καταλαβαίνω.

—Μὴ μιλᾶς πιά γιὰ τὰ περασμένα...

—Σπολάτη... Ποτὲ δὲν περιμένα πὸς...

Ἄν ἀντὶ νὰ σοῦ φέρω ξάγναντο, σοῦ ἀνάβω καημούς, ὦρα καλῆ.

—Κάτσε... δὲν θέλω νὰ φύγεις.

—Πάω νὰ ἐτοιμάσω τὸ γέρο μου πού ταχειὰ θὰ πάρει τὸν ἀνήφορο γιὰ τὰ πέτρα χωριά... Μὴν βλέπης ἀπόψε καλοσύνη, τὰ μεσάνυχτα θὰ κρυσταλλάσουμε.

★

Μόλις ξεμάκρυνε ἡ γερόντισσα, ἡ Βαρβάρα ἀνέβηκε πάλι ἀργὰ καὶ βαρῆα τὰ ξύλινα σκαλοπάτια. Καὶ νά, ἦταν ὅπως καὶ πρωτῆτερα. Ἦταν στὴν κάμαρα μετὸ παρᾶθυρο πού ἔβλεπε στὸν δρόμο. Γιατὶ σιγοχτυποῦσε ἔτσι ἀκανόνιστα ἡ καρδιά της; Τί εἶχε ἀρὰ γε ἀλλάξει μέσα σὲ λίγη ὥρα; Τίποτα. Τὸ κάθε τι ἦταν ὅπως καὶ χτές καὶ προχτές, ὅπως τόσες ἀραδιαστὲς μέρες. Τὴν κόρη της τὴν Τατιανή, ὀκτὼ χρόνων ξεπεταροῦδι, τὴν εἶχαν πάρει ἀπὸ τὸ πρωὶ στὸ σπῆτι τοῦ δάσκαλου. Εἶχαν κτυπήσει κυνήγι τσαλατετεινούς καὶ τὴν εἶχαν μουσαφίρισα. Ἦ, τώρα τελευταῖα εἶχε τόσο πολὺ ψηλώσει καὶ ἦταν τόσο ντελικάτη... Δίπλα στὴ μέσα κάμαρα, μόλις εἶχε ξυπνήσει τὸ ἀγόρι της ὁ Νάσος. Νά, ἀκουγόταν κιάλας τὸ σφυράκι του πού χτυποῦσε στὸ χαρτόνι, χαράζοντας φηγοῦρες.

Ὅσοσο περίεργο, ἐνοιωθε μέσα της ἀλλοιῶς. Ἔνοιωθε μέσα της κάτι νὰ παλεύει, κάτι νὰ τὴ σιγοκαίει σὰ θρυαλλίδα. Λές καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ μπαλωματῆ μετὴν παρουσία της... λές καὶ βόλεψε μελετημένα μέσα της τὴ θρυαλλίδα καὶ μετὴν βραχνὴ φωνὴ της δίχως νὰ χάνει καιρὸ τῆς ἔδωσε κιάλας ἀκρη-ἀκρη φωτιά.

Και νά, σὲ λίγα δευτερόλεπτα ἔχασε πάλι τὴν ψυχραιμία της καὶ ἀκούγοντας τὸ παιδί νὰ παραμιλάει καὶ νὰ γελᾷ, ἀγωνιζόταν πῶς ἔντονα τώρα αὐτὴ ξαναπνίξει τοὺς λυγμούς. Βαθῶς πόνος τὴν κυρίεψε.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὸν τόπο οἱ Γερμανοὶ καὶ εἶχαν γίνει οἱ καταραμένες ἐκεῖνες μπερδεψιές ἀνάμεσα στοὺς ἄντρες καὶ τῆς πῆραν ἕνα πρωτὶ μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τὸν ἀγαπημένο της, ἀπὸ τότε ὡς σήμερα καὶ ποιά στιγμή ἔπαψε τάχα ὁ πόνος; Μόνο πὺ τώρα μετὴν εἰδηση πὺς κοντοζύγωνε τὸ τέλος καὶ σὲ κείνον τὸν ἄλλο, ἔφευγε ἢ ἀγανάκτηση καὶ ξεφύτρωνε ἀπὸ κοντὰ μιὰ καινούργια λύπη... Μιὰ λύπη γιομάτη κεντιές γιὰ τὸ ἀνώφελο πὺ ἔχει ὁ θυμὸς, ἢ κακία.

Τὸν ἀγαποῦσε λοιπὸν τόσο πολὺ τὸν Τηλέμαχο, τὸν σύντροφό της; Ναί, τὸν ἀγαποῦσε... Τὸν ἀγαποῦσε ἀπέραντα ὅσο ἀπλώνεται ἢ θάλασσα, τὸν ἀγαποῦσε βαθειὰ ὅσο εἶναι τὰ πέλαγά της. Τὸν εἶχε διαλέξει ἀπὸ παιδί, ἀπὸ δεκαοκτάρηρο ξεπεταροῦδι, ὅταν τὸν εἶχε πρωτανικρῶσει ναυτόπουλο ἐκεῖ στὴν πατρίδα της τὴν Σκόπελο, στὸ τσερνίκα «Ἀρχάγγελος», καινούργιο τότε σκαρὶ τοῦ μακαρίτη τοῦ καπετὰν Δρόλαπα, τοῦ παπποῦ του. Καὶ τότε τάμα νὰ τῆς τὸν δώσει ὁ Ἀρχάγγελος ὁ Πανοριμίτης. Τάμα κρυφὸ, ἀνομολόγητο, τυλιγμένο στὰ ροδοπέταλα τοῦ ὄνειρου.

Καὶ νὰ πὺ ὁ καλὸς ἀρχάγγελος τῆς τὸν ἔδωσε, νὰ πὺ τὴν ἄξιωσε νὰ ντυθεῖ νύφη, νὰ στολιστεῖ μετὴν λεμονανθούς, νὰ σιγοπερπατήσῃ στὸ πλευρό του. Ὅμως ἂν ὁ ἀρχάγγελος τῆς τὸν ἔδωσε, ἂχ γιὰ δὲς, ἀπάνω ἀκριβῶς στὰ τρία χρόνια ἦρθε κουρσάρης χωρὶς σπλαχνιὰ ὁ θάνατος. Κουρσάρης μετὴν φαρμακερὸ σύνεργο καὶ τῆς τὸν πῆρε... Τῆς τὸν πῆρε καὶ τὴν ἄφισε ἔρημη, τὴν ἄφισε ἀρχοντοξεπεσμένη νὰ δουλεύῃ σὲ τρύγο καὶ σὲ θέρο, σὲ ξένα ὑποστατικά. Τὴν ἄφισε μονάχη μετὴν δυὸ ἄγουρα βλαστάρια. Γιατί, γιατί ψυχὴ μου, νὰ πέσει στὸν κληρὸ της μιὰ τέτοια πληγὴ, ἕνας τέτοιος πόνος;

...Νὰ πῆς ὅτι ἔφυγε τουλάχιστον ἀπομοναχὸς τοῦ ὁ λεβεντονηδὸς, ὅτι πῆγε ἀπὸ ἀρρώστεια, ἀπὸ μανία τῆς θάλασσας. Ὡ τὸν πῆρε ἔτσι στὰ καλὰ καθοῦμενα ἕνα λιό-

χαρο πρωτὶ, τὸν πῆρε γιὰ ξεσυνέριες καὶ μπερδεψιές ἐκεῖνος... ἐκεῖνος, ὁ Φώτης Μπένδελας. Τὸν τράβηξε κοντὰ του, πολὺ κοντὰ τοῦ θυμίζοντάς του κάποιο ἀντίθετο λέει, τραγοῦδι, πὺ τραγοῦδησε σὺν ἔφευγαν οἱ Γερμανοὶ, τὸν τράβηξε γιομάτος ἄρματα. Τὸν ξεγέλασε. Τὸν πῆρε τάχα γιὰ κάποια φιλικὴ κουβεντούλα, κάποια μικροδιαφορὰ γιὰ τὸ τραγοῦδι λέει στὴν καζέρμα τους, τὸν πῆρε ἀπλώνοντας χαμόγελο σωστός Ἰούδας, καὶ σὲ πέντε ὥρες καθὼς ἄρχισε πῶς νὰ ὑπονοιάζεται, νὰ φοβᾶται, τῆς μῆνυσαν νὰ τρέξει νὰ τὸν παραλάβει... νὰ τὸν ἀντικρῶσει... Ἄχ πὺς νὰ τὸ πῆ, μετὴν τί νὰ τὸ πῆ... Γιατί, γιατί νὰ πέσει στὸ ριζικὸ της τέτοια πληγὴ;

Καὶ τώρα λέει, αὐτὸς, ἦταν πάλι ἐδῶ, ἦταν μόνος, παραριγμένος καὶ χαροπάλευε. Μηδὰ καὶ ὁ δικὸς του χαμὸς θεὸς νὰ γιάτρευε τὴν πληγὴ; Κάθε ἄλλο. Νὰ γιὰ δὲς, οἱ κεντιές τῆς καινούργιας λύπης, γιὰ τὸ ἀνώφελο πὺ ἔχει ἢ κακία, εἶχαν περισσότερο τώρα πληθύνει.

Γιὰ μιὰ στιγμή ξεχνώντας τὸ ἀγόρι πὺ ἔπαιζε, στράφηκε ἀπότομα στὸν ἀριστερὸ τοῖχο, πὺ ἦταν σὲ κανονικὴ μεγέθυνση—μποῦστο, μιὰ κορνιζαρισμένη φωτογραφία.

—Τ' ἀκοῦς Τηλέμαχε; ἀνάκραξε μέσα σὲ κῦμα ἀπὸ λυγμούς. Τ' ἀκοῦς σταυρατὲ μου; Εἶναι λέει χάμου, εἶναι στὸ στρώμα. Χάμου-χάμου καὶ βογκάει. Εἶναι λέει χωρὶς κανένα. Ἐτσι ἀκαρτέρευτος θὰ τελειώσει... Τί μολογᾷς μάννα μου, τί τάχατε νὰ συλλογιέσαι; Δὲν μιλάς; Ξέρω, ἐσὺ λυπᾶσαι, ἐσὺ δὲν θέλεις πλέον τὸν γδικωμό... Κι' ἂν τὸν ἀφίσουν ἔτσι ὅλοι, ἂν τὸν ἀφίσουμε νὰ φύγει, νᾶρθῃ ἐκεῖ-ἐκεῖ, ἐσὺ θὰ τρέξεις νὰ τὸν ἀγκαλιάσεις. Γιατί ἐσὺ γεννήθηκες κι' ἀπόμεινες ἄκακος, παιδί τοῦ πελάγου. Ἐκεῖνος σὲ παραμόνευε κι' ἐσὺ νοιαζόσουν γιὰ τὸ μπλέξιμό του. Τὰ δάκρυα τὴν ἔπνιγαν. Ἀνάσαινε βαρῆα καὶ τὸ μαντήλι εἶχε λυθεῖ καὶ εἶχε πέσει. Τὸ στῆθος της ἀνεβοκατέβαινε. Δίχως νὰ τὸ καλοκαταλάβει ἔστρεψε τὴ βουρκομένη της ματιὰ λίγο παράμερα, στὸ εἰκονοστάσι. Μονομῶς ἔκλεισε τὰ ματόκλαδα καὶ ἀνατρίχιασε. Γιατί τάχα; Σὲ καλὸ της ἀπόψε... Στὸ εἰκονοστάσι δὲν ἦταν παρὰ κοντὰ στὸν Χριστὸ ὁ ἀρχάγγελος... Ναί ὁ ἀρχά-

γελος μὲ ὄλη του τὴν πανοπλία, πὸν τῆς εἶχε φέρει ὄρω ἀπὸ τὰ δωδεκάνησα ἢ κόνα Μελομένη, ἢ θεία της, τότε, ὦ ναι τότε, πάνω στὶς χαρὲς της. Τί λοιπὸν εἶχε πάθει; Περίεργο, ἐνοιωθε μέσα της ἀλλοῦς. Ἐνοιωθε μέσα της κάτι νὰ παλεύει, νὰ παλεύει, νὰ θέλει νὰ τὴν ξεσηκώσει ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Ἐσκυψε σιγοτρέμοντας, σήκωσε τὸ μαντῆλι, ἔκανε τάχα πὸς σιάζει στ' ἄτακτα-πυκνά μαλλιά της τὶς φουρκέτες καὶ ξανάστρεψε μιὰ ιδέα ψηλά τὸ βλέμμα.

—Τὰ μάτια του, τὰ μάτια σου!... μάτια γλυκὰ δίχως κεντρί. Πὸς ταίριαξαν τάχα ἔτσι; Πὸς δὲν τὸ πρόσεξα ἢ δόλια τόσο καιρὸ; Μίλησε, πὸς κάτι, καρδιά μου... Πεθαίνει καὶ δὲν πάει πιά κανεὶς... Τ' ἀκοῦς, τ' ἀκοῦς; Θυμᾶσαι ἐκείνη τὴν ἱστορία πὸν μᾶς ἔλεγε τὰ πρῶτα χρόνια ὁ παπποῦς, γιὰ κάποιον ἅγιο στὰ ἐφτάνησα; Τὴν ἱστορία μὲ κείνον πὸν κνηγοῦσαν καὶ τὸν ἔκρυψε ὄλη νύχτα; Ὡ, δὲν μπορῶ πιά, δὲν μπορῶ... Δὲν μπορῶ μήτε νὰ γευτῶ, μήτε νὰ πλαγιάσω. Κι' αὐτὸς λέει πὸν ἔκρυψε ἦταν σάν τὸν Φῶτη... αὐτὸς τοῦχε σκοτώσει τὸν ἀδελφό.

Ἡ ταραχὴ της εἶχε φτάσει στὸ φῶρτε. Ἐνοιωθε τὰ νεῦρα της σὲ ὑπερένταση. Τί λοιπὸν εἶχε πάθει; Ἀκριβῶς ἔτσι ὅπως τὸ σκέφτηκε. Σὰ ὀρθαλλίδα ἦταν τώρα-τόρα ἢ σκέφι της. Μιὰ σκέψη μέσα σὲ ἀγῶνα, μέσα σὲ ἀμφιταλάντευση. Κάτι σὰ νὰ τῆς ἔλεγε νὰ βγεῖ, νὰ βγεῖ, νὰ προχωρήσει. Νὰ πάει... νὰ πάει...

Κι' ὅσο περνοῦσαν τὰ δευτερόλεπτα ἢ πάλι μὲ τὴν ταραχὴ, γιγαντώθηκαν, ἔφτασαν στὸ φῶρτε. Ἡ ἱστορία πὸν τοὺς ἔλεγε, ὅταν ἦταν ἀκόμα ἀρραβωνιασμένοι, ὁ παπποῦς, ἔπαινε τώρα μιὰ παράξενη ζωντάνια. Ἡ ἱστορία ἐκείνου τοῦ ἁγίου ἀπὸ τὰ ἐφτάνησα... ἢ ἱστορία μιᾶς μεγάλης καρδιάς.

—Τί κάνεις ἔτσι μάννα; ἄκουσε ξαφνικὰ ἀπὸ τὴν μέσα κάμαρα.

Κύττα-κύττα σὲ καλὸ της, τῶχε ξεχάσει τὸ βλαστάρι της!

—Ντύσου καμάρι, πάρε καὶ τὸ σάλι σου... θὰ βγοῦμε, τραύλισε ἀλλοπαρμένη.

—Θὰ πᾶμε στὸ ποτάμι; ἔκανε μὲ ἀπορία τὸ παιδί.

—Ναί, στὸ ποτάμι... Τί μὲ κυτᾶς;

—Πῆρε καὶ βραδυνάξει... φοβάμαι.

—Μὴ... μὴ φοβάσαι καρδοῦλα μου. Νά, θὰ πάρομε ἀπὸ κοντὰ καὶ τὸ φανάρι.

Τὸ παιδί ὥστόσο δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβει. Πρῶτη φορὰ ἔβλεπε τὴ μάννα του ἔτσι βράδυ μὲ τὸ χιόνι νὰ ξεπορτίζει. Εἶχε ξεχάσει ὀλωσδιόλου τὶς φιγοῦρες, τὰ χαρτόνια, τὸ σφυράκι του καὶ γιὰ δὲς, ἦταν ὀλάκερο μάτια.

Τὴν καλοπρόσεξε κουκουλωμένη μὲ τὸν κατάμαυρο μάλλινο μποξᾶ, τὴν εἶδε πὸν κλειδομαντάλωσε τὴν ἐξώπορτα, τὴν ἄκουσε πὸν τοῦ μιλοῦσε μὲ φωνὴ σπασμένη καὶ περισσότερο ἀπ' ὄλα παρατήρησε τὰ μάτια της. Ναί, τὰ μάτια της ἦταν κατακόκινα... Κατακόκινα καὶ μοιάζανε μὲ χτυπημένες παπαροῦνες.

Μόλις ἔστρωσαν τὸ πρῶτο στενὸ πατώντας καὶ γλιστρώντας στὸ χιόνι, πῆρε φῶρα καὶ τὴ ρώτησε:

—Θὰ φτιάξουμε καὶ χιονανθρώπους;

—Θὰ φτιάξουμε, καμάρι.

Ἐάφνον τὴν εἶδε νὰ κοντοστέκεται. Τὴν εἶδε νὰ στέκεται διατάζοντας ἐκεῖ στὴ ζωντρή καστανιά, ἐκεῖ-ἐκεῖ πὸν ἦταν τοῦ μάρμπρα-Πεφάνη, τοῦ ἔμπορα, τὰ σπίτια. Ἡ ἀπορία του παραεγάλωσε. Τεντώνοντας τὸ λαμπὸ μέσα στὸ σάλι, παρατήρησε πὸς ἢ μανοῦλα του τῶχε ρίξει στὸ κλάμα. Ναί, γιὰ δὲς, περίεργο, ἢ μανοῦλα του ἔκλαιγε! Ἐκλαιγε καὶ τὰ δάκρμά της, ἔπεφταν χάμον καὶ παραμέριζαν καὶ ἀνατάραζαν τὸ χιόνι!

—Λάθος κάναμε, χάσαμε τὸ δρόμο... τόλμησε νὰ ψιθυρίσει.

—Δὲν πειράζει καμάρι, προχώρα. Θὰ πᾶμε αὖριο στὸ ποτάμι... ἄκουσε ὀλωσδιόλου σπασμένη τὴ φωνὴ της.

—Καὶ τώρα;

—Τώρα θὰ πᾶμε σ' ἕναν ἄρρωστο.

—Νὰ τοῦ δώσουμε κινίνο;

—Νὰ τοῦ δώσουμε λίγη βοήθεια. Θὰ κάτσεις ἐκεῖ ἐσὺ φρόνιμος;

—Θὰ κάτσω μάννα.

Ἀπόψε τί τὰ θέλεις, ὁ οὐρανὸς ἦταν στὶς καλὲς του. Ποῦ ἢ χθεσινὴ θύελλα... Ἄραγ μόνον τὸ μεσημέρι πέρασαν μερικὲς

ἀρμαθιές σύννεφα, μέτρησαν ἕνα-γύρω τὰ βουνά, τὰ λαγκάδια, τὴ θάλασσα καὶ ἀγάλι-ἀγάλι μίκρυναν, χάθηκαν, ἀφίνοντας ψηλά τόπο στ' ἀστέρια.

Ἄνάμεσα στὶς χιλιάδες τώρα φωτισμένες τοῦτες χάντρες, προχωροῦσε καμαρωτό-καμαρωτό, γιομάτο μυστήριο, τὸ φεγγάρι.

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ...

Ἄρχισε νὰ τραγουδαίε κάπως ξένοιστα τὸ παρδί. Ἄλλὰ γιὰ δές, πάλι σταμάτησαν.

Καθὼς ἔτριξε ἡ πόρτα ἐκεῖ στὸ δεύτερο χαμοῖ τῶν σπιτιῶν τοῦ μεγαλέμπορα καὶ τινάχτηκε μέσα ἀρκετὸ χιόνι, κάτι σάλεψε, κάτι σιγοκινήθηκε πρὸ πέρα, πάνω σὲ δυὸ στρίποδα. Κάτι ἀκούστηκε νὰ βογγάει. Ἦταν νὰ σὲ πιάνει ἡ καρδιά σου. Ναι, ἐκεῖ-ἐκεῖ, πάνω στὰ στρίποδα, πάνω ἀπὸ δυὸ κουρελιασμένες βελέντζες, βρισκόταν σὰν ἴσια-ἴσχη λουρίδα ἕνα κορμί. Καὶ τὸ πρόσωπο; ἔρχε ἀρὰ γε πρόσωπο; Ὁ, τὸ πρόσωπο! Μὴ τάχα καὶ δὲν εἶχε πάρει καλὰ τὴν πληροφορία, μὴ τάχα καὶ ἦταν κανένας ἄλλος; Ὁχι ψυχὴ μου... ὄχι. Νὰ τὰ μάτια του, αὐτὸς ἦταν. Ἀξύριστος, ἀκούρευτος, σκελετωμένος.

—Κάτσε σὲ μιὰ γωνίτσα, καμάρι... νὰ, ἐδῶ-ἐδῶ... πήρε τ' αὐτὶ του μιὰ γνώριμη γυναικεῖα φωνή.

Παράπλευρα στὸ τζάκι ποῦ ἔμενε ὡς τώρα σβυστό, ἦταν λίγα στιβαγμένα κούτσουρα.

Ἡ Βαρβάρα καταπνίγοντας ὅπως-ὅπως τὰ φουσκομένα χύματα ποῦ ἔνοιωθε μέσα της καὶ ἀποφεύγοντας ν' ἀτενίσει εὐθὺς ἀμέσως τὸν ἄρρωστο, ἔβγαλε ἀπὸ τὸν κόρφο της ἕνα μπουκαλάκι μὲ οἰνόπνευμα, τρία-τέσσερα ποτήρια κ' ἕνα ζωγραφιστὸ κουτὶ μὲ σπέρτα.

Σὲ λίγο τοποθέτησε μὲ τέχνη τὰ κούτσουρα στὸ τζάκι, ἔβαλε προσάναμμα μερικὰ κουνουάρια κ' ἄναψε φωτιά.

Καθὼς λαμπύρισαν οἱ πρῶτες φλόγες, μιὰ γλυκεῖα ζεστασιά ἀπλώθηκε ὀλοτρόγυρα στὸ ὕψος χαμοῖ.

Δίπλα στὸν ἄρρωστο, ἦταν ἕνα μικρὸ ξύλινο τραπέζι κ' ἀπάνω του μαζί μὲ δυὸ πράσινες—ἄδειες μπουτίλιες—βρισκόταν μιὰ λάμπα.

Ἡ Βαρβάρα ἔσυρε τὰ βήματά της ὡς ἐκεῖ καὶ νοιώθοντας μέσα της καινούργια κύματα, νοιώθοντας τὴν καρδιά της στάμνα ραγισμένη, ἔβγαλε τὸ γυαλί, ἔσιαξε τὴν κάφτρα καὶ τὴν ἄναψε.

Τὰ κούτσουρα ἐκεῖ στὸ τζάκι, τὸ φανάρι καὶ ἡ λάμπα, ἔδιναν τώρα ἀρκετὸ φῶς.

—Ποῖα εἶσαι, μίλησε... ἀντήχησε ξέφυχα ἢ ἀντρικὴ φωνή.

Σκύβοντας κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ ψάχνοντας τάχα γιὰ κάτι, δὲν ἀποκοιθίηκε.

—Νερό... νερό, ποῖα εἶσαι, λέω...

—Διψάς; Τώρα θὰ φέρω. Κάποια καταλαχάρισα... κάποια ἀπὸ τὴν πέρα χώρα, κατάρφερε καὶ εἶπε κρατώντας τὰ δάκρυά της.

Μὰ τὸ ἀξύριστο σκελετωμένο πρόσωπο, εἶχε καὶ δυὸ θολές γυάλινες χάντρες, καταχωμένες μέσα σὲ βαθυλώματα. Καθὼς ἀνασηκώθηκε, καθὼς κινήθηκε καὶ καλοπρόσεξε, τὰ χεῖλη πάλι σάλεψαν, σάλεψαν, κ' ἀκούστηκε βαρεῖα, βραχνή, χαντακωμένη ἡ λαλιά.

—Βαρβάρα... Βαρβάρα!

Ἡ γυναῖκα δὲν ἀντιμίλησε.

—Ποῦ βρισκομαι, ποῦ εἶμαι; Μπᾶς καὶ βλέπω ὄνειρο; Χάρε, γιατί δὲν μὲ χτυπᾶς, γιατί μὲ παίζεις ἔτσι;

Σῶπα, ἔκανε ἡ γυναῖκα μὴ μπορώντας πιά νὰ συγκαταίησι τὰ δάκρυά της. Αἴριο θάσαι καλά. Ποῦ ἔχεις κατασρόλι νὰ σοῦ κάνω μολόχα;... Ἐξέασα νὰ πάρω μαζί.

Βαρβάρα... ξαναντήχησε βραχνὰ ἡ λαλιά.

Γιὰ μιὰ στιγμή τότε ἔγινε κάτι τὸ ἀπρόσμενο. Τὸ παιδί μὲ κορυφωμένη τὴν περιέργεια, μὴ καταφέροντας ὡς τώρα τίποτα νὰ ἐξηγήσει, ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴ γωνιά καὶ βρέθηκε ἀνάμεσὸ τους.

Βρέθηκε μερικὸς πόντους μακρύτερα ἀπὸ τὰ στρίποδα μὲ τὶς βελέντζες καὶ νοιώθοντας ἀσφάλεια κοντὰ στὴ μάνα, παρατηροῦσε βουθὸ καὶ ἀσάλευτο τὴ λουρίδα, τὸ σῶμα, τὸ ἀξύριστο σκελετωμένο πρόσωπο.

Μὰ καὶ τὴν ἴδια στιγμή, ὁ ἄρρωστος τρεμούλιασε τὸ σαγῶνι, ἀνάγειρε σύγκορμος πρὸς τὰ πάνω κ' ἔρριξε τὶς θαμπές του χάντρες σὲ κείνες τὶς ἄλλες, τὶς λαμπερές καὶ γιομάτες ζωή.

Τὸ παιδί δίχως νὰ σκιαχεῖ, δίχως νὰ

κάνει πίσω, τὸν ἀντικύτταζε. Τὸν ἀντικύτταζε βουβό, παραξενεμένο, γιομάτο σοβαρότητα.

—Τὸ παιδί... τὸ παιδί, τραύλισαν γιὰ μιὰ στιγμή τὰ χεῖλη του.

Καί... περιέργο, σὰ νὰ τοῦ φάνηκαν τότε κείνες οἱ δύο λαμπερὲς χάντρες, σὰ νὰ τοῦ φάνηκαν πὼς ἔτσι ξαφνικά μεγάλωσαν, πὼς ἔγιναν στὰ καλά καθούμενα πελώριοι γλόμποι μὲ στερηγές, θάλασσες, γκρεμούς, καταρράγια, οὐρανό!... Καὶ ὦ, τί ἔπαθε, γιατί σηκώνει τὰ σκελετωμένα χέρια, γιατί κρύβεται, γιατί ζαρώνει; Μπᾶς καὶ ψυχομαχάει;

—Νά, ἐκεῖ... ἐκεῖ, ἔκανε ξέψυχα. Ἐκεῖ τὸν βάρεσα Βαρβάρα.. ἐκεῖ!

Καὶ καθὼς εἶχε τώρα κρυμμένο στὶς τρύπιες βελέντζες τὸ πρόσωπο, ἔδειχνε μὲ τὸν δείκτη τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ἔδειχνε τοῦ παιδιοῦ τὸ πρόσωπο, ἔδειχνε τὶς δύο στρογγυλὲς λαμπερὲς χάντρες.

—Ξέχασέ τα πιά... ἔκανε ἡ γυναίκα. Σοῦ βροσκαίει τίποτα καταραόλι γιὰ νερό καὶ γιὰ μολόχα, ἢ νὰ πεταχτῶ ἐδῶ νὰ ζητήσω; Κάνε κουράγιο... αὔριο θὰ κόψω τὴν πουλάδα μου νὰ σοῦ στείλω καὶ ζουμί... Θὰ πρέπει ὥστόσο νὰ σοῦ πάρω πο-

τήρια...

Ἄλλὰ μονομιᾶς ὁ ἄρρωστος κινήθηκε, πέταξε τὶς βελέντζες, πῆρε «άντρεία». Κινήθηκε, τρίζοντας τὰ κόκκαλά του, σηκώθηκε, βρόθηκε χάμου.

Σὲ καλό του... Ἡ Βαρβάρα στὴν ἀρχὴ τρόμαξε. Μὰ ὄχι, δές, ἦταν ἓνα δεμάτι σκέλεθρα. Καὶ σύρθηκε-σύρθηκε, ἔφτασε σιμὰ στὰ σάνταλά της.

—Σὲ μένα, σὲ μένα τὸ φονηᾶ, Βαρβάρα; μούγγρισε σπαράζοντας καὶ σίμωσε τὰ ἰσχνὰ χεῖλη κι' ἀσπίαστηκε τὰ νοτισμένα ἀπὸ τὸ χιόνι γυναικεῖα σάνταλα.

—Σήκω, Φώτη... ἔκανε μὲ φωνὴ ὅλο τρουφεράδα ἢ γυναίκα. Σήκω, ξέχασέ τα... Εἶσαι τώρα μαζί μας, δὲν εἶσαι... δὲν εἶσαι πιά φονηᾶς...

Καὶ καθὼς ἀγωνιζόταν νὰ κρατηθεῖ ψύχραιμη, καθὼς ἄπλωνε τὰ χέρια νὰ τὸν μαζέψει... Θεέ μου, ἔνοιωσε γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τόσο καιρό, τέτοιο ξαλάφρωμα. Ἐνοιωσε τὴν δάκρυά της νὰ γίνονται μπαμπάκι. Λαφρὸν ξαντὸ μπαμπάκι —καταλύτης τοῦ πόνου πάνω στὴν καταματωμένη της πληγή.

ΣΩΤΟΣ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΟΥ

Καὶ βγήκα στοῦ σπιτιοῦ μου
τὸ κατῶφλι
καὶ καρτεροῦσα
καὶ καρτεροῦσα νὰ φανῆς.
Τὰ μάτια μου
τὰ ἔκαιε ἢ λαχτάρα,
κι' ἡ προσμονή
τὰ κράτηε ὀρθάνοιχτα.
Ἄγρυπνη στὶς ἐπάλξεις
κάθε μου αἴσθησι
καρτέραγε νὰ δῆ ἀπὸ μακρυνά,
ἀπὸ πολὺ μακρυνά,
τὸν ἐρχομὸ
στ' ἄχαρο τὸ κατῶφλι μου
τὸν καλοπρόσμενο.
Κι' ἡ νύχτα
μ' εὔρηκεν ἐκεῖ
νὰ περιμένω.

Μὰ ξάφνου
μὲς στὸν πυρετὸ
τῆς προσμονῆς,
νιώθω δροσιὰ ἀνθουμίριστη.
Μέσα στὸ μαῦρο σπῆτι μου
τὸ κλειδοαμπαρωμένο
στῆσαν χιονόλευκο χορὸ
τοῦ Ἀπριλιοῦ οἱ λαχτιδες.

Εἶπες πὼς ἦσουν
πολλές
ῶρες πολλές
μέσα στὸ σπῆτι μου
κλεισμένος.
Εἶπες πὼς ἦσουν
ἀπὸ χτές...

ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΒΑΛΙΑ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΗΘΙΚΗ ΧΡΕΩΚΟΠΙΑ

Φαίνεται, ότι θα πρέπει ἐπὶ καιρὸν αἰ « Ἀπόψεις » νὰ ἀρχίζουσι ἀπὸ τὸ κυπριακὸν ζήτημα. Τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικόν. Εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ καταντήματος τοῦ πολιτισμοῦ μας. Μία χώρα πρὸς τὴν ὁποίαν, καλῶς ἢ κακῶς, ἐτρέφαμεν τὴν μεγίστην δυνατὴν ἐκτίμησιν καὶ ἡ ὁποία συνεχέντρωνεν ὅλην τὴν ἀγάπην μας ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸν θαυμασμόν μας, μία χώρα πού τὴν ἐθεωρούσαμεν ὅτι ἔχει θέσιν ἡγετικὴν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐντιμότητα, τὴν ἀνωτερότητα, τὸν γνήσιον πολιτισμόν, μία τέτοια χώρα ἐχρεωκώπησεν ἠθικῶς.

Ἡ χρεωκοπία τῆς ἀγγλικῆς ἠθικῆς εἰς τὸ κυπριακὸν ἔχει διὰ τὸν πολιτισμόν τῆς ἐποχῆς μας σπουδαιότητα ἀντίστοιχον πρὸς τὴν καταστρεπτικὴν σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν διεθνή οἰκονομίαν ἡ χρεωκοπία ἐνὸς παγκοσμίου κύρους οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ φοβεραί, αἱ ἐλεειναὶ ἐξετάσεις τὰς ὁποίας ἡ Ἀγγλία ἔδωκεν εἰς τὸ κυπριακὸν θέμα, ἀποτελοῦν συμφορὰν δι' ὅλον τὸν πολιτισμόν μας.

Εἶναι, βέβαια, θέμα ἰδιαιτέρας μελέτης πῶς τόσον ἐμωράνθησαν οἱ κυβερνῶντες τὴν Ἀγγλίαν, ὥστε νὰ νομίσουν ὅτι ἀποτελεῖ κέρδος νὰ κρατήσουν τὴν Κύπρον, (ἐὰν ἤθελεν ὑποτεθῆ πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ τὴν κρατήσουν ἐν τέλει) ὑφ' οὗς ὄρους θὰ τὴν κρατήσουν, ταῦτα, ἐνῶ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς εἰς τὰ χέρια τους ὄχι μόνον τὴν Κύπρον ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ — ὅπερ ἀσυγκρίτως σπουδαιότερον — τὴν καρδιά ὅλων μας, ὅπως τὴν εἶχον ἄλλοτε. Πῶς δὲν βλέπουσι ἀκόμη οἱ Ἀγγλοὶ τὴν τρομερὰν κατάρρευσιν τοῦ γοήτρου των ὡς ἠθικῆς δυνάμεως, κατάρρευσιν πού ἐκδηλοῦται εἰς ὅλον τὸν κόσμον περιλαμ-

βανομένης καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας ; Πῶς δὲν τὸ βλέπουσι αὐτό ;

Μυστήριον ! Εἶναι τὸ φαινόμενον πού λέγεται ἠθικὴ λιποθυμία. Καὶ ὅποιος, ἄτομον ἢ ἔθνος, φθάσῃ ἐκεῖ, αὐτὸς χάριν τοῦ κακοῦ θυσιάζει καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον !

ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΕΙΡΜΟΣ

Ὁ παγκόσμιος τύπος ἀσχολεῖται μὲ διαφόρους ἐκκεντρικότητας πού σημειοῦνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐδῶ ἐμφανίζεται εἰς εἰκόνας ἕνας δούξ, ὁ ὁποῖος λανσάρει μίαν μύδαν τῶν « τρελλῶν μαλλιῶν » ὅπως διαφημίζεται. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα εἰς τὸν παγκόσμιον τύπον γίνεται θόρυβος διὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας εἰς ἕνα παρισινὸν θέατρον παρακολούθησεν μίαν σκηνὴν ἀηδεστάτην καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδοῦν πῶς θὰ ἀντέδρα κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς σκηνῆς αὐτῆς ἀπεμακρύνθησαν. . . οἱ δημοσιογράφοι διὰ νὰ μὴν ἰδοῦν τὴν Βασίλισσαν παρακολουθοῦσαν τὴν σκηνὴν ! Ἐννοεῖται, ὅτι οἱ δημοσιογράφοι ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ ἄλλους θεατὰς, οἱ ὁποῖοι τὰ μετέδωσαν κ.λ.π., κ.λ.π.

Καὶ αὐτὰ μαζὶ μὲ τόσα ἄλλα πού παρουσιάζει ἡ ἡγεσία τῆς χώρας αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἐθεωρούσαμεν ὡς χώραν τῶν παραδόσεων. Μὲ ὅλον τὸν σεβασμόν θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τέτοια δείγματα δὲν ἐκτρέφουσι καθόλου τὸν σεβασμόν !

Ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄλλο πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν. Ἡ παρακολούθησις τοιούτων ἀηδῶν σκηνῶν εἰς τὸ θέατρον ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ στάσις τῆς Ἀγγλίας ἐναντι τοῦ κυπριακοῦ, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ζητεῖ αὕτη νὰ κρατήσῃ τὴν Κύπρον, ἀπὸ τῆς ὑποδαυλίσεως τοῦ τουρκοῦ μίσους ἐναντί μας μέχρι τῆς γκαγκστερικῆς συλλήψεως τοῦ Μακαρίου, αὐτὰ τὰ δύο δὲν εἶναι

καθόλου ἄσχετα μεταξύ των. Ἄμα ἐνοή-
σωμεν τὸν εἰρμὸν ποῦ ὑπάρχει, θὰ κατα-
λάβωμεν πολλὰ πράγματα !

Η ΕΝΟΧΗ ΜΑΣ

Θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ ὅμως ἀκόμη νὰ τονί-
σωμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν
καὶ τὴν ἀπὸ ἰδικῆς μας πλευρᾶς ἐναντι τοῦ
ἱεροῦ μας ἀγῶνος ἐνοχήν. Ὅταν ἕνας λαός,
ὅπως ὁ Ἑλληνικός, ὁ ὁποῖος ἐπὶ σαραντα
τόσα χρόνια τώρα δὲν ἔχει ἰδῆ μίαν ἡσυχον
ἡμέραν, ὅταν ἕνας τέτοιος λαός ἀγωνίζε-
ται ἄλλην μίαν φορὰν διὰ μίαν ὑπόθεσιν
ἱερωτάτην ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνταγωνιστὴν
ἰσχυρότατον, τότε πρέπει ὁ ἀγὼν αὐτός
νὰ ἀπορροφᾷ ὅλους μας καὶ νὰ ἔχωμεν
βάλει ὅλον μας τὸν νοῦν καὶ πρὸ παντός ὅλην
τὴν καρδιά μας εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν. Καὶ
ὅταν λέμε ὅτι πρέπει νὰ βάλωμεν ὅλη μας
τὴν καρδιά ὅλοι, ἐννοοῦμεν ὅχι ἀπλῶς τὸν
λαόν, ὁ ὁποῖος συνήθως καλεῖται εἰς θυ-
σίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ
καὶ τὴν πολιτικὴν ἡγεσίαν. Καὶ δὲν γνω-
ρίζομεν μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἤμπορούσε νὰ
λεχθῆ ὅτι αὐτὴ ἡ ἡγεσία, ὅλων τῶν κα-
τεθύνσεων καὶ ὅλων τῶν ἀποχωρήσεων
ἔκαμε τὸ καθήκον της, ὅτι ὄντως ἡ γ ω ν ἰ-
σ θ η διὰ τὸ κυπριακὸν ζήτημα.

Δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐδῶ μὲ τὰ λάθη
χειρισμοῦ. Εἰς τὸ κάτω-κάτω, αὐτὰ τὰ λά-
θη ἀνακαλύπτονται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ
ἐκ τῶν ὑστέρων καθένας εἶναι σοφός.
Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτη-
σιν εἶναι ὅχι τὰ λάθη ἀλλὰ τὰ ἐγκλήματα,
αἱ λιποταξίαι, αἱ πνευματικαὶ λιποταξίαι.
Καθ' ἣν στιγμὴν διεξάγομεν τέτοιον ἀγῶνα
ζωῆς ἢ θανάτου τοῦ ὅλου ἔθνους, ἔπρεπε
τίποτε ἄλλο νὰ κάνομεν παρὰ νὰ σκεπτώ-
μεθα πῶς θὰ κερδίσωμεν τὸν ἀγῶνα καὶ
πῶς μπορεῖ ὁ καθένας μας νὰ συμβάλῃ
διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του ;

Η ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν πόσον ὑστεροῦ-
μεν ἐναντι τοῦ χρέους μας αὐτοῦ θὰ περιορι-
σθῶμεν εἰς τὸν τομέα ποῦ λέγεται διαφώ-
τισις τῆς κοινῆς γνώμης. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ
εἶχαμε κινήσει πάντα λίθον πρὸς τὴν κα-

τεύθυνσιν αὐτήν ; Δὲν θὰ ἔπρεπε σήμερον
νὰ ἔχη ἐκδοθῆ εἰς ἑκατομμύρια ἀντιτύπων
ἓνα διαφωτιστικὸν φυλλάδιον τὸ ὁποῖον νὰ
κυκλοφορήσῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, νὰ τὸ
ἔχουν ἀκόμη πάρει ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἀγγλι-
κοῦ κοινοβουλίου, αἱ ἐφημερίδες, οἱ λό-
γιοι, καὶ τὸ ὁποῖον νὰ δείχνῃ μὲ στοιχεῖα,
μὲ ντοκουμέντα, πῶς ἔχει τὸ κυπριακὸν
θέμα ; Δὲν θὰ ἔπρεπε ἀκόμη ὅλοι οἱ Ἑλ-
ληνες, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὅπωςδὴποτε ἐπα-
φῆν μὲ τὸ ἐξωτερικόν, νὰ διευκολυνθοῦν ἢ
καθοδηγηθοῦν ὥστε νὰ ἀξιοποιήσουν τὴν
ἐπαφῆν των αὐτὴν πρὸς τὴν τοιαύτην
κατεύθυνσιν ;

Καὶ ἀκόμη παρατέρα, δὲν θὰ ἔπρεπε τὰ
πνευματικὰ ἰδρύματα, τὰ σωματεῖα, αἱ
ὀργανώσεις, νὰ ἔχουν κληθῆ καὶ νὰ ἔχουν
ἐνισχυθῆ διὰ νὰ κάμουν αὐτὴν τὴν προ-
σπάθειαν, ὥστε νὰ δημιουργηθῆ μία ἀτμό-
σφαιρα ψυχολογικῆ, ἢ ἐκ διαμέτρου ἀντίθε-
τος ἀπὸ ἐκείνην ἢ ὁποία τώρα ἐπικρατεῖ ;
Εἰς τὸ κάτω τῆς γραφῆς, ποῦ θέλετε ὁ
ξένος, ὁ Βραζιλιανός, φέρ' εἰπεῖν, ὁ ὁποῖος
καλὰ-καλὰ δὲν ἔχει ἰδέαν τοῦ κεῖται ἡ Κύ-
προς καὶ Ἰσως... δὲν ξέρει οὔτε ἡ Ἑλλάς
ποῦ εὐρίσκεται, ποῦ θέλετε νὰ ξέρῃ πόσον
δίκην ἔχομεν ; Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τὴν διεθνή
κοινὴν γνώμην, ἰδιαίτερός εἰς τὴν Ἀμερι-
κὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν,
ἀπεμονοῦντο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐν ψυχρῷ
καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐγκληματοῦν, ἐὰν αὐτοὶ
ἀπεμονοῦντο θὰ ἐβλέπαμεν ὅτι τὸ κυπριακὸν
ζήτημα θὰ ἐπαιρνε ἄλλην μορφήν ἀπὸ
ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπῆρε τώρα.

Ἄντι τούτου, τὸ κυπριακὸν γίνεται
ἀντικείμενον κομματικῶν κερδοσκοπιῶν
καὶ οἱ πολιτικοὶ μας καὶ ἐδῶ δείχνονται
ὅπως ἐδείχθη δυστυχῶς ἡ πολιτικὴ ἑλλη-
νικὴ ἡγεσία ἥδη ἀπὸ τοῦ 1821 : « Νὰ θυ-
σιάσωμεν εἰς τὴν Πατρίδα τὴν ζωὴν μας,
ναί ! νὰ θυσιάσωμεν ὅμως τὸν ἐγαῖσμόν μας,
ὄχι ! » Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ τὸ κυπριακόν,
ὅπως καὶ τόσους ἄλλους ἑλληνικοὺς ἀγῶ-
νας τοὺς κάμνωμεν τροφήν τοῦ ἐγαῖσμοῦ
μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ ἡ παρούσα
στήλη ἔχει ὑποχρέωσιν τὴν ἀλήθειαν αὐ-
τὴν νὰ τὴν εἰπῆ, διότι πάντως κἀτι καλὸ θὰ
προέλθῃ ἀπὸ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας.

Η ΑΙΜΟΔΟΣΙΑ

Πολύ ώραία ή προσπάθεια πού έγινε διά τήν έκστρατειάν τής αιμοδοσίας. Ήταν κάτι πού έπρεπε νά γίνη' πολλάκις ή στήλη αὐτή έτόνισε τήν σχετικὴν ἀνάγκην καί ἤτο πολὺ καλὸν ὅ,τι έγινε. Ἀξίζουν θερμὰ συγχαρητήρια εἰς ἐκείνους πού εἶχαν τήν σχετικὴν πρωτοβουλίαν.

Καί ἄς μὴ ἀποθαρρυνθοῦν, ἂν ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ δὲν ἔδωσεν εὐθὺς ἀμέσως ὅσα ἀποτελέσματα θὰ έπρεπε νά δώσῃ. Δὲν πρέπει νά λησμονοῦμεν ὅτι κάθε πρῶτον εἶναι δύσκολον, ὅτι αὐτὴν τῇ φορᾷ ἡ σχετικὴ ἐκστρατεία διεξήχθη εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν πᾶν ἄλλο παρά εὐνοϊκὴν, διότι τὸ κοινὸν ἤτο ἀπερροφημένον ἀπὸ ἄλλους ἀγῶνας. Προσετέθη δὲ ἀκόμη καί ἡ δυσχέρεια ἐκ τῆς κακοκαιρίας, ἴσως δὲ καί εἰς τήν ὀργάνωσιν τῆς ἐξορμήσεως ἐφάνη κάπως τὸ ὅτι πρόκειται περὶ πρῶτων πειραματισμῶν.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νά μειώωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἀλλ' ἡ ώραία καί αὐτὸ τοῦτο ἱερὰ ἐξόρμησις νά συνεχισθῇ, διότι αὐτὸ, ἡ μάχη τῆς αιμοδοσίας, πρέπει νά κερδηθῇ. Εἶναι ζήτημα ἀλληλεγγύης τοῦ ὅλου Ἐθνους καί συνοχῆς του.

Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΑΣ

Εἶχάμεν ἀναφέρει εἰς τὸ περασμένον φύλλον μίαν ἐκδοσιν τοῦ ἀμερικανικοῦ περιοδικοῦ «Life» σχετικὴν μετὸν Χριστιανισμῶν. Ἰδοὺ ὅμως ὅτι τὸ τεῦχος Μαρτίου ἐνὸς ἄλλου περιοδικοῦ, κοσμικοῦ, κοσμικωτάτου περιοδικοῦ, τοῦ «Companion» εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸ ἐξῆς θέμα : «Ὁ Θεὸς καί τὸ παιδί σας». Τὰ σχετικὰ ἄρθρα εἶναι ἐκθεσις πρὸς τοὺς γονεῖς περὶ τοῦ πῶς πρέπει νά φρουρὸν τὸ παιδί τους εἰς ἐπαφήν μετὸν Θεόν. Ἐπιαναλαμβάνομεν, πρόκειται περὶ ἐνὸς περιοδικοῦ κοσμικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ κυκλοφορία σημανιωτέον, μετρεῖται μετ' ἑκατομμύρια, καί περὶ τεύχους ἀφιερωμένου εἰς τὸ θέμα πού ἀνεφέραμεν. Ἀποτελεῖ γεγονός ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ τοῦ τεύχους. Καί τὸ ὅτι παρ' ἡμῖν τοιαῦται πρωτοβουλία εἶναι ἀκόμη ἀγνωστοί, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον πρέπει νά ὑπερνηθῇ.

ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΑΓΡΟΤΟΠΑΙΔΟ

Ἐκεῖνο πού προσδίδει ἰδιαίτεραν ἀξίαν εἰς ὅ,τι γράφει ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Λήμνου κ. Διονύσιος εἶναι ἡ ἄμεσος ἐπαφή μετὸν ἀλήθειαν. Εἶτε σὰς διηγεῖται γεγονότα πραγματικά, πῶς ἐπέρασε εἰς τὸ στρατόπεδον συγκεντρώσεως εἰς τὸ βιβλίον του («Μάρτυρες»), εἶτε ὡς θέμα ἔχει φανταστικὴν ἱστορίαν, ὅπως εἰς τὸ «Κοντὰ στὸ ἀγροτόπαιδο» πού ἐξεδόθη τώρα, ὁ συγγραφεὺς δείχνει ὅτι ξέρει νά βλέπῃ μετ' ἀκρίβειαν καί ἀγνότητα καί νά ἐκθέτῃ μετ' εὐθύτητα τὴν ἀλήθειαν καί μόνον τὴν ἀλήθειαν.

Ἔτσι καί τὸ βιβλίον του «Κοντὰ στὸ ἀγροτόπαιδο», εἶναι πραγματικῶς δῶρον, ὄχι μόνον διά τὸ ἀγροτόπαιδον καί ὄχι μόνον διά τὰ παιδιὰ ἀλλὰ καί διά κάθε Ἕλληνα. Ὑποτίθεται ὅτι ἓνας κληρικὸς συναντᾷ ἓνα ἀγρόρι δεκαεπτὰ ἐτῶν, ἀγροτόπαιδο, τὸ ὁποῖον μόλις ἔχει τελειώσει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καί τὸ ὁποῖον θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του κάπως εἰς τὸ περιθώριον τῆς κοινωνίας. Ὁ κληρικὸς τὸ παίρνει τὸ παιδί αὐτὸ καί μετ' ἀλόγους πατρικούς τὸ κατατοπίζει ἐπὶ ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀγροῦ χριστιανικοῦ ἀγῶνος. Τὸ καθοδηγεῖ εἰς τὰ διάφορα προβλήματα τὰ ὁποῖα θὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὴν ζωὴν γενικῶς, εἰς τὸ σπῆτι, εἰς τὴν κοινωνίαν, ὡς ἄτομον, ὡς μέλλον οἰκογενειάρχης, ὡς ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου ἀκόμη.

Δὲν ἤξεύρομεν ποῖον ἀπὸ τὰ ἐννέα κεφάλαια εἶναι τὸ καλύτερον. Ἄλλ' ἴσως θὰ ἤμποροῦσε ἡ προτίμησις νά δοθῇ εἰς τὸ ἕκτον, ὅπου ὁ σ. παρουσιάζει τὰς δυνατότητας τὰς ὁποίας ἔχει τὸ ἀγροτόπαιδον διά νά εἶναι ἐργάτης τοῦ καλοῦ. Πολὺ ώραία ὁ κληρικὸς παρουσιάζει εἰς τὸ παιδί αὐτὸ διαφόρους δυνατότητας κοινωνικῆς δράσεώς του (δυνατότητας ἀληθεῖς καί ὄχι εἰκονικὰς) ἀκόμη καί τὴν «ἐξέλασιν», τὸ ὥραϊον ἐκεῖνο παλαιὸν ἔθιμον νά βοηθοῦν ἀπὸ κοινῶν διὰ νά γίνη ἡ δουλειά τοῦ χωρικοῦ, ὁ ὁποῖος διὰ λόγους ἀνωτέρας βίας δὲν ἤμπορεῖ νά ἐργασθῇ. Τὸ ἀγροτόπαιδον, ἐννοεῖται, φέρει καί τὰς ἀντιρρήσεις του καί αὐτὰς πολὺ ὥραία διατυπυμέναις : Κάπου π.χ. τὸ παιδί παρατηρεῖ

εἰς τὸν ἱερέα ὅτι αὐτὰ πού λέει εἶναι « ὠραῖα μὰ δύσκολα ». Καὶ ἡ ἀπάντησις : « Ὅχι : δύσκολα μὰ ὠραῖα ». Εἰς αὐτὴν τὴν ὠραϊαν ἀντιστροφὴν διδεται ὅλον τὸ νόημα τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ βιβλίου!

Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ « ΔΕΝ ΕΧΩ ΚΑΙΡΟΝ »,

Μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία ἄλλοτε (Ὁκτώβριος 1954) νὰ πληροφωρήσωμεν τοὺς ἀναγνώστας μας, περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Dr. August Knorr, ἱατροῦ μὲ χριστιανικὴν δραστηριότητα, ἡ ὁποία πράγματι εἶναι ὑποδειγματικὴ. Εἰς τὴν Freudstadt τῆς Γερμανίας, ὁ Dr. Knorr διευθύνει ἓνα ἴδρυμα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀποτελοῦν καταφύγιον διὰ κάθε ἄνθρωπον πού χρειάζεται νὰ ξεκουρασθῇ κάπως, ἓνα « Kurhaus » ἀληθινὰ χριστιανικὸν καὶ ὑπὸ τὴν πληρεστέραν ἔννοιαν τοῦ ὅρου πολιτισμένου. Ἐκ τῆς πείρας τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισεν ἀπὸ τὴν πολῦτιμον δραστηριότητά του, ὁ Dr. Knorr ἐμπνέεται καὶ εἰς ἐκδοσίαν σειρᾶς δημοσιευμάτων, ἀξίων ἰδιαίτερας ὄντως προσοχῆς. Τὸ βιβλίον του « Κηρύγματα ἐνός ἱατροῦ » εἶναι ἤδη γνωστὸν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας. Μὲ πολλὴν χαρὰν παρουσιάζομεν ἤδη μίαν μικρὰν νέαν ἐργασίαν ἡ ὁποία ἐξεδόθη εἰς τὸ Ἀμβουῦργον (ἐκδοσίαν Fische), μὲ τὸν τίτλον « Θεραπεύεται ἡ ἀσθένεια « Δὲν ἔχω καιρόν » ; (Ist die Krankheit « ich habe keine Zeit » heilbar?).

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα γνωρίζομεν πλέον ἀπὸ τὴν ὅλην δρᾶσιν τοῦ συγγραφέως. Τὸ γράφει ἱατρός ὁ ὁποῖος ἔχει πείραν ἐξαιρετικῶς μεγάλῃν καὶ δραστηριότητα εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ πολλὰ τοῦ ὀφείλου. Χριστιανὸς μὲ πίστιν, παρατηρητὴς τῆς ζωῆς, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ξέρει καὶ τὰς μεγάλας γραμμὰς νὰ συλλαμβάνῃ ἀλλὰ καὶ τὴν λεπτομέρειαν νὰ κατανοῇ καὶ αὐτῆς τὸ νόημα ἀκόμη νὰ μᾶς ἐκθέτῃ.

Ἰδιαίτερον ἐντύπωσιν προκαλεῖ ὁ ρεαλισμὸς τοῦ βιβλίου· κάθε σελὶς του εἶναι ἀνάγλυφος εἰκὼν τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ζῆ σήμερον ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὁ γεμᾶτος ἀσχολίας, ὁ ὁποῖος « δὲν ἔχει καιρόν ». Καὶ ὁ σ. παρακολουθεῖ τὸν ἄν-

θρωπον αὐτὸν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς ἀσθενείας « δὲν ἔχω καιρόν », τῆς ἀσθενείας τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος (ἡ « πρόοδος κάνει τὸν ἄνθρωπον ἄρρωστον » λέγει) καὶ ἡ ὁποία καταλήγει εἰς τὴν angina pectoris, τὴν στηθάγχην, ἡ ὁποία ἰδιαίτερώς ἀπασχολεῖ τὸν συγγραφέα.

Θὰ προσθέσωμεν τὴν παρατήρησιν τὴν ὁποίαν ἐκάμαμεν καὶ διὰ τὸ προηγούμενον βιβλίον, ὅτι ἔχει πολὺ « sense of humour » καὶ αὐτὸ κάνει τὸ βιβλίον « ἄλατι ἡρτυμένον ». Λυπούμεθα διότι δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὴ μετάφρασις, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀναγνώστας μας οἱ ὁποῖοι θὰ ἤμπορούσαν νὰ τὸ διαβάσουν εἰς τὸ πρωτότυπον τὸ συνηστώμεν θερμότητα.

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ὁ κ. Θεόδωρος Καστανᾶς, καθηγητὴς τοῦ πειραματικοῦ σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, συνεχίζων, σύμφωνα καὶ μὲ εὐχὴν πού εἶχε τὸ περιοδικὸν αὐτὸ ἐκφράσει ἄλλοτε, τὴν ἐπιστημονικὴν του παραγωγὴν, μᾶς παρουσιάζει μίαν μελέτην πρόσφατον « Περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς ἀγωγῆς ». Τὸ βιβλίον προκαλεῖ ἰδιαίτερον εὐχαρίστησιν, διότι θέμα τόσοσιν ζωτικὸν καὶ τόσοσιν σπουδαῖον ὅπως ἡ ἀγωγή τοῦ ἐργάτου, ἀπασχολεῖ ἓνα ἑλληνα ἐπιστήμονα καὶ δὴ ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως, ἡ δὲ εὐχαρίστησις γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερα, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἰδιότης τοῦ συγγραφέως ὡς θεολόγου.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ τὸν συγγραφέα εἰς τὴν μελέτην του εἶναι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπὸ τὴν ἐργατικὴν μᾶζαν. Τὸ θέμα εἶναι πῶς ὁ ἐργάτης, ὁ προλετᾶριος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπολέσει τὴν συνείδησιν τῆς προσωπικότητός του ὡς διακεκριμένης ἀπὸ τῆς συνόλου ἐργατικῆς μᾶζης, πῶς ὁ προλετᾶριος αὐτὸς θὰ γίνῃ αὐτόχρημα προσωπικότης. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐργατικῆς ἀγωγῆς.

Ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπέτυχεν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ θέματος, τοῦτο εἶναι φανερόν καὶ ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἐπὶ μέρους

θεμάτων πού ἀπαρτίζουν τὴν μελέτην του καὶ ἀπὸ τὴν βιβλιογραφικὴν του θεμελιώσιν. Ἄλλὰ καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι θέτει, καὶ μάλιστα ὅπως τὰ θέτει, ἐνώπιον τοῦ ἀναγνώστου θέματα τόσο ζωτικὰ, ὅπως εἶναι ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐνώπιον τοῦ ἐργατικοῦ προβλήματος, ἡ ψυχολογία καὶ ζωὴ τῆς ἐργατρίας, ὁ συνεργατισμὸς κλπ. καὶ μόνον αὐτὸ θὰ ἤρκει νὰ προκαλέσῃ ζωηρὰν ἱκανοποίησιν διὰ τὴν νέαν ἐργασίαν τοῦ κ. Καστανᾶ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΣ

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐργασία ἡ ὁποία γίνεταί εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τῶν « semaines sociales » διὰ τῶν ὁποίων σκοπεῖται ἡ ἐξέτασις οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν θεμάτων μετὰ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἐφέτος ἡ « κοινωνικὴ ἐβδομάς » θὰ γίνῃ εἰς τὴν Μασσαλίαν 17-22 Ἰουλίου 1956, καὶ θὰ ἔχῃ ὡς θέμα τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς οἰκονομικῆς ἐξάπλωσεως καὶ τῶν προβλημάτων πού γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν αὐτὴν, ἰδίως τῶν προβλημάτων τῶν κοινωνικῶν, τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους ἡ ἐξάπλωσις αὐτὴ παρουσιάζει καὶ τοῦ συνδυασμοῦ μετὰ τὴν τεχνικὴν πρόοδον. Ἄλλὰ παραλλήλως θὰ γίνῃ συζήτησις καὶ ἐπὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, ὅπως εἶναι τὸ θέμα τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἐξάπλωσιν. Ὅμιληταί εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀριστεῖς τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς ἐρεύνης ἐν Γαλλίᾳ, ὅπως εἶναι ὁ καθηγητὴς Henri Guiton, ἀρκετὰ γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ὁ Charles Flory κ. ἄ.

Δὲν ἀμφιβάλωμεν ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν ἐβδομάδα αὐτὴν θὰ προκύψουν δημοσιεύματα τὰ ὁποῖα θὰ προκαλέσουν τοῦλάχιστον μίαν καρποφόρον συζήτησιν καὶ θὰ δώσουν ἐνθάρρυνσιν καὶ εἰς παρομοίας ἐργασίας πού ἐπιτελοῦνται πανταχοῦ τοῦ κόσμου καὶ εὐτυχῶς καὶ εἰς τὸν τόπον μας πλέον.

Z.N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΚΛΗΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἀρκούντως διαφωτιστικὸν ἐν τῇ συντομίᾳ τοῦ ὑπῆρξε τὸ ἄρθρον τοῦ συνεργάτου τῶν « Ἀκτίων » κ. Β. Ἐράστου περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ κλήρου εἰς τὸν πολιτισμὸν. Κορυφαῖοι ὑπῆρξαν τῆς ἐπιστήμης, τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς τέχνης, ἀποκαλύπτεται ὅτι ἐξ Ἰσοῦ διηκόνουν (ἢ διακονοῦν) ὑπὸ τὸ ταπεινὸν ἱερατικὸν σχῆμα τὴν Ὑψίστην Σοφίαν, τὸν Θεόν.

Μεταξὺ τῶν πρωτεργατῶν αὐτῶν τοῦ πνεύματος δέον νὰ περιληφθῇ ἐπιπροσθέτως καὶ ἐν συνεχείᾳ παρεμφεροῦς ἐπιστολῆς ἀναγνώστου σας (τεῦχος Ἰανουαρίου) καὶ μίᾳ σημερινῇ δόξᾳ τῆς Γαλλίας εἰς τὸν τομέα τῆς Προϊστορίας, ὁ ἀββᾶς Henri Breuil (1877). Ἡ συμβολὴ τοῦ ἀββᾶ Breuil συνίσταται εἰς ἐπιπλέονους προϊστορικὰς ἐρευνας ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ρηξικέλευθον ἀλλ' ἐντὸς πάντοτε τῶν ἐπιστημονικῶν ὁρίων ἐρευνᾶν καὶ διατύπωναι τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεύνης. Τὰ κύρια δὲ σημεῖα τῆς ἐξερευνητικῆς δράσεως καὶ αἱ περὶ τὰ προϊστορικὰ προβλήματα ἀντιλήψεις αὐτοῦ δύνανται νὰ διαγραφοῦν ὡς ἑξῆς :

Ἐντατικὴ ἐργασία ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος εἰς πρωτόγονα σπήλαια τῆς Γαλλίας (Combarelles, Font-de-Gaume), Ἰσπανίας (Altamira), Ἰταλίας καὶ Ἀφρικῆς (Βασουτολάνδη, ὅπου ἐμελέτησε καὶ καθώρισε χρονικῶς τὰ ἀρχαιότερα ἴχνη τῆς ἀνθρωπίνης ἐπὶ γῆς παρουσίας, Μάακ) φέρει εἰς φῶς θαυμασίας τέχνης εἰκαστικὰ σχέδια, λίθινα ἐργαλεῖα, χάλκινα ἢ σιδηρᾶ ἀντικείμενα. Μέρους τῶν σχεδίων τούτων, τὰ ὁποῖα σημειώτεον ἀντεγράφησαν διὰ κρητιδογραφίας (pastel) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀββᾶ Breuil ἐν μέσῳ πολλᾶκις δυσχερεστάτων συνθηκῶν, περιέχεται εἰς τὸ βιβλίον του « Quatre cents siècles d'art pariétal ».

Ἄλλ' ἡ ἐπίδοσις τοῦ ἐπιστήμονος προχωρεῖ καὶ ἐτι περαιτέρω. Διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς διαρκοῦς μελέτης καταδεικνύει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἐγένετο μετὰ βῆμα σημειωτόν. Πέντε μεγάλα διακεκριμένα χρονικὰ διαστήματα διαδέχονται ἄλληλα. Τὰ δύο πρῶτα, καθ' ἃ ὁ κατὰ νομάδας ζῶν ἀνθρώπος ἀπὸ τῆς χορτοφαγίας καὶ τοῦ πρὸς τὰ θηρία φόβου μεταβιβάνει εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν εὐθαρσῆ ἀντιμετώπισιν αὐτῶν διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν λιθίνων ὄπλων του, συνιστοῦν τὴν παλαιολιθικὴν ἐποχὴν, καλύπτουσαν τρεῖς περιόδους παγετώνων (ἀντὶ μιᾶς μόνης, ὡς ἐπρέσβευον πρότερον). Τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ σπήλαια γέμουν καλλιτεχνικῶν παραστάσεων, συμβολικῶν ἐννοιῶν, ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς, κυνηγητικῆς καὶ πολεμικῆς ζωῆς.

Ἀκολουθεῖ ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ. Ἡ ὀριστικὴ βελτίωσις τοῦ κλίματος ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἀνθρώπον νὰ ἀσχολεῖται μετὰ τὰ ποίμνια καὶ τὴν γῆν. Ἀρχεται οὕτως ἡ περίοδος τοῦ ποιμενικοῦ καὶ

γεωργικού βίου. Ὁ πρωτόγονος ἀποκτᾶ ἐστίν, ἡ ὁποία προάγει τὰς καλλιτεχνικάς του δυνατότητας (γέννησις κεραμικῆς), τὰ ὄπλα του καθίστανται τελειότερα. Ἡ φυλὴ ὀργανοῦται ἐπὶ βάσεως θρησκευτικῆς. Ἰδρύνονται ἐκ πελωρίων ὀγκολίθων οἱ πρώτοι ναοὶ (μενχίρ, δολμέν), προϋποθέτοντες ἐν κοινὸν ἰδεώδες, κοινὴν δηλ. πίστιν. Ἡ τέχνη τῶρα ἐκφράζεται διὰ συμβόλων ἀνερμηνεύτων ἐν τῇ ἀπλότητί των. Τὴν σημασίαν τούτων ἐπιτυχῶς ἀπεκάλυψεν ὁ ἀββᾶς Breuil ἐφαρμόσας τὴν συγκριτικὴν μέθοδον. Οὐδὲν ἄλλο εἶναι — κατέδειξεν — ἢ ὁ ἐκφυλισμένος τύπος μιᾶς συντόμως ἐξελιχθείσης τέχνης, ὅστις, θεωρούμενος αὐτὸς καθ' αὐτόν, παραμένει δυσεξήγητος. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δύναται τις νὰ παραβάλλῃ πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γραφῆς, ἰδεογραφικῆς μὲν κατ' ἀρχάς, ὕστερον δὲ ἠλοποιημένης, τέλος δὲ συμβατικῆς. Χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ γραφὴ ἐμφανίζεται — πάντοτε κατὰ τὸν ἀββᾶ Breuil — μετὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς πέμπτης καὶ τελευταίας περιόδου τοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν δρόμου τοῦ ἀνθρώπου.

Τοιαύτη ἡ ἐπιστημονικὴ συμβολὴ τοῦ Γάλλου κληρικοῦ, μολοντί καὶ τινὰ ἄλλα ἐπιτεύγματα αὐτοῦ (ὡς ἡ τολμηρὰ ἐρμηνεία τῶν ἐπὶ τῶν δολμὲν τοῦ Morbihan ὑπαρχόντων ἀκατανούτων γραμμῶν) θὰ ἤξιζε νὰ γίνουσι εὐρέως γνωστά. Ὁ ἐπιθυμῶν πάντως νὰ ἴδῃ περισσώτερα δύναται νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ περιοδικὸν «Ecclesia» (μηνὸς Φεβρουαρίου), ὅπου σχετικὸν ἄρθρον.

Μετὰ τιμῆς
Ε. Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

ΤΟ «ΟΡΙΟΝ ΛΙΜΟΚΤΟΝΙΑΣ»,

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Εἰς τὸ τεύχος Ἰανουαρίου τῶν ἀγαπητῶν «Ἀκτινῶν» ὁ κ. Γ. Α. Περρῆς ἀναλύων τὴν «ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος εἰς τὴν Ἀμερικὴν» ἀναφέρει ὅτι «... ἰδίως μετὰ τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν, ὅταν ἐφαρμόσθηκε ὁ «σιδηροῦς νόμος» τοῦ Ricardo, ἐπέφερε τὴν ἐξαθλίωσιν τῶν ἐργατῶν».

Δικαιολογεῖται, νομίζω, ἡ παρατήρησις ὅτι ὁ κ. Περρῆς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν «σιδηροῦν νόμον» τοῦ Ricardo ἀλλὰ εἰς τὸν «σιδηροῦν νόμον ἡμερομισθίων» τοῦ Ferdinand Lassalle ἐνὸς τῶν πρώτων ἡγετῶν τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλιστικοῦ κινήματος, κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἐπανεξετάζων τὴν subsistence theory τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς καὶ ἀναθεωρῶν αὐτήν, ὑπεστήριξε ὅτι, ὑπὸ καπιταλιστικῶν συστημάτων, οἱ ἐργοδοταὶ καὶ οἱ γαιοκτημονεῖς παίρνουν διόκληρον τὸ προϊόν ἐξαιρουμένου μόνον ἐνὸς μίνιμουμ ὀρίου τοῦ ὁποῖον χρειάζεται διὰ νὰ διατηρηθῇ ὁ ἐργάτης ἐν τῇ ζωῇ.

Ὁ «σιδηροῦς νόμος» τοῦ Lassalle, ὅπως σχεδὸν κάθε τι τὸ ἀνθρώπινον, περικλείει βεβαίως πολλὰς ἀτελείας καὶ λάθη. Σχετικῶς ὅμως μετὰ τὸν Ricardo (1772-1823) δὲν πρέπει νὰ παραβλέπεται τὸ γεγονός ὅτι ἐχαρακτηρίσθη ὡς

«τὸ στήριγμα συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῶν μεσαίων τάξεων».

Μετὰ τιμῆς
Ε. Α. ΔΡΑΚΟΣ

Λευκωσία, Κύπρου.

Σ.Α.—Ὁ συνεργάτης μας ἀνεφέρετο εἰς τὸν νόμον τοῦ ἡμερομισθίου, τοῦ starvation limit, τὸν ὁποῖον διετύπωσεν ὁ Ricardo εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του Principles of political economy. Ὁ Lassalle ἐχρησιμοποίησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ricardo ὡς ὄπλον διὰ τὴν ἰδικήν του πολεμικὴν καὶ τὴν ὠνόμασε «σιδηροῦν νόμον».

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΓΝΩΣΙΣ

Κύριε Διευθυντά,

Ἐδιάβασα μετὰ προσοχῆς εἰς τὸ τεύχος τοῦ Ἰανουαρίου, τὸ ἄρθρον «Γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς μεταναστεύσεως» καὶ εἶδα μὲ πόσον σπαργαμὸν περιγράφει ὁ ἀρθρογράφος τὴν αἰμορραγίαν τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὴν μετανάστευσιν, διὰ νὰ καταλήξῃ στὸ τέλος ὅτι «τὸ κράτος πρέπει νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν μετανάστευσιν...».

Ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἔκανε ἐντύπωσιν, εἶναι ὅτι δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὴν τόση δυστυχία, τὴν πείνα, τὴ γύμνια καὶ τὴν ἀνεργίαν ποῦ ἔχει ἀπλωθῆ στὸν τόπο μας.

Βεβαίως μᾶς λέγει ὅτι πρέπει νὰ βρεθῇ ἐργασία γιὰ ὅλους, ἀλλὰ αὐτὸ ὄχι γιὰτὶ ἄκουσε τὸν πόνο τῶν δυστυχούντων ἀνθρώπων ἀλλὰ γιὰτὶ εἶδε τὴν ἐθνικὴν αἰμορραγίαν.

Κι' ὅμως, αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου καὶ νομίζω ὅτι ἔπρεπε νὰ μᾶς κοστίζῃ περισσώτερο ὁ πόνος τοῦ συναθρώπου μας, γιὰτὶ ἡ πατρίδα ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν, τὸν ἀνθρώπον.

Διαβάζουμε στὶς ἐφημερίδες ὅτι οἱ ἄποροι ἠξέθησαν πλεόν τῶν 2.700.000 καὶ ὅτι οἱ ὑποαπασχολούμενοι εἶναι ἄνω τοῦ ἑκατομμυρίου. Δὲν ξέρω, ποῖος ἀπ' ὅσους ἀνησυχοῦν γιὰ τὴν ἐθνικὴν αἰμορραγίαν, δοκίμασε νὰ ζήσῃ μὲ 120 δρχ. τὸν μῆνα, ποῦ εἶναι τὸ εἰσόδημα τοῦ ἀπόρου Α' κατηγορίας, ἐνῶ ταυτοχρόνως θὰ παρακολουθοῦσε τὴν τρομακτικῶς προκλητικὴν ἐπίδειξιν τοῦ πλοῦτου.

Παραπονούμεθα ὅτι φεύγει στὸ ἐξωτερικὸ ἡ καλλίτερη μερίδα τοῦ ἔθνους καὶ ξεγνώμη ὅτι ἐδῶ, σὲ ὅλες τίς θέσεις, ἔχουν ἀναρριχηθῆ ὄχι οἱ ἱκανοί, ἀλλὰ ὁ δολοπλόκος, οἱ μακρόνοι κλπ., διὰ δὲ τοὺς ἱκανοὺς νὰ ἀποδώσουν σὲ ἔργον δὲν μένει, παρὰ νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πρώτους, νὰ ὑφίστανται καὶ τίς πῶ ἀπίθανες ἰδιοτροπίαις τους καὶ νὰ ζοῦν ἀπὸ τὰ ψιγούλα ποῦ πέφτουν ἀπὸ τὰ τραπέζια τους.

Ἐνας ποῦ φεύγει στὸ ἐξωτερικόν, ἴσως μὲ τὸν καιρὸ ξεχάσῃ τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ δὲν θὰ πάθῃ αὐτὸ ποῦ παθαίνουν πολλοὶ ἄλλοι, ποῦ ἡ μαυρίλα, τὸ σκοτάδι καὶ τὸ μῖσος κάθονται στὴν ψυχὴ τους, γιὰ νὰ τινάζουν, στὸ τέλος, τὴν Πατρίδα στὸν ἀέρα. Ἐφ' ὅσον δὲν μᾶς συνετίξῃ ἡ πειθὴ, ἀς

Η ΕΥΓΥΝΩΜΟΣΥΝΗ ΜΑΣ

ΤΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

Μέσα σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα ὁ κόσμος τοῦ Πνεύματος ἔχασε τρεῖς σοφοὺς μύστες του, ἀλλὰ καὶ ὁ φοιτητικὸς κόσμος ἐλεκτικούς παιδαγωγούς του. Ὁ Τύπος ἐσκιαγράφησε μὲ ἀριετές λεπτομέρειες τὴν προσφορὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν Ἐπιστήμην. Ἐμεῖς ὡς φοιτηταὶ θὰ θέλαμε παράλληλα μὲ τὸ φόρον τιμῆς τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐξεχούσης των διανοίας, νὰ ἐκφράσωμεν καὶ τὴν ἀπεριόριστον εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τοὺς ἐκλιπόντας καθηγητάς.

Μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς προσωπικότητός των θὰ φωτίσων τὸν δρόμον πρὸς τὰ μεγάλα ἰδεώδη σὲ ἄλλους ἐκείνους ποὺ ἠτύχησαν νὰ μαθητεύσουν πλησίον των.

Προσέφεραν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐπιστήμην ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των ἢ θέσις των τώρα μένει κενὴ ἀλλὰ ἡ προσφορὰ θὰ συνεχίζεται. Εἶναι οἱ μεγάλοι « δάσκαλοι » ποὺ τὸ πέρασμά των ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας χρεώνει ἀνυπολόγιστα ἡμᾶς τοὺς νεώτερος.

Μᾶς παρέδωσαν πλεόν τὴν σκυτάλην τοῦ πνεύματος. Τὸ καθήκον μας λοιπὸν — τῶν σημερινῶν φοιτητῶν τὸ καθήκον — εἶναι φανερόν. Νὰ βαδίσωμεν εἰς τὰ ἀχνάρια τοῦ ἀπολογητοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, τοῦ βυζαντινολόγου Φαίδ. Κουκούλε, τοῦ ἱστορικοῦ Ν. Βλάχου. Μὲ ἄλλα λόγια νὰ βοηθήσωμεν μὲ ὅλες μας τῆς δυνάμεις νὰ κυριαρχήσων εἰς τὴν Πατρίδα μας τὰ Ἑλληνο-χριστιανικὰ ἰδεώδη. Τὰ ἰδεώδη ποὺ ἀναδεικνύουν καὶ δοξάζουν πάντοτε πρόσωπα καὶ Ἔθνη.

ἀρίστωμα ὅσους μποροῦν, νὰ φύγουν γιὰ νὰ γλυτώσωμε ἀπὸ τὴ μοιραία ἐκρηξί. Καὶ τότε ἴσως μᾶς συνεισίσῃ ὁ νόμος τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς...

Μετὰ τιμῆς
Α. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΑΝΤΙΛΕΠΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Εἶμαι ἓνας νέος, ἀσθενὴς τοῦ Ἀντιλεπτικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν. Παρακολοῦθῶ ἀπὸ μικρὸν κατηχητόπουλο (1946) τῆς « Ἀκτίνες » καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια ποὺ καθιερώθηκε ἡ στήλη τῶν « ἀπόψεων » μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὴν μελετῶ.

Δὲν ἐθεώρησα λοιπὸν ἄσκοπο νὰ σᾶς στείλω σχετικὴν ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου μας (Κοιν. Προνοίας) μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἴσως θὰ εἶχε κάποιον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν στήλη σας.

Εἶναι πάντοτε ἐπίκαιρον, ὅσον κι' ἂν φαίνεται παλαιόν, τὸ ζήτημα τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων τῶν φοιτητῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Πάντοτε βέβαια ἦσαν πενιχρὰ τὰ μέσα ποὺ διέθετε τὸ Ἐθνικὸν μας Πανεπιστήμιον, ἀλλὰ δόξα τῷ Θεῷ, οἱ δύσκολοι καιροὶ ἐπέρασαν !

Θὰ μπορούσαν νὰ δικαιολογηθοῦν τὰ σπασμένα τζάμια κάποιου ἐργαστηρίου εἰς τὸν καιρὸν τῆς κατοχῆς... ἢ ἡ λάσπη εἰς τὰ πατώματα τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ὀδοντιατρικῆς εἰς τὰ δύσκολα χρόνια τῆς ἀπελευθερώσεως... ἢ ἀκόμη ἡ ἀφάνταστη « κλεψιά » εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς Φυσικομαθηματικῆς εἰς τὸν καιρὸν... τῶν ἀνταρτῶν.

Ὅχι ὅμως καὶ στὸ 1956 ! Δυστυχῶς ἡ κατάστασις τῶν ἐργαστηρίων εἶναι ἐν πολλοῖς δραματικὴ. Ὁ χώρος ἐλάχιστος, οἱ... εὐτυχεῖς ἀσκούμενοι, ὑπεράριθμοι — ἔχεις τόση μεγάλη τύχη (!) ἂν προλάβῃς — οἱ βοηθοὶ τοῦ ἐργαστηρίου ἀνεπαρκεῖς. Καὶ ἡ φοιτητικὴ ἀγωνία κορυפוῦται... Τὰ χρόνια χάνονται, αἱ περίοδοι περνοῦν χωρὶς ἐξετάσεις διότι δὲν « ἐπήραμε ὑπογραφήν » κ.ο.κ.

Ποῦς θὰ βοηθήσῃ τοὺς φοιτητάς νὰ γλυτώσωμε ἀπὸ αὐτὰς τῆς ἀγωνίας ;

Ὁλόκληρη ἡ χώρα μας δυὸ Πανεπιστήμια ἔχει ὅλα κι' ὅλα. Θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ κάποιον πρόνοια γιὰ τὴν καλύτερα, τὴν ἀρτιωτέρα καὶ τὴν πιὸ ἀνετη ἄσκησι τῶν φοιτητῶν μας.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ μοῦ συγχωρήσετε τὴν τόλην αὐτῆ. Νομίζω ὅμως ὅτι ἂν κάποιος γράψῃ ἢ στήλῃ σας, ἀφ' ἑνὸς θὰ ἀνακουφισθῇ καὶ θὰ τονώσῃ τοὺς ἀσθενεῖς ὅτι στὰ προβλήματα τους τοὺς συμπαραστέκουν προσπάθειες σὰν τῆς « Ἀκτίνες », καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ ἔχη χαρακτηριστικὴν ἐπίδρασι στὸ ἑλληνοκοινόν, δεδομένου ὅτι κι' ἐμεῖς ἐδῶ μέσα γνωρίζομε ποῖα ἢ ἐπίδρασις τοῦ Περιοδικοῦ μας στὸ ἑλληνικὸ μορφωμένον κοινόν...

Διατελῶ μὲ πολὺ σεβασμὸν
Γ. Σ.

Σ.Α.—Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν συγκινητικὴν ἐπιστολήν. Ἐλπίζομεν νὰ μᾶς δοθῇ καὶ πάλιν ἡ εὐκαιρία νὰ κατατοπίσωμεν τοὺς ἀναγνώστας μας ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ θεματός, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου καὶ ἄλλοτε ἐγράψαμεν.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΙΣ

Πρό του Ιατρείου τής Πανεπιστημιακής Λέσχης συζητιέται τās εργασίμους ώρας «ουρά» Ικανών διαστάσεων. Τοῦτο σημαίνει ἡ ὅτι ἀσθενούν πολλοὶ φοιτηταὶ ἡ ὅτι τὸ ὑγειονομικὸν προσωπικὸν δὲν εἶναι ἐπαρκές. Πάντως καὶ τὰ δύο εἶναι ἄξιαι ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Διότι καὶ αἱ διακυμάνσεις τοῦ βαθμοῦ νοσηρότητος τῶν φοιτητῶν εἶναι ἐκ τῶν σοβαρῶν κοινωνικῶν θεμάτων καὶ ἡ ἑλλιπὴς παροχὴ τῆς Ιατρικῆς περιθάλψεως εἶναι πρόξενος ταλαιπωριῶν εἰς τοὺς φοιτητὰς ἀδικαιολογήτων καὶ ἐπιζημιῶν.

Πέραν τούτου ἕμως, ἡ παρεχομένη ὑπὸ τῆς Λέσχης περίθαλψις μειονεκτεῖ καὶ εἰς ἄλλων σημείων: Καλύπτει τās ἀνάγκας τῶν φοιτητῶν μόνον τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνῶ ἄλλαι Ἐνωτάται Σχολαί, μικραὶ εἰς ἀριθμὸν σπουδαστῶν, αἱ ὅποια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀργανώσουν ἰδίαν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν στεροῦνται τοῦ εὐεργητήματός τούτου. Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν περίπτωσιν τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἐνωτάτης Γεωπονικῆς, οἱ ὅποιοι ἀποταθέντες εἰς τὴν Πανεπιστημιακὴν Λέσχην παρεπέμφθησαν εἰς τὴν Σύγκλητον τοῦ Πανεπιστημίου ὅπως καὶ ἔλαβον ἀρνητικὴν ἀπάντησιν.

Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε νομίζομεν νὰ ἐπιδειχθῆ ἡ δέουσα κατανόησις ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ νὰ ἐπιδιωχθῆ συνεννόησις μεταξὺ τῶν Συγκλητῶν τῶν ἐνδιαφερομένων Σχολῶν, ὥστε καὶ τὸ πρόβλημα αὐτὸ νὰ μὴ μείνῃ ἄλυτον.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΝ ΕΙΣΙΤΗΡΙΟΝ

Θὰ ἦτο ἴσως καιρὸς νὰ γίνῃ καὶ εἰς τὸν τόπον μας κατανοητὸν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων τὸ ζήτημα τοῦ φοιτητικοῦ εισιτηρίου. Πολλοὶ ἤδη χώροι ἔχουν εἰσαγάγει τὸν θεσμὸν αὐτὸν τὸσον εἰς τās ἀστικὰς ὅσον καὶ τās ὑπεραστικὰς συγκοινωνίας, παραχωροῦσαι εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων σημαντικὰς ἐκπτώσεις, μέγρις καὶ 50% τῶν τιμῶν τῶν εισιτηρίων. Ὁ Ἕλλην σπουδαστὴς δὲν νομίζομεν, ὅτι εἶναι ὀλιγώτερον ἄξιος ἐνὸς τοιούτου εὐεργητικοῦ μέτρου. Τὸ «φοιτητικὸν βαλάντιον» εἶναι ἀνεκὰθεν σύμβολον οικονομικῆς ἀνεπαρκείας, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀναγνώρισις τῆς ἡγετικῆς θέσεως τὴν ὅποιαν καλοῦνται οἱ φοιτηταὶ νὰ καταλάβουν μετ' ὀλίγου, ὡς ἐπιστήμονες, δὲν εἶναι ἀμελητέα ἡθικὴ ἐνίσχυσις δι' αὐτούς.

Πιστεύομεν, ὅτι ὀλίγη καλὴ θέλησις ἐὰν ἐπιδειχθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου καὶ τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν συγκοινωνιῶν τὸ ζήτημα τοῦτο ταχέως θὰ λυθῆ.

ΟΙΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΟΥ-ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

Δὲν ἀγνοοῦμε τὴν δυσχερῆ θέσιν εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκονται τὰ οικονομικὰ τῶν Οἴκων φοιτητοῦ καὶ φοιτητριάς, λόγω τῆς ἀνεπαρκούς κρατικῆς χορηγίας.

Τὸ νὰ ὀργανωθοῦν ἕμως κατὰ τρόπον πλεόν ἱκανοποιητικόν, ὥστε νὰ δίδουν ἀπολύτως τὴν ὄψιν ὅτι στεγάζονται μέλλοντες ἐπιστήμονες, νομίζομεν ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην. Ἀκόμη καὶ μερικαὶ σημαντικαὶ ἐλλείψεις θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀμέσως, ὅπως π.χ. ἡ συμπλήρωσις τῶν συγγραμμάτων τῆς ἐκεῖ λειτουργούσης βιβλιοθήκης. Δὲν θὰ συναντήσουν καὶ μεγάλην δυσκολίαν οἱ ἀρμόδιοι εἰς τὸ νὰ τὴν πλουτίσουν με περισσώτερα συγγράμματα. Πιστεύομεν, ὅτι προθύμως οἱ κ.κ. Καθηγηταὶ θὰ προσφέρουν ἀνὰ ἕν ἀντίτυπον τῶν συγγραμμάτων τῶν προκειμένων νὰ ἐξυπηρετήσουν τόσους ἀπόρους φοιτητὰς.

Ἐκεῖνο ἕμως ποῦ πρέπει ἄνευ χρονοτριβῆς νὰ μελετηθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκεῖ στεγαζομένων φοιτητῶν. Ἀναντιρρήτως ὑπάρχουν πολλοὶ ἀποροὶ φοιτηταὶ, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἐκτὸς τοῦ Οἴκου καὶ πολλὰκις ἀναγκάζονται νὰ διακόψουν τās σπουδὰς τῶν... Δὲν εἶναι κρῖμα;

ΦΟΙΤΗΤΟΥΠΟΛΙΣ

Μία ποῦ ὁ λόγος διὰ τὸν Οἶκον φοιτητοῦ θὰ πρέπει νὰ τονισθῆ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀρτιότερας ὀργανώσεως τῆς φοιτητικῆς στέγης. Ἀναντιρρήτως οἱ σημερινοὶ Οἶκοι φοιτητοῦ καὶ φοιτητριάς εἶναι πρόχειροι, στεγαζόμενοι εἰς ἀκαταλλήλους χώρους, διὰ περιορισμένον ἀριθμὸν φοιτητῶν εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἄξιτοι σοβαροῦ ὑπολογισμοῦ! Ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἔλυε τὸ ὅλον πρόβλημα εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς Φοιτητουπόλεως. Μὲ αὐτὸ ἐνοοῦμε τὴν ἀνέργειαν οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων διὰ τοὺς φοιτητὰς εἰς κατάλληλον χώρον, εὐγεροῦς συγκοινωνίας με εὐθηνὸν ἐνοίκιον, βιβλιοθήκην, ἐστιατόριον κλπ. Αὐτὸ θὰ εἶχε διπλοῦν καλὸ: Ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀνακούφισιν τοῦ πενιχοῦ πάντοτε φοιτητικοῦ βαλαντίου, ἀφ' ἐτέρου τὴν δημιουργίαν καταλλήλου κλίματος μεταξὺ τῶν συνοίκων διὰ τὴν καλύτεραν καὶ ἀπρόσκοπον ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν.

Βεβαίως ὁ οικονομικὸς παράγων θὰ ἀντιταχθῆ πεισιμότως εἰς αὐτὴν τὴν πρότασιν. Νομίζομεν ὅτι ἐὰν μελετηθῆ τὸ θέμα με τὴν πρόθεσιν τῆς ἀμέσου ἐπιλύσεώς του, θὰ ἐξευρεθῆ καὶ ἡ λύσις. Τόσον ἡ ἐνίσχυσις ὑπὸ τοῦ Κράτους ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν πανεπιστημιακῶν κληροδοτημάτων ἀλλὰ καὶ ἡ προσέλευσις τοῦ ἐνδιαφέροντος οικονομικῶν ὀργανισμῶν κλπ. δὲν θὰ ἦσαν πράγματα ἀκατόρθωτα.

τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ Γ' Πίστις καὶ πραγματικότης.

Δ. Κ.

Boris Simon : « Οἱ Ἐργάτες τῆς Ἐμ-
μαοῦς ». Μετάφραση Ἡλία Δ η μ η τ ρ ᾶ. Λαϊκὴ
Μόρφωση, Ἀθήνα 1956.

Δὲν πρόκειται γιὰ μυθιστόρημα, ἀλλὰ γιὰ τὴ
« θρυλικὴ προσπάθεια τοῦ Ἀββᾶ Πιέρ γιὰ τοὺς
ἄστεγους στὸ σύγχρονο Παρίσι », γραμμὴν με
τόση θελκτικότητά που ἀναγκάζει τὸν ἀναγνώστη
νὰ μὴ σταματήσει τὸ διάβασμα ὡς που νὰ φτάσῃ
στὸ τέλος. Ἐδῶ τὰ γεγονότα πού περιγράφονται
δὲν εἶναι δημιουργημὰ τῆς φαντασίας τοῦ συγγρα-
φέα, ἀλλὰ πραγματικὰ καὶ γι' αὐτὸ σὲ συγχο-
νίζουσαν βαθύτητα. Εἶναι τὰ γεγονότα πού δη-
μιούργησε ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ὁ ἔμπρα-
κτος χριστιανισμὸς, « τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφότητος
(πού) εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὸ γιὰ νὰ νικήσῃ τὸ
πνεῦμα τοῦ μίσους ».

Ὁ Ἀββᾶς Πιέρ, κατάλαβε πὼς « ἡ ἀληθινὴ
ζωὴ εἶναι στὴν ἀγάπη ». Κοντὰ του, οἱ πρώην
κατάδικοι, οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, ὁ Τζιμ-
πουτί, ὁ Μπαστιέν, ὁ Καγκουρώ, ἡ κυρα - Μαρ-
σάν, ὁ Ραούλ, ὁ Στέφανος κ.ἄ. γίνονται κοινο-
νικοὶ ἐργάτες βοηθώντας τον στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν
καταπολέμησιν τῆς δυστυχίας. Ἀπίστευτὴ βέβαια
αὕτῃ ἡ μεταβολὴ στοὺς πρώην τροφίμους τῶν
φυλακῶν καὶ ἀλλῆτες, πού τὴν πραγματοποιεῖ
ὅμως ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη μέσω τοῦ Ἀββᾶ,
γιατὶ εἶχε ὁ ἴδιος ζῆσει τὴ δυστυχία, στοιχειῶ
ἀπαρίτητο γι' αὐτὸν πὺ ἀναλαμβάνει νὰ τὴν
θεραπεύσῃ. « Ὅταν ἔχεις ὑποφέρει ὁ ἴδιος, νιώ-
θεις πὺ εὐκόλα τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων », βε-
βαιώνει.

Ὁ κ. Boris Simon μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον,
πέτυχε ἀπόλυτα στὴ βασικὴ του ἐπιδίωξι, νὰ
φέρῃ στὸ φῶς τὴ δυστυχία τῶν ἐκατομμυρίων
ὑπάρξεων καὶ τὸ κουράγιον μερικῶν πὺ ἔταξαν
τὸν ἐαυτὸ τους στὴν καταπολέμησιν τῆς, γεγο-
νότα πὺ ἀποτελοῦν ἀναντιρρήτως τὸ σκάνδαλον
τοῦ αἰῶνα μας. Ὅσο γιὰ τὴ μετάφρασιν, δὲν θὰ
εἶχα, παρὰ νὰ συγχαρῶ τὸν μεταφραστὴ, γιὰ τὴν
ὠραία ἔμπνευσιν πὺ εἶχε νὰ προσφέρῃ στὸ ἑλλη-
νικὸ κοινὸ ἓνα τέτοιο βιβλίον.

Κ. ΔΑΜ.

Νίκου Τουτουνητζάκη : « Ἀπόβλητοι ». Ἀθήνα 1955.

Ὁδύνῃ καὶ πόνος γιὰ τὴν κλεμμένη συνείδησιν
τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀνθρώπον, εἶναι οἱ
« Ἀπόβλητοι » τοῦ κ. Ν. Τουτουνητζάκη. Κι' ὁ σ. μέσα σ' αὐτὸ τὸν πόνον βρῖσκει τὴ λύτρωσιν,
πού εἶναι μὴ λύτρωσιν ὀλοκληρωτικὴ. Γιατὶ
τοῦτο τὸ καμίνι χαλυβδώνει τὸν ἄνθρωπον, τὸν
κάνει δυνατό, μὰ πύτερον τοῦ λεπταίνει τὸ
συναίσθημα, ἔτσι ὡστε νὰ ὑψώνη εἰλικρινῆ ματιὰ
στὸν οὐρανόν.

Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ τοῦ κ. Τ., πὺ πάλλει τίς
πύ εὐαίσθητες χορδὲς τῆς ψυχῆς μας, ἀποτελεῖ
τὸ Ἀ' μέρος τῆς « Πολιτείας τοῦ μόχθου ». Ὁ

ποιητὴς κατορθώνει μὲ ὄλη τὴν λυρικὴ διάθεσιν
πού τὸν διακρίνει, τὴν ἀρμονία τοῦ στίχου καὶ
τὴν πρωτοτυπία στὴ σύλληψιν, νὰ μᾶς δώσῃ τὸ
δράμα τοῦ ἀνθρώπου, πὺ εἶναι καὶ δράμα ὄλης
τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ στίχος του, ἐλεύθερος,
πάντα καλοδολεμένους καὶ πρωτότυπος, γίνεταί
πολλὲς φορὲς σπαραγμὸς καρδιᾶς πὺ φανερώνει
αὐτὸ τὸ δράμα τῶν ἀνθρώπων πὺ μόνον τους
φράξαν τοῦ Παραδείσου τίς πύλες. Εἶναι ἡ μαρ-
τυρικὴ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, πὺ ἐγίνε
δίχως πνευματικὸν προσανατολισμό.

Ὅμως αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ δοκιμασία φέρνει τὴ
λύτρωσιν. Κι' ἀπὸ παντοῦ ξεκινε :

Χαρούμενες στρατιᾶς νὰ ὀδεύουν στῆς εὐτυ-
[χίας τὰ σύνορα.

Ἡ ἀνθρωπιὰ πὺ κυριαρχεῖ στὸ ἔργο τοῦ κ.
Τουτουνητζάκη κατακτᾷ τὸν ἀναγνώστη. Οἱ φωνῆς
τοῦ ποιητῆ γίνονται καὶ φωνῆς δικῆς του.

Στὴ στίλβῃ αὕτῃ δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ τοῦ
εὐχηθῇ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ὠραία του ἐργασία
παρουσιάζοντας καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς
« Πολιτείας τοῦ μόχθου ».

Κ. ΔΑΜ.

Γεωργίου Κ. Χονδρονίκη : « Ὁ Δῆμος
Μυτιλήνης ἐπὶ κατοχῆς 1941 - 1944 ». Μυτιλήνη
1955.

Ἐκείνον πὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν πεπρα-
γμένων τοῦ Δήμου Μυτιλήνης ἐπὶ κατοχῆς, εἶναι
πὺς πολλὰ μποροῦν νὰ γίνουν σ' ὄλους τοὺς
τομαίς τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς, ἀν ὑπάρχῃ
ὁμοφωνία καὶ κατανόησις μεταξὺ ἐκείνων πὺ
ἔχουν ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλία. ἄθε προσπα-
θεῖας γενικώτερα.

Ὁ κ. Γ. Χονδρονίκη, μὲ τὰ δύο τεύχη τῶν
πεπραγμένων τοῦ Δήμου Μυτιλήνης ἐπὶ κατοχῆς, μᾶς
δίνει μὴ πλήρη εἰκόνα τῆς ἐργασίας αὐτῆς.
Ἰδιαιτέρως σημειώνω τὰ ὅσα γράφει στὸ κε-
φάλαιον πὺ ἀναφέρεται στὴν « κοινωνικὴ πρόνοια
καὶ ἀντίληψιν » καὶ ἰδιαίτερα στὴ βοήθειαν γιὰ τὸ
παιδί. Ὅμως, συμφωνῶ μὲ τὸν κ. Χ. πὺς,
« ἔαν ὑπῆρχε θετικώτερα ἀλληλεγγύη θὰ εἶχον
καλύτερα ἀποτελέσματα ».

Κ. ΔΑΜ.

Κωστῆ Κεσίσογλου : « Ὁ Πυρῆνας » —
Ἐπος. Ἀθήνα 1955.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ νέα ποιητικὴ σύν-
θεσις τοῦ κ. Κ. Κεσίσογλου « ὁ πυρῆνας ». Μὴ
ἐργασία φροντισμένη καὶ ἀξιόλογη, γραμμὴν μὴ
εὐσυνειδησια καὶ σωστὴ κατεύθυνσι. Ὅμως πρέ-
πει νὰ ὀμολογηθῇ πὺς τὸ θέμα πὺ διάλεξε ὁ
ποιητὴς εἶναι πολὺ δύσκολον, γι' αὐτὸ καὶ οἱ
ἀπαιτήσεις μεγαλύτερες ἀπὸ τούτῃ τῇ σύνθεσιν.
Ἐτσι ὁ κ. Κ. παρασύρθηκε περισσώτερον ἀπὸ τὸ
φιλοσοφικὸ στοχασμὸν καὶ δὲν πρόσεξε, ὅσο
θᾶπρεπε, τὴ μορφῇ. Μεστὸς σὲ ποιητικὰ νοήματα,
ἀδικεῖται ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῶν ποιημάτων. Ὁ
ἀναγνώστης δὲν προφθαίνει νὰ σταθῇ, ν' ἀνασῆν,
νὰ συγκεντρώσῃ στὸ νοῦ του τὰ νοήματα πὺ

έρχονται ἀπανωτὰ τὸ ἓνα στ' ἄλλο. Μερικὲς φορές ὁ στίχος του γίνεται ἄτονος καὶ ἄλλοτε καταντάει σὲ πεζολογία, πράγματα ποὺ ἀδικοῦν τὴν ὅλη ἐργασία, ἐνῶ βλέπει κανεὶς, μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους πὼς ὑπάρχει ἡ δυνατότης γιὰ κάτι ἀκόμη καλύτερο.

Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου καὶ προηγούμενα ἔργα τοῦ κ. Κεσίσογλου, γι' αὐτὸ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ὁ ποιητὴς ἔχει ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ δώσῃ ἔργα μεγάλης πνοῆς ἀν' ἐπιμεινὴ περισσότερο στὴ μορφή. Ἡ πηγαία ἐμπνευσις δὲν τοῦ λείπει καθόλου, ὅπως καὶ τὸ προσωπικὸ ὕφος, μὰ περισσότερο ἡ σωστὴ γραμμὴ—ἀνεξαρτήτως ὀρισμένων ἐπιφυλάξεων—ποῦ ἔχει στὴν πνευματικὴ του πορεία.

Κ. ΔΑΜ.

*

Καίτης Γκύλλη : « Ἀπορία » (Διηγήματα.) Ἐκδόσεις « Ἰκαρος ».

Δεκατρία διηγήματα μᾶς προσφέρει στὸ βιβλίον τῆς « Ἀπορία » ἡ δις Καίτη Γκύλλη. Ὅλα στρέφονται γύρω ἀπὸ ἓνα βασικὸ θέμα : τὸν ἀνθρώπινο πόνο εἴτε αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνέχεια, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια, εἴτε ἀπὸ τὴν καταδυναστεύσει τῶν μικρῶν καὶ ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς ἰσχυροῦς.

Οἱ ἥρωές τους εἶναι ἄνθρωποι ποὺ τοὺς συναντᾶμε κάθε μέρα στὸ δρόμο μας. Βρίσκονται γύρω μας, ἀνάμεσά μας καὶ ὅμως οὔτε τοὺς βλέπουμε ἢ καλύτερα δὲν θέλουμε νὰ τοὺς δοῦμε, νὰ τοὺς σκεφθοῦμε, γιατί μᾶς ἐνοιοῦν, ταραξοῦν τὴν ἡσυχία μας...

Ὅμως στὴν προσπάθειά της ἡ σ. νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὴ ζωὴ « ὅπως παρουσιάζεται, χωρὶς τὴν κυριακάτικη προσποιητὴ ὄψιν της, τὴ ζωὴ ποῦγε ἀπολογηριὰ μοναχὰ σὰν σοῦ ζῆτᾶ κι' ἔχει σὰν σοῦ δίνει », πέφτει σὲ μερικὲς ὑπερβολές ἢ καλύτερα ἀφίνει ἄθελά της νὰ ξεφύγῃ κάποιοι σαρκασμοὶ γι' αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Κι' ἄλλοῦ νομίζεις πὼς αὐτοὶ οἱ δυστυχημένοι ποὺ περιγράφει εἶναι οἱ ἴδιοι ὑπᾶντιοὶ τῆς δυστυχίας τους.

Πιστεῖω πὼς ἀν' ἡ δις Γκύλλη ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καὶ δουλέψῃ περισσότερο τὴ μορφή, θὰ μᾶς δώσῃ ἀριώτατα κομμάτια γιατί ἔχει ὅλες τὶς δυνατότητες γιὰ ἓνα πολὺ καλὸ γράψιμο, προπαντὸς τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ, στοιχεῖα ποὺ ὅταν ὑπάρχουν σ' ἓνα νέο συγγραφέα εἶναι ἐγγύησι γιὰ τὸ μέλλον.

Κ. ΔΑΜ.

*

Δ. Θ. Πάνου : « Νικόλαος Φρ. Σ. Γεροῦντβιχ καὶ τὰ λαϊκὰ πανεπιστήμια στὴ Δανία » Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν « Ὁ Συνεταιριστής », Ἀθήνα 1954.

Σ' ἓνα τομίδιον 45 σελίδων ὁ κ. Δ. Θ. Πάνου ἀναπτύσσει τὸ ἐνδιαφέρον θέμα πὼς ὀργανώθηκαν τὰ λαϊκὰ πανεπιστήμια στὴ Δανία, σύμφωνα μὲ τὶς ιδέες καὶ τὶς προγραμματικὰς ἀρχὰς τοῦ

Δανοῦ κληρικῶ Γεροῦντβιχ, ποῦ ἦταν ἓνας πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ ποιητὴς, ποῦ ἀγάπησε μὲ στοργὴ τὸ λαὸ τῆς πατρίδος του καὶ ἰδίως τὴν ἀγροτιὰ κι' ἐργάστηκε γιὰ νὰ τὴν ἐξυψώσῃ πνευματικὰ. Κυριώτερον ἐκδήλωσι τῆς δράσεώς του ἦταν ἡ ἴδρυσι τῶν λαϊκῶν πανεπιστημίων, θεσμοῦ ποῦ ἀκμάζει στὴ Δανία, καὶ ὅπου νέοι καὶ νέες, ἰδίως τῶν ἀγροτικῶν τάξεων, βρίσκουν μιὰ συμπληρωματικὴ ἐπιμόρφωσι, βασισμένη στὶς πνευματικὰς ἀξίες καὶ στὸ σεβασμὸ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος καὶ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων. Τὰ λαϊκὰ πανεπιστήμια αὐτὰ, μαζί μὲ τὶς γεωργικὰς καὶ τὶς οἰκοκυρικὰς σχολὰς, ποῦ δίνουν μιὰ πρὸ εἰδικευμένη κατάρτισι, συνετέλεσαν πολὺ στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξι τῶν λαϊκῶν ἀγροτικῶν στρωμάτων στὴ Δανία καὶ στὴν ἀνάπτυξι τοῦ πνεύματος τῆς συνεργασίας καὶ τοῦ συνεργατισμοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς, γνωστὸς καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἔργα του γύρω ἀπὸ τὸ ἀγροτικὸν συνεργατικὸν μᾶς πρόβλημα, στὴ μελέτῃ του αὐτῆ, ἀποδεικνύει πόσο ἡ πᾶνω σὲ πνευματικὴ βάσι ἀνάπτυξι τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, ὀδηγεῖ στὴν γενικώτερον πολιτιστικὴ καὶ οικονομικὴ πρόοδο μιᾶς χώρας.

Δ. Α. ΧΡ.

Κ. Χρυσάνθη : « Στέφανος Ἀρετῆς ». Ἐκδόσις « Κυπριακῶν Γραμμάτων », Λευκωσία 1954.

Δὲν εἶν' αὐτὴ ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Κυπρίου κ. Χρυσάνθη. Προηγήθησαν ἀρκετὲς ὅστε αὐτὴ ἡ τελευταία νὰ ἐγγυᾶται μιὰ καλλιτεχνικὴ ὀρίμανσι.

Ἡ συλλογὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ποιήματα πατριωτικὰ καὶ θρησκευτικὰ (ὕμνους, κανόνες, ἐγκώμια, συναξάρια, ἀκολουθίες κ. ἄ.) ποῦ δίνουν ἓνα ἰδιαίτερον τόνο στὴν ἐργασία τοῦ κ. Κύπρου Χρυσάνθη.

Θρεμμένος μέσα στὰ νόματα τῆς ὀρθοδόξου ποιητικῆς παραγωγῆς κάμνει μιὰ προσπάθειά νὰ συνεχίσῃ τὴν παράδοσι.

Κ. ΔΑΜ.

*

Ἰ. Ἰωαννίδου : « Νέα τεχνικὴ τῶν ἐκθέσεων », Ἀθήνα 1955.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἰωαννίδη ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ τὸν μαθητὴ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ γυμνασίου, τὸν ὑποψήφιον ἀνωτάτων Σχολῶν, καθὼς καὶ τὸν διδάσκοντα στὴν ὀρθὴ διαπραγματεύσει θεμάτων ἐκθέσεων ἰδεῶν γιατί ὁ σ. εἶναι τῆς γνώμης πὼς, μὲ τὴν ἀσκησι καὶ τὴν ἐπιτυχῆ καθοδήγησι, ὁ ἀδύνατος καὶ ὁ μέτριος μαθητὴς θὰ μπορέσῃ νὰ ὑπερικήσῃ κυρίως ἀδυναμίες στὴν ἐκθεσι τῶν σκέψεων του.

Γιὰ τὴν ἐπίτευξι αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ὁ σ. στηρίζεται σ' ὀρισμένες ἀρχὰς, ποῦ ὁμολογουμένως εἶναι πολὺτιμες. Δέχεται δηλ. ὅτι θεμελιώδης προϋπόθεσις τῆς τέχνης τοῦ γράφειν εἶναι ἡ πλήρης κατανόησις τοῦ θέματος, καθὼς καὶ ἡ οἰκείωσις τοῦ γράφοντος μὲ τὶς σπουδαιότερες καὶ συνθέστερες ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς

έννοιες. Ἔτσι στὸ βιβλίον ἀφιερώνει ὁλόκληρες σελίδες, ὅπου με τὸν τρόπο εὐληπτο καὶ ἐπαγωγῶ ἀναλύει τίς κυριώτερες ἐννοιες ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν.

Παράλληλα με αὐτὴ τὴν οὐσιώδη διευκλίνουσι καὶ καθοδήγησι τοῦ μαθητοῦ ὁ σ. παρέχει μία σειρά ἐρωτήσεων, ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ θεμελιώδη σημεῖα τῆς ἀναπτύξεως τῶν θεμάτων. Ἔτσι ὁ μαθητὴς ἔχει τὴν δυνατότητα μέσα σὲ λίγα λεπτά, ὕστερα ἀπὸ κάποια ἄσκησι, νὰ σχηματίσῃ ἓνα γενικὸ σχέδιο, με τὴ βοήθεια τοῦ ὁποιοῦ θ' ἀναπτύξῃ λεπτομερέστερα καὶ με ἐπιχειρηματολογία τίς ἐπὶ μέρους ἐννοιες.

Φυσικὰ ὁ σ. δὲν παραλείπει νὰ κατευθύνῃ τὸν μαθητὴ στὴν ὀρθογραφικὴ, τὴν ἐκφραστικὴ ἀριτιότητα καὶ συνοχὴ τῶν ἰδεῶν, με ὀρθογραφικούς κανόνας, με ἐξέτασι ἀπλῶν ρητορικῶν σχημάτων καὶ λεκτικῶν τύπων, ποὺ δίνουν εὐλυγισίαν καὶ πλαστικότητα στὸν λόγο, ὅταν γίνεται ἐπιτυχὴς καὶ κατάλληλη χρῆσις τους' γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ σ. προσφέρει ὑποδειγματικὰ ἀναπτύξεις ἐπὶ μέρους ἐννοιῶν καὶ συνεχῶς παραπέμει σὲ σχέδια ἐκθέσεων, ποὺ εἶναι παραμένα ἀπὸ κάθε εἶδους θέματα τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ σ. παρέχει ὅλες ἀντὲς τίς ὁδηγίες καὶ ὑποδείξεις με τὰξι, συνέπεια, ὑγιὴ κοσμοθεωριακὸ προσανατολισμὸ καὶ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσι, ὥστε ἡ ἐργασία του γίνεται εὐσυνειδητὴ καὶ ὑπόσχεται αὐτενεργὸ ἐκμετάλλευσιν τῶν γνώσεων.

Γ.Μ.

*

Νικ. Β. Σκληροῦ, Διευθυντοῦ Πρακτικῆς Γεωπονικῆς Σχολῆς Πατρῶν «Γεωπονικὰ». (Ἐπισημειώματα διὰ τοὺς διδασκάλους, ἱερεῖς καὶ μορφωμένους ἀγρότας). Πάτριαι 1955.

Ὁ κ. Νικ. Σκληρός, εἰς τὸ μικρὸν βιβλίον του «Γεωπονικὰ σημεῖωματα διὰ τοὺς διδασκάλους, ἱερεῖς καὶ μορφωμένους ἀγρότας» μὲς παρουσιάζει μίαν λύσιν εἰς τὸ φλέγον ζήτημα τῆς προόδου τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μας. Καὶ ἡ λύσις αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῶν φυσικῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τοῦ χωριοῦ εἰς τὸν μορφωτικὸν τομέα, τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ἱερέως, οἱ ὅποιοι θὰ πρέπει, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν νὰ ἀποκτήσῃσαν ἀνάλογον γεωπονικὴν μόρφωσιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν ἡγετῶν τοῦ χωριοῦ, θὰ διαδοθῇ ὁ ἀγροτικὸς πολιτισμὸς, ποὺ

κατὰ τὸν συγγραφέα εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, ἦτοι τὸν ποιμενικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν νεώτερον ἐμποροβιομηχανικόν.

Ἡ «θέσις» αὐτὴ ποὺ λαμβάνει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ αἱ ἰδέαι ποὺ μὲς παρουσιάζει κάνουν τὸ μικρὸν αὐτὸ βιβλίον ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον. Ἐξ ἄλλου αἱ περιεχόμεναι εἰς αὐτὸ τεχνικαὶ ὁδηγίαι φαίνεται ὅτι εἶναι καταστάλαγμα πολυτίμου πείρας, ἐκφράζονται ὁμῶς, λόγω τοῦ μικροῦ ὄγκου τοῦ βιβλίου, κατὰ τρόπον πολὺ περιληπτικόν, ὥστε νὰ καθίσταται ἀμφισβητήσιμος ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀπὸ ἀγρότας ποὺ δὲν ἔχουν παρακολουθήσει σχετικὰ μαθήματα.

ΕΛ.ΓΡ.

ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

— Γ. Δάκου, Ἐπιμελητοῦ τῆς θεραπευτικῆς κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Θεραπευτικὴ τῶν λοιμώξεων», Ἀθῆναι 1955.

— Ἐκδόσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν: «Διαλέξεις» (Π. Ι. Μπρατσιώτου: Οὐμανισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς, Κ. Δ. Γεωργιούλη: Ὁ Max Scheler καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς φιλοσοφικῆς ἠθικῆς ἐρευνῆαι του, Γ. Θ. Ράμμου Ἡ συμβολὴ τῆς παιδείας εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης, Ι. Θ. Κολιτσάρα: Τὸ θεμέλιον τῆς ἀγωγῆς). Ἀθῆναι 1955.

— Ἐπετηρὶς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1955-1956 τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀθῆναι 1955.

— André Malraeu - André Breton - Iguazio Silone - Arthur Kastler, Sidney Hook, Raymond Aron: «Τέχνη, Ἐπιστήμη καὶ Ἐλευθερία». Προλεγ. Θ. Παπακωνσταντίνου. Ἐκδόσις τοῦ Συνεδρίου διὰ τὴν Πνευματικὴν Ἐλευθερίαν. Ἀθῆναι 1955.

— Γ. Χάτζηαντωνίου: «Οἱ Δώδεκα». Ἀθῆναι 1955.

— Τοῦ ἰδίου: «Ποία εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ». Ἀθῆναι, 1955.

— Θ. Καστανῆ, καθηγητοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Ὁ ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ προσευχή». Θεσσαλονίκη 1955.

— Χρ. Ν. Ἀγαλλοπούλου: «Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ». Ἐκδόσις Ἀνωτέρας Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν. Ἀθῆναι 1955.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Κάρυση 14, Ἀθῆναι (1) Τηλ. 35 - 023. — Θεσ/νίκης: Ἄγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Φίλωνος 34α. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Πατρίδης, κατοικία Τηλεμάχου 20, Ἀθῆναι (7). — Ἐτησίαν συνδρομὴ δρχ. 35, ἔξωτερ. δολλ. 3. — Προστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 44

Ἐκμετάλλευσιν Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου